

Regen. Qu. 975 / 1-2.

NUMIZMATIKAI KÖZLÖNY

A

MAGYAR NUMIZMATIKAI TÁRSULAT MEGBIZÁSÁBÓL

SZERKESZTI

GOHL ÖDÖN

I. ÉVFOLYAM.

1902.

BUDAPEST

HORNYÁNSZKY VIKTOR CS. ÉS KIR. UDV. KÖNYVNYOMDÁJA.

1902.

300714

MAGY. AKADEMIA
KÖNYVTÁRA

T A R T A L O M.

1. <i>Beköszöntő.</i>	5. lap.
2. <i>Fraknói Vilmos:</i> Az 1790—91. évi országgyűlés által veretett érmek	9. „
3. <i>Réthy László dr.:</i> Magyar mintájú külföldi aranyak	14. „
4. <i>Kútváry Fülöp:</i> Átvert pénzek	14. „
5. <i>Jurkovich Emil:</i> Francia rézpénz-lapok készítése Besztercebányán	16. „
6. <i>Gohl Ödön:</i> A budapesti eraviszkus éremlelet. (Tanulmány az eraviszkusok pénzveréséről.)	17. „
7. <i>G . . l:</i> Numizmatikai ritkaságok. (1. Óhegyi bányazseton. — 2. Hieroglyphikus feliratú arany pénz vagy súly.)	45. „
8. <i>Budai Antal:</i> Leletek	47. „
9. <i>G—n:</i> Múzeumok és gyűjtemények	48. „
10. <i>Irodalom</i>	50. „
11. <i>Különfélék.</i> (Ujdonságok. — A nemzetközi numizmatikai társulat.)	53. „
12. <i>Éremvásár.</i> (Lajstromok és árverések. — Numizmatikai könyvlajstromok.)	57. „
13. <i>Társulati élet</i>	56. „
14. A magyar numizmatikai társulat <i>tisztikara, választmánya és tagjainak névsora</i>	59. „
15. E könyv tartalmának <i>német kivonata</i>	62. „
16. Hirdetések	64. „
A <i>boríték</i> belső oldalán: Kimutatás a befolyt tagdíjakról.	

BEKÖSZÖNTŐ.

Üdv az olvasónak!

Beteljesült a hazai éremgyűjtők és szakemberek egyaránt hő óhaja: megalakult a „Magyar Numizmatikai Társulat“, megszületett a magyar érmészeti folyóirat! Adja Isten, hogy mindkettőnek pályafutása hosszú és üdvös eredményekben, vívmányokban dús legyen! Vívjon ki magának úgy a társulat, mint e folyóirat majdan előkelő, egyenrangú helyet a külföld hasonló intézményeinek sorában, hozzon a maga keretén, céljain belül, vállvetett munkával, feladatainak derék megoldásával fényt, dicsőséget a magyar tudományosságra, neveljen új, életerős sarjakat az érmészet művelésére, és, mint a társulat neve is mutatja, legyen iránya, célja, szelleme mindenkor hazafias, *magyar!* Úgy legyen!

Az érmészet hazai művelésére: úgy a gyűjtésre, mint a szakirodalomra, nem megvetendő példák tekintenek le a multból. Mátyás király, Hunyadi nagy fia, a nagy, az igazságos, nyitja meg a magyar éremgyűjtők sorát! Aztán Goltz Hugó a XVI. század közepén élt több magyar származású gyűjtőt említ. És, ha neveiket nem is őrizték meg mind a régi írások, vagy hogy ezeket még nem böngészték ki eléggé ebből a szempontból, de bizonyos, hogy a XVI—XVII. században megvolt elődeinkben az érzék a régiségek e fajtájának megbecsülésére, megőrzésére, gyűjtésére. Régi nemes uraink, mágnásaink kincstárainak, hagyatékainak leltáraiban sokszor előfordul a „medály“, a „pogánypénz“, sőt részletesebb följegyzések is a gyűjtött érmekről. Egyik nagy hazafink elkobzott kincseinek hivatalos lajstromában ránk nem maradt, már közelebből le nem írható drága, ritka magyar arany emlékérmeket találunk felsorolva. Az ezüst serlegek, pokálok oldaláról, fenekéről arany és ezüst pénzek és medáliák csillognak le ránk. Ha nem érdeklődtek volna irántuk, ha nem tartották volna szépnek, érdekesnek, mért őrizték, gyűjtötték volna a régi pénzeket mindezek, a kiknek, reméljük, nagy számát fogjuk még névszerint is megismerni, ha majd numizmatáink ebből a szempontból fogják föl kutatni, megosztott munkával, a családi levéltárakat. — A közelebb eső időkben mind gyakoribb híreink vannak régi magyar pénzgyűjtőkről, kiknek emlékét majd szintén e folyóirat lapjain fogom a feledés homályától megmenteni. És hány van, kiről írás nem beszél, ki örökre ismeretlen marad? — A gyűjtők ily nagy száma nem termett máról holnapra. Csak hosszú tradíció nevelte érzéküket, tudnivágyó, gyűjtő szenvedélyüket. Aztán a régi kuriákban ládaifában aprónként összehalmozott régi pénzek, melyeket a jobbágy szántott ki tán ekéjével a kuriális földeken, a melyeket aztán a régi história iránt érdeklődő deákos öreg urak pietással őriztek, tanulmányoztak, — csak ilyen dolgok és ilyen eljárás magyarázhatják meg, hogy annyi régi

gyűjtő volt itt minálunk. Főúri és nemes családaink, mint: a Viczay, Festetich, Széchenyi, Zrinyi, Bocskay, Rákóczi, Marczibányi, Kornis, Nádasdy, Keglevich, Orczy, Draskovich, Esterházy, Zichy, Bruckenthal, Bezerédy, Barkóczy, Berchtold, Rhédey, Ráday, Radvánszky, Zay, Vay, Andrássy stb. családok éremtárai, gyűjteményei, kevés kivétellel, hosszú gyűjtés eredményei voltak, apáról fiúra szálltak!

Aztán a XIX. század első felének nagy és tudományos gyűjtői: Rupp Jakab, Kiss Ferencz, Weszerle József, Érdy János, maga áldott emlékü József nádorunk, Fejérváry Gábor, Jankovich Miklós, Szalay Ágoston és Péter, Schimkó Dániel, majd meg később Bittnicz, Ebenhöch, Dobóczy, Belházy, a Weifert család és egyebek gyűjteményei, meg a hazánk területén — a mennyiben én ismerem — negyedfélszáz tényleg ma is létező éremgyűjtemény mind megannyi bizonyíték arra, hogy a numizmatikát nálunk, habár eleinte sokáig csak patriarkális módon, more patrio, később mindinkább tudományos irányzattal is, de régóta mindig folytonosan és kiváló előszeretettel művelték.

Maga e szaknak irodalma is eléggé messze, a XVII. századig nyúlik vissza nálunk. Ennek ismertetését is fölvettem programmomba. Ezúttal csak Schönwisner, Rupp, Weszerle, Érdy megjelent munkáit, Rupp és Weszerle hátramaradt kéziratait említem.

És, hogy semmi sem új a nap alatt: még numizmatikai folyóiratunk is volt már vagy hetven év előtt, mikor Andreits Uros a budai Münz-Journal-t 1832 és 1833-ban meg 1836-ban szerkesztette és kiadta.

A multnak figyelembe vétele tehát csak serkentő hatással lehet ránk és az utánunk következőkre, kikre sok téren nem vár többé az úttörés nehéz feladata, hanem már megállapított módszerek és rendszerek s a külföldi és hazai kutató és lajstromozó munkálatok, a szakfolyóiratok és nyilvános gyűjtemények segélyével gyorsabb és könnyebb munkát végezhetünk, könnyebben okulhatunk, mint elődeink.

Az érmészetben is mindinkább teret hódít a szövetkezés eszméje, mely nemcsak a tudomány és irodalom, hanem az ipar és kereskedelem terén is régóta érvényesült. Az elszigetelt kutató, specialista vagy gyűjtő lassan halad és kevésre megy, míg tömörülve, egymástól okulva, négyzetes arányban fokozódik a haladás. Ez hozta létre az angol, francia, belga, német, osztrák, svájci, olasz és egyéb numizmatikai társulatokat és legújabbán a magyar numizmatikai társulatot.

A numizmatikai társulatok ősenek tekinthetjük azt a kis társaságot, mely a XVII. század közepe táján (Academie des Medaillistes név alatt) minden szerdán tartotta összejöveteleit Párisban, Séguin Péter hírneves gyűjtőnél. Hasonló társaság gyűlt össze később Aumont hercegnél is. Hamburgban a XVIII. században keletkezett egy numizm. társulat. Az osztrák-magyar monarchiában először Prágában, aztán Bécsben alakultak numizmatikai társulatok. Amaz igen csekély számú, de nagyobbára lelkes, buzgó, tanult tagokból alakult és bár főnnállása tartama alatt (1850—1873) majdnem mindig anyagi küzdelmekkel kellett megbirkóznia, derék és becses kiadványokkal ajándékozta meg a szakirodalmat, míg végül feloszlott. A bécsi, mintegy 40 év előtt alakult Numismatische Gesellschaft, az ugyanott székelő újabb Club der Münz- und Medaillenfreunde, valamint egy legújabbán szintén Bécsben, a modern medália művelésére alakult amatőr-társulat ez idő szerint az egyedüli numizmatikai és medaillisztikai társulatok monarchiánk másik felében. Kiadványaikban sok, ránk nézve első sorban becses, Magyarországra vonatkozó közlemény jelent meg.

A párisi 1900. évi nemzetközi numizmatikai kongresszuson Adrien Blanchet, a Société de Numismatique Française főtíkára egy nemzetközi numizmatikai társulat létesítését hozta javaslatba. E társulat tavaly alakult meg Párisban (mintegy 200 taggal a világ minden részéből) és folyóirata, a „Bulletin“ ez évben ment világgá. Első számát egy Magyarországból beküldött cikk nyitotta meg. A magyar numizmatikai társulat is tagja e társulatnak és rendes előadójául e lap szerkesztőjét kérte föl, a ki különben nemcsak a társulati eseményekről, hanem általában a magyarországi numizmatikai eseményekről és munkálatokról időnkint beszámol a külföld szakembereinek. — Az egész művelt világnak szólnak a nemzetközi érmészeti kongresszusok is, melyek elsejét Cumont és Witte Brüsszelben 1891-ben, a következőt A. Blanchet és gr. Castellane Párisban 1900-ban hozták össze, a harmadikat pedig A. Stroehlin hívta meg Genfben 1904-re. — Ugyancsak nemzetközi jellegű munka az, melyet Forrer és Gnecci kevésbé kimerítő repertoriumai után egy berlini kiadócéggel most állít össze és az egész világ éremgyűjtőinek és éremgyűjteményeinek címeit fogja közzétenni, a mennyire lehetséges, teljes számmal. (E mű ez év december havában jelenik meg.) Magyarország negyedfélszáz címmel fog szerepelni benne.

Látjuk, hogy mindenütt fokozott erővel dolgoznak a minél szélesebb körű tömörülésre, az erők egyesítésére, kapcsolatok létesítésére. A nagy gyűjtők ellenben mindinkább speciális czélok után haladnak és a gyűjtés terén a régi univerzalitás mindinkább teret veszít, leszorul az egyenlőtlen és majdnem czéltalan versenyből.

Rövid foglalatban ez a nemzetközi helyzet képe. A múzeumok kiadványait, munkálatait és anyaggyűjtő munkáját méltatni, túllépni e cikk határait és célját. Erről máskor!

Most pedig visszatérek a hazai dolgokra. A magyar numizmatikai társulat alakulásával és e negyedéves folyóirat megindításával a hazai numizmatika abba a stádiumba lépett, mint mikor a gyermek lábra áll és elkezd a maga lábán járni. Hálátlanság volna tehát a köszönet és elismerés hangján meg nem emlékezni itten arról a magyar társulatról és országszerte ismert és becsült folyóiratáról, mely immár harminczhat év óta mintegy szárnyai alatt melengette és istápolta a hazai numizmatikai irodalmat. Ez az orsz. magyar embertani és régészeti társulat és közlönye, az Archaeologiai Értesítő! Ennek lapjain jelent meg a kisebb magyar érmészeti munkálatok legnagyobb része. A régi folyamban aránylag több, de átlag kisebb, az új folyamban viszont aránylag kevesebb, de fontosabb érmészeti közlemény jelent meg.

A magyar numizmatikai társulatra sok és nagy feladat vár a jövőben. Megalakult, (és egyelőre ez is vívmány és egyszersmind érdem), elsősorban e tudományág művelésének és másodsorban a hazai éremgyűjtésnek fejlesztésére. Ebben a keretben kell mozognia, hazafias, nemzeti szellemben és modern, tudományos irányban. Ha a gyűjtőket egymáshoz közelebb hozza, ha kedvet és alkalmat, módot nyújt nekik arra, hogy a szorosabb értelemben vett pusztá éremgyűjtés mellett az érmészettel mint tudománynyal is minél többen és minél behatóbban foglalkozzanak, ha azáltal, hogy e folyóiratot megindította, mindazoknak, a kik följegyzésre és olvasásra méltó tárgyilagos numizmatikai közleményeket, ismeretéseket kívánnak megírni, erre alkalmat és ösztönzést nyújt, ha új író-gárdát nevel, mely a régi emberek helyét betölteni képes lesz és így biztosítja e szak fokozott művelésének jövőjét hazánkban, érdeme elvitázhatatlan lesz! — A társulat feladata lesz az is, hogy a multakon okulva, közvetve vagy közvetlenül oda hasson, hogy a meglevő gyűjtemények létrehozójuk

elhunytaival idegen üzerek kezére ne jussanak, hogy az az éremkincs, melyet valamely amatőr összehalmozott, benn maradjon az országban és a mennyiben lehetséges, együtt tartva, oly nyilvános vagy magángyűjteményekbe jusson, a hol kellő szakértelemmel meg tudják azt becsülni és őrizni. E czélok elérésére szolgáljon közvetve azon propaganda is, melyet tudományos téren kell indítani társulatunknak a numizmatika művelése érdekében, hogy szellemileg tartalmas és anyagilag tehetős emberek minél nagyobb számban tartsák magukhoz méltó passziónak az érmek gyűjtését. Így volt ez különösen régebben, de még föl a negyvenes évekig is, minálunk. Ha végig nézzük a régi magyar gyűjtők lajstromát, az ország királyait, nádorát, a főurak fényes csapatát, a főpapokat és lelkészeket, a táblabírákat, a vidéki kis nemeseket, honoratorokat, általában a nemzet intelligenciájának minden ágát képviselve találjuk köztük. A régi kuriák könyves szekrényeiben, az éremgyűjteményt tartalmazó, berakott mívű kis szekrényke mellett gyakran található Schönwisner Notitiája, a Catalogus Inst. Széchenyiani, Rupp és Érdy, meg olykor a museum Hedervarianum és régi külföldi latin könyvek az antik érmeokről. — A régi komoly, jó deákos urak, a kik a római történetírókat kedvtelésből olvasták eredetiben, azokra az antik pénzek intenzivebb hatással voltak, mint az újabb emberekre, amazoknak minden darab római meg barbár pénz az olvasott történet eleven bizonyítéka, a régi nagy népek ránk maradt ereklýje volt, mert ők a pénzekben inkább a historicumot tekintették, mint a numizmatikai elemet.

Minél inkább előtérbe léptek a reáliák és hogy „obliti sunt Romai loquier latine“, akarom mondani: hogy letűnt a latinság kora minálunk, attól fogva általában véve a hazai antik éremgyűjtés is vesztett nemcsak előkelő karakteréből, hanem intenzivitásban, jelentőségben és közvetlen hatásban is. Kárpótlásképen a magyar szellem és irodalom újraéledésével együtt nőttön-nőtt a magyar és erdélyi pénzek gyűjtése, és hogy ezek nem légből kapott állítások, a régi gyűjtőkről szóló régi följegyzéseket hívom ismét tanubizonyságnak. Azt mondhatjuk tehát bizonyos értelemben, hogy „legyen úgy, mint régen volt“, értve azt, hogy a gyűjtők nagy tömege és gyűjteményeik közt éledjen föl azon kapcsolat, mely őket érmeik megértésére, történelmi momentumuk méltatására, szóval: a dilettantizmusból a tudományhoz vezesse.

Ennek eszközeit pedig szintén a viszonyokhoz és a tudomány népszerűsítésének modern eszközeihez kell szabni. Első ezek közt a tagok minél gyakoribb összejövetele, eszmecserék és egyes darabok bemutatása céljából. Aztán szakbeli előadások tartása, melyekre nem tagokat is szívesen lásson a társulat. Az irodalmi újdonságok és új érmek bemutatása, megbeszélése, jó kézi könyvtár alakítása és ennek alkalmas használhatóságáról való gondoskodás, esetleg bizonyos éremcsoportokból rendezendő kiállítások, alkalmi érmek veretése és a mennyiben majd az anyagi eszközök nem hiányoznának, kézikönyvek és szakmunkák kiadása is. Az alkalom s az idő fogják megmutatni, mit kell még ezeken kívül is cselekedni az ügy érdekében. A fő, hogy az a jó szándék, mely a tagok tekintélyes számát a társulat kebelében egyesítette, a jövőben is lankadatlanul éljen kebleikben, és ne hiányozzék a tiszta lelkesedés bizonyos foka sem. Ez fog adni lelket, szellemet, mely átsegít majd a kezdet és a folytatás nehézségein és céljaink elérésére vezet. — Olvasóinkat, tagjainkat pedig felhívjuk, fogjanak tollat és kiki saját körülményeihez képest álljon be munkatárnak, eleinte ismertetésekkel, saját vidéke leleteinek, gyűjteményeinek

megírásával, mert érdekünkben áll tudnunk, mink van és kik foglalkoznak e szakkal hazánkban, és ha közbe-közbe kezdő írók tollából gyöngébb cikkek is kerülnek e lapba, **a kritika legyen jóindulatú** és ne alkalmazzon abszolút mértéket, mert hiszen munkatársaink még nincsenek elegenden és a kik azzá lenni óhajtanak, ha kezdők e téren, ne riasztuk el, hanem nyujtsunk nekik alkalmat, istápolást, hogy szárnyaik megnőjjenek, a kik pedig már rég forgatják a tollat, azoktól fogadjuk köszönettel, ha ezen a téren is kívánják érvényesíteni ismereteiket, tudományukat! Mert a megoldandó feladatoknak és kérdéseknek, a feldolgozandó és közzétenni való anyagnak nagy tömege vár a magyar numizmatákra és sok fáradsággal, sok tudással tömördek kötetet kell még megírni, a míg nemes versenyben megközelíthetjük a külföld régi és fejlett numizmatikai szakirodalmának mai színvonalát!

A szerkesztő.

Az 1790—91-ik évi országgyűlés által veretett emlékérmek.

Abban az ünnepben, melyet az ország legrégibb tudományos intézete, a Magyar Nemzeti Múzeum, fennállása első századát betöltve, 1902 november 26-ikán ünnepel, az ország legifjabb tudományos társulatának, a magyar numizmatikai társulatnak is oka és joga van résztvenni.

Gróf Széchényi Ferencz nemcsak az országos könyvtárt, hanem egyúttal a Múzeum éremgyűjteményét is alapította, és miként amazt, úgy ezt is, az azonkori tudomány magaslatán álló szakszerű lajstromok közrebocsátásával valóban közkinccsé tette.

E mellett Széchényi egyénisége a numizmatika művelőinek érdeklődését magára vonja azáltal is, hogy egy nevezetes emlékérem létesítésében jelentékeny mértékben tényező gyanánt közreműködött.

* * *

II. Lipót királynak 1790 november 15-ikén Pozsonyban történt megkoronáztatása alkalmával, az ő sógora Ferdinánd, a Bourbon-dynasziából származó nápolyi király, hitvesével, Mária Karolina főhercegnővel együtt megjelent. Mindketten azon voltak, hogy az új királyt a József császár alatt elhidegült magyar nemzet szívének megnyerésére irányuló törekvéseiben támogassák. E végből mindketten magyar ruhát készítettek és azt vették föl a koronázási ünnepélyességek alkalmával.

A magyar rendek nagy mértékben méltányolták a rokonszenv ezen nyilatkozatát és uralkodójukhoz folyamodtak, hogy a nápolyi fejedelmi párnak a koronázáson való megjelenését „különös emlékezetes pénz által méltóztatna a feledékenységtől megóvni”.¹

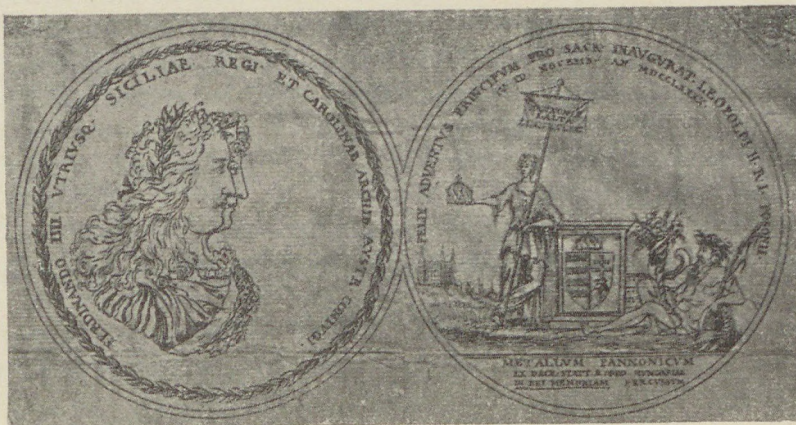
A király az emlékérem veretését az országgyűlésre bízta, mely a költségeknek önkéntes adakozás útján való fedezését határozta el; egyúttal abban állapodott meg, hogy a veretendő emlékérmek egy magyar főúr fogja Nápolyban ünnepélyesen átnyújtani. A köz-

¹ Naponként való jegyzései az 1790-ik esztendőben rendelt magyar országgyűlésének (Budán, 1791) 227. lap

bizalom gróf Széchényi Ferenczre ruházta a megbízást, a ki abban saját költségén eljárni készséggel vállalkozott.

Ezzel az emlékérem előállításáról való gondoskodás is ráhármlott.

A tervrajz elkészítésére Széchényi fölkérte gróf Viczay Mihály könyvtárnokát, Don Felice Coronni olasz barnabita-szerzetest. Az ő tervezete szerint ilyen lett volna az érem:

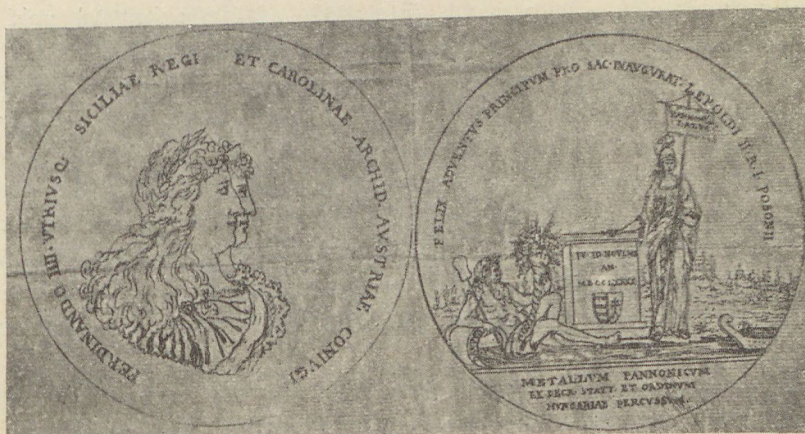
Előlap: Két egymást félig elfödő mellkép jobb felé. A felső IV. Ferdinánd sicíliai király babérkoszorús képe, antik pánczélban, paludamentummal, a másik Karolina osztrák főhercegnő, Ferdinánd nejének diadémós képe. Körül: FERDINANDO III. VTRVSQ. SICILIAE REGI ET CAROLINAE ARCHID. AVSTRIAE CONIVGI | Keskeny babérkoszorú szegélyezi a mezőt. — Hátlapján antik oltár; ennek oldalán eredetileg a koronás fejű, kétfarkú cseh oroszlán balfelé, mely előlábaival az osztrák pólyás-czimert és a magyar kettős keresztet tartja. Ennek helyébe később a koronával fedett hasított pajzsú magyar országczimert helyezték. Az oltártól balra női alak áll, jobb kezével a sz. koronát nyújtja, baljában PANNONIA | LAETA | feliratú labarum. A háttérben Pozsony látóképe. Az oltártól jobb felé szakállas Danubius fekszik DANVVIVS feliratú vizöntő urnára támaszkodva; kezeiben virággal és kalászszal telt bőségszarv, illetve nádszál. Mögötte antik hajó. Előtte a Duna folyik. Körül: FELIX ADVENTVS PRINCIPVM PRO SACR. INAVGV RAT. LEOPOLDI H. R. I. POSONII. | A szelvényben: METALLVM PANNONICVM | EX DECR. STAT. & ORDD. HVNGARIAE | IN REI MEMORIAM PERCVSSVM | A rajz átmérője 101,5 mm.

Ezen tervrajzon Széchényi, a mint azt megkapta, azonnal egy lényeges módosítást kívánt. Az oltár előrészére a Mária Terézia óta használatban levő „összmonarchiai“ czímer helyébe Magyarország törvényes czímerét rajzoltatta.¹ (L. a fönti rajzot.)

Azután fordult az érem-metszőhöz. Választása Würth Jánosra esett, a ki Bécsben „a császári királyi udvari és kamarai érmész, éremvéső és a cs. k. képzőművészeti akadémia tanácsosa“ állását töltötte be. Ő volt az, ki II. Lipót császári és magyar koronázásának emlékérméit is véste. Ez a tervrajzon számos változtatás iránt tett javaslatokat,² a melyek alapján Coronni egy második tervrajzot készített.

¹ Ez a tervrajz, az emlékéremre vonatkozó irományok között a Széchényi-nemzetség levéltárában (Nemzeti Múzeum) ilyen jelzéssel: I. 2. I. 107.

² Würth dátum nélküli emlékirata ugyanott.

Előlap: Két, egymást félig elfödő mellkép jobb felé. A felső IV. Ferdinánd siciliai király babérrkoszorús képe, antik pánczéiban, paludamentummal, a másik Karolina osztrák főhercegnő, Ferdinánd nejének diadémós képe. Körül: FERDINANDO III · VTRIVSQ · SICILIAE REGI ET CAROLINAE ARCHID · AVSTRIAE CONIVGI | Hátlapján antik oltár; oldalán a magyar ország-czímer fölött e felirat: IV · ID · NOVEMB · AN · | MDCCLXXX · | Az oltártól balra szakállas folyamisten, a Duna, fekszik, DANVVIV feliratú vizöntő edényre támaszkodva. Fején koszorú, kezeiben evezőlapát és virággal, kalászszal telt bőségszarv. Az oltártól jobbra sisakos nő áll, hosszú ruhában, kezében labarum e felirattal: PANNONIA | LAETA | Mögötte Pozsony látóképe, míg az előtérben a Duna folyik és rajta antik hajó látszik. Körül: FELIX ADVENTVS PRINCIPVM PRO SAC · INAVGV RAT · LEOPOLDI II · R · I · POSONII | A szelvényben: METALLVM PANNONICVM | EX DECR · STAT · ET ORDINVM | HUNGARIAE PERCVSSVM | A rajz átmérője 103 mm.

Azonban ez sem fogadtatott el kivitelre változatlanul.

Kétségtől Széchényi kívánságára történt az a módosítás, hogy a nápolyi király mellképét az antik viselet helyett magyar atilla és mente ékesíti. Ellenben technikai tekintetek okozhatták Pozsony látképének mellőzését.

Würth 1791 február 26-ikán tette meg ajánlatát, a mely szerint 250 arany tiszteletdíj mellett az érem vésését elvállalta; az arany érmeknek 40 és 50 darab arany, az ezüstöknek 5 és 6 lat súlyban veretését javasolta. „Mivel pedig — úgymond — alulírott csakis arra a dicsőségre néz, a melyet ezen emlékéremnek legművészebb módon kidolgozásával szerezhetni reméll, ... a kiveret érmek beszolgáltatását tíz hónapnál rövidebb idő alatt nem ígérheti.“¹

Azonban Széchényi az arany érmeknek 20 és 1½ arany súlyban, az ezüstöknek 2½ és ¼ lat súlyban veretését elegendőnek tekintette, oly módon, hogy 30 nagy és 60 kis arany, 100 nagy és 600 kis ezüst érem veretnék.

Ezen az alapon vállalkozott április 1-én az érem-metsző az érmek előállítására, a beszolgáltatás határnapjául december 20-ikát tűzte ki és a költségeket 5115 forintban irányozta elő.

Széchényi most a költségek fedezése végett az ország rendei sorában aláírási ívet

¹ Ugyanott.

köröztetett, a melynek élén a legnagyobb összeggel, négyszáz forinttal gróf Batthyányi, az ország primása áll. Az 5000 forint csakhamar együtt volt.

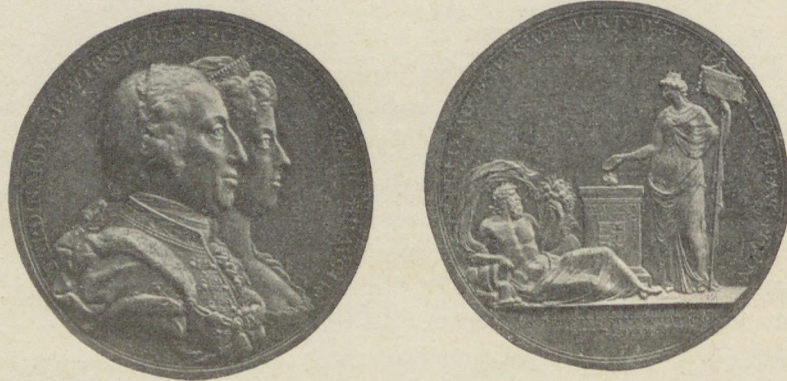
Azonban később az az óhajtás nyilvánult, hogy Széchényi ne csak Nápolyba, hanem a pápának, úgyszintén a florenczi, pármái, milánói és turini udvaroknak is vigyen érmeket, és hogy azokból a magyar uralkodóház tagjai és a főbb udvari méltóságok szintén kapjanak példányokat. Ilyképen 43 nagy és 222 kis arany, 110 nagy és 1379 kis ezüst érem veretése mutatkozott szükségesnek, a költség pedig 3314 $\frac{1}{2}$ forinttal emelkedett.

A hiány fődöze végett Széchényi (1791 október közepén) több főpaphoz és főúrhoz fordult. „Nagy az összeg — írja német levélben a primásnak — a melyre még szükség van; de Eminentiád nagy tettet vihet véghez; mert a nemzet becsületét és tekintélyét emelheti.”

A primásnak aggályai voltak ugyan az iránt, vajjon az országgyűlés végzése, mely csak a nápolyi királyi pár számára rendelt érmeket veretni, más fejedelmi személyek megtisztelését nem zárja-e ki; mégis az általa felajánlott összeget 1500 forintra egészítette ki. Herczeg Esterházy Antal pedig 1000 forintot írt alá. Mások újabb ajánlataival összesen 8645 forint és 9 krajczár gyűlt össze.

Würth példás pontossággal felelt meg az elvállalt kötelezettségnek. Négy héttel a megállapított határnap előtt, 1791 november vége felé átszolgáltatta Széchényinek a megrendelt érmeket és december elsején felvette tőle a 8449 $\frac{1}{2}$ forintnyi összeget.

Itt adom az érmeek képeit és leírásait.

1. Előlap: IV. Ferdinánd siciliai király és neje Karolina főhercegnő egymást félig fedő mellképei jobb felé, amaz magyar huszár(tábornoki?) egyenruhában, vállravetett mentével, czopfos hajjal, emez diadémmal és kivágott ruhában. Lenn: I · N · WIRT · F. Körül: FERDINANDVS · IV · VTR · SIC · REX · M · CAROLINA · REG · ARCHID · AVSTR · Hátlapján: oltáron égő láng; az oltár oldalán: IV · ID · NOV · | MDCCXC · és alatta a hasított pajzsú magyar országczímer. Az oltár előtt, bal oldalt, koszorús fejű, szakállas Danubius fekszik, vízöntő korsóra támaszkodva, bal kezében gyümölcsessel telt bőségszarv, feje körül félkörben lebbenő fátyol. Alatta w mesterjegy. Mögötte antik hajófar, aplustré-vel. Az oltártól jobbra: fején bástyakoronával, antik öltönyű nő (Hungaria) áll s a jobbjaiban tartott csészéből az oltáron áldozik, baljában PANNONIA | LAETA | feliratú labarumot tart. Körül: FELIX · ADVENTVS · AD · SACR · IN · AVGURAT · LEOP · II · AVG · POSON · A szelvényben: EX · DECRETO · STAT · ET · ORDIN · | HVNGARIAE · | Mindkét lapján kétszeres sima szegély.

Arany. Átm. 48 mm. Súlya 69·75 gr. (20 #)
Ezüst. Átm. 48 mm. Súlya 43·67 gr.

Mindkettő a m. nemz. múzeumban.

Széch. I. 460. l. 15. és 16. sz. és 76. t. 5. sz.

2. Előlap: Oltáron égő láng. Az oltár oldalán a hasított pajzsú magyar országczímer.
Fönn: PANNONIA · LAETA · Lenn: EX · DECRETO · | STAT · ET · ORDIN · | HVNGARIAE · | Hátlapján:
FELIX · ADVENTVS · | FERDINANDI · IV · | VTR · SIC · REGIS · | ET · M · CAROLINAE · REG · | ARCHID ·
AVSTR · | AD · SACR · INAVGV RAT · | LEOPOLDI · II · AVG · | POSONI · | IV · ID · NOV · | MDCCXC · |
Mindkét lapján kétszeres sima szegély.

Arany. Átm. 25 mm. Súlya 2 #.

Ezüst. Átm. 25 mm. Súlya 4·38 gr.

Mindkettő a m. nemz. múzeumban.

Széch. I. 460. l. 17. sz., 461. l. 18. sz. és 76. t. 6. sz.

Az érme elkészülte és Bécsben megkezdett szétoztása felől Széchényi az ország minden egyes törvényhatóságát külön levélben értesítette, a melyhez az érme rézmetszetű rajzát mellékelte.

Viszont a vármegyék meleg hangon tartott válasziratokban hálájukat tolmácsolták neki azért, hogy a nagy fáradsággal és költséggel járó küldetésre vállalkozott. //

Széchenyi az 1792-ik év négy első hónapjának lefolyása alatt járt el megbízatásában. Mindenütt kitüntető fogadtatásban részesült. Jelentésében, melyet hazaérkezvén, az újból egybegyűlt magyar országgyűlésnek benyújtott, kiemeli, hogy érmekkel nemcsak a fejedelmi személyeknek és főrangú egyéneknek tisztelkedett, hanem „a jelesebb tudósoknak is, első sorban az éremtudomány művelőinek“. Célja — úgymond — az volt, hogy „a magyar nemzetnek az érme veretésével kifejezett szándéka köztudomásra jusson és örök emlékezete föntartassék“.¹

Fraknói Vilmos.

¹ Diarium Comitiorum anni 1792. (Budae, 1792) 58 – 73. lap.

Ezüst érme Gyulafehérvár ostromára 1849.
Egyoldalú veret. (M. nemz. múzeum.)

Magyar mintájú külföldi aranyak.

A Corp. Num. Hung. első füzetének 6-ik lapján elősoroltam azokat a külföldi aranyakat, melyek magyar értékre s külsőleg is magyar mintára verettek s mint ilyenek a Corpusban külön fognak tárgyalatni.

E sorozat most egy újabb verettel bővült. Csoma József akad. 1. tag, buzgó és szerencsés gyűjtő Devecseréről, közelebb négy magyar mintájú külföldi aranyat küldött hozzám meghatározás céljából, ezek közt két ismertebb hollandi utánzaton kívül még két érdekes veret volt, melyek egyike a bécsi császári cabinet 1759. évi „Monnoie en Or“ című nagy kiadványában a 258. l. „Comtes de Correggio“ alatt van lerajzolva. Előlapján Camille d'Autriche († 1600) álló alakja látható e körirattal: ★ CAMIL ★ AVST ★ — ★ CORR ★ COMES ★ Hátlapján: szemben Szűz Mária Jézussal félholdon és: ★ TV ★ NOS ★ AB ★ ★ ★ HOSTE ★ PROTEGE ★

A másik tudtommal még kiadatlan. Előlapján álló, balra néző szent, zászlóval, w—B betűk között, oldalt: ★ SANCTVS ★ VICTOR ★ Hátlapján: Szűz Mária, a XVI. századi magyar aranyakon levő minta szerint s e körirat: ★ MONETA ★ NO (címerpajzs) VA ★ AVREA ★ B ★

A legenda közé foglalt címer a Bronckhorst grófoké; szent Victorinus a Batenburg grófság védszentje, ilyenformán a legenda végén levő B betű Batenburgnak olvasandó.

Réthy László.

Átvert pénzek.

1. Mult év tavaszán dr. Réthy László úr szemügyre vevén éremgyűjteményemet, figyelmemet felhívta egy ezüsből való 1816. évi pengő-krajczárra, melynek bélyegét egy 1848. évi latin szövegű osztrák pengő-huszasra verték rá. Ezt a pénzdarabot állítólag honvédek készítették 1849-ben Körmöczbányán.

Mivel családom Körmöczbányán szokott nyaralni, mult év és ez év nyarán fürkésztem ott biztos adatok után. Többször értekeztem ott az azon időszakból való tisztviselőkkel és műveltebb osztálybeliekkel, kik közül többen a levéltárakban is nyomoztak, azonban ezen érem veretéséről mit sem találtak.

A magy. kir. kincstár által a körmöczbányai pénzverde számára pár év előtt megvásárolt Belházy-féle, főképen körmöczi veretekből álló éremgyűjteményben sem található ilyen érem.

A pénzverde igazgatója, hosszas búvárkodásán kívül, volt szives a régi bélyegzők közül kikerestetni az 1816. évi pengő-krajczárok bélyegét és konstátálta, hogy ezen ezüst pengő-huszas csakugyan az eredeti bélyegzővel veretett át pengő-krajczárrá.

Negatív eredményű kutatásomat dr. Réthy László úrral közölve, ő lebeszélte a további kutatásról. Ő annyit tud, hogy midőn évek előtt Majna-Frankfurtba a herczeg Montenuovo-féle éremgyűjtemény árverésére hivatalosan kiküldetett, ott egyéb ritkaságok közt hasonló darabot talált, ily szövegű czédulával: „honvédek által 1849-ben Körmöczbányán készült.“

Érmem előlapján gyöngysoros keretben: EIN KREUZER 1816, négysoros, babér- és pálmaágakból való félkoszorúban, alatta: B. — Hátlapján: gyöngysoros keretben: K. K.

OESTERREICHISCHE SCHEIDEMÜNZE körirat, a mezőben pedig osztrák koronás pajzsban az osztrák kétfejű sas. Karimája reczés, átmérője mint a huszasé, vagyis 27 mm. Megjegyzendő, hogy a rendes veretű 1816-iki rézkrajczárok átmérője 26 mm. és karimájuk három sor, fölváltva elhelyezett apró mélyedéssel van díszítve.

Az eredeti veretből a körirat jó része és az osztrák korona még felismerhető.

Újabban mégis fordultam felvilágosítás végett Görgey Arthur tábornokhoz, kinek 1849 január havában sikerült elcsigázott honvédeinket, a rendkívül hideg és mély hó daczára, téli éjnek idején a hajdan a Thurzók és Fuggerek által épített és azóta teljesen elhanyagolt meredélyes hegyi úton a Fátra egyik magasabb láncolatán átvezetni, és így az északi hadsereget az osztrákok által való bekerítettéstől és elfogatástól megmenteni. Ezen hadi tette maga is hervadhatlan hadvezéri babérokat biztosít neki.

Tudakozódásomra egyebek közt így válaszol nekem: „A bányavárosi területet megszálltam 1849 január 15-én és tartottam megszállva, 21-ig Selmeczbányát, 23-ig Zólyom városát, 24-ig Körmöczbányát és 27-ig Besztercebányát.”

„Selmeczbányán és Körmöczbányán mindenekelőtt kiszolgáltattam magamnak az akkor ott vert és még veretlen fémerekben talált magyar kincstári készletet.”

„Pénzátveretés esetéről először életemben Nagyságod becses leveléből (én tőlem) szereztem tudomást.”

„A bányavárosi kerületben azontúl szabadságharczunk végeig nem jártam többé.”

„Az a Görgey, a kit én egy honvédkülönítvényvel április második felében oda küldtem, s a kinek kikergetni sikerült Bars, Zólyom, Liptó és Turócz megyékből az osztrákokat és szövetségeseiket, a Hurbanistákat — az néhai Ármin testvérbátyám volt.”

Mivel a pénzverde mindig nagy katonai fedezet alatt állott és már a gépezetek megindítása, régebbi bélyegzők kikeresése és beillesztése jó időbe telik, nyílt kérdés ma, hogy mily módon készült ezen érem. Czikkem célja nem egyes találgatások felsorolása, hanem a valóság kiderítése.

Az egésznél mindenesetre feltűnő és szokatlan, hogy egy érmet 32 évvel visszadatáljanak és értékét huszad részére devalválják. Hiszen akkor egy pengő huszas forgalmi értéke sokkal nagyobb volt a mainál.

2. 1867. évi koronázási emlékéremmé átvert 1855 évi osztrák két pengő forint, ú. n. lázsiás tallér.

Előlapján gyöngysoros keretben e körirat: A BUDA PESTI KORONÁZÁS EMLÉKŰL 1867 JUNIUS 8-ÁN ★ középen pedig a magyar korona. Az osztrák kétforintosnak eredeti verete, ú. m. FRANC · JOS · I · D · G · AUSTRIAE IMPERATOR · köriratban jobb felé tekintő babérkoszorús arczkép, alatta a verdejeggyel, többé-kevésbbé fölismerhető.

Hátlapján gyöngysoros keretben: ÉLJEN A HAZA ÉS AZ ALKOTMÁNY köriratban korona alatt pólyás és kettős keresztes magyar országczímer fegyverek és zászlók felett. Részben olvasható még az eredeti veret: HUNG · BOH · LOMB · ET VEN · GAL · LOD · ILL · REX · A · A · 1855 körirat, koronás kétfejű osztrák sas, közepén az aranygyapjas rend lánczával és jelvényével körülvelt szívapajzsral. Karimáján: ★ ★ ○ ★ ○ ★ ★ VIRIBVS ★ ★ ○ ★ ○ ★ ★ VNITIS ★ ★ ○ ★ ○ ★ ★ ★ (holott az eredeti emlékérem karimáján: MAGYAR EMLÉK PÉNZ :: : ★ VNGARISCHE DENKMÜNZE ★ VNG ... feliratot visel és anyaga ezüstözött bronz.

Mindkettőnek átmérője teljesen egyenlő, t. i. 390 mm.

Kunváry Fülöp.

Francia rézpénz-lapok készítése Besztercebányán.

Azon időben, midőn II. Lipót és Frigyes Vilmos, porosz király, a Franciaországban végbemenő államfelforgató események hatása alatt a pilniczi szövetségben a régi francia monarchia visszaállítására vállalkoztak, Besztercebánya városa az itteni kamarától egy igen érdekes felszólítást kapott, a melyre sürgősen kellett a választ megadni. Arról volt ugyanis szó, hogy a francia kormány az alkotmányos gyűlés határozataiból kifolyólag pénzügyeit rendezendő, Magyarországon akarja a rézpénzhez szükséges lemezeket, lapkákat készíttetni.

Már ekkor is Besztercebánya régóta virágzó rézüzeme állította elő a szükséges rézlapkákat s szállította a pénzverdébe, a mint ez a legújabb időig, a midőn a rézpénz a forgalomból kivonatott, szokásban volt. A francia kormány felszólítását tehát a helytartótanács a besztercebányai kamarához küldte le, a melynek a végrehajtásról gondoskodni kellett. Úgy látszik azonban, hogy a francia kormány szakemberei nem lehettek a magyar rézpénz veretével valami nagyon megelégedve, mert kifogástalanul sima és fényes lapkákat kívántak. Ennek előállítására azonban csak úgy volt lehetséges, ha a kimetszett lapkákat a rátapadt iszaptól lehetőleg tiszta, iszap- és homokmentes vízzel megtisztítják. E célra jó volt az esővíz, vagy ha nem voltak ennek nagy bőségében, a forrásvíz is.

De Besztercebányán eddig, a jelek után ítélve, nem dolgoztak még oly nagy pontossággal s körültekintéssel, de meg nem is voltak ily precíz munkára berendezve.

A rézhámor, a hol a rézlapkákat készítették, a Besztercze-patakából külön csatornán át vezetett vizet használt úgy a nagy kalapácsok működtetésére, mint összes egyéb céljaira; ezt a vizet tehát a lapkák mosására, úgy mint eddig, nem használhatta. Forrásvíze sem volt a maga területén. Besztercebánya városának volt ugyan a szomszéd réten egy elég bővizű forrása, a mely a kérdéses célnak megfelelhetett volna, de ez majdnem egy kilométernyire volt a rézhámortól, az Élesd felé vezető út bal oldalán, a melyen alól ma a városi faraktár van.

1791. szeptember 1-én átírt tehát a kamara a városi tanácshoz, s a cél megemlékezésével felkérte, engedje meg ezen forrásvíznek felhasználását olyképen, hogy azt a városi réten keresztül csöveken át a rézhámorba bevezettesse.¹

A tanács teljesíthetőnek találta a kérelmet, s a helyszíni szemlén kint járt bizottság javaslatának meghallgatásával, csak annyit kötött ki, hogy a szükséges átalakításokkal a forrásból való merítés semmiképen akadályozva ne legyen, s hogy a forrás, ha a kamarának többé reá szüksége nem lesz, az előbbi állapotba visszahelyeztessék.²

¹ Zur Betreibung der von allerhöchsten Orten angeordneten französischen Kupfermüntz-Plätln, ist ein klares und nicht im mindesten mit Sand vermengtes Wasser erforderlich, da aber ein solches Wasser in dem hierortigen Kupferhammer ausser desz an der darneben befindlichen Stadt Wiesen liegenden Pründels nicht vorfindig ist, so ersuchen wir dienstnachbarschaftlich uns zu gestatten, dasz zur Schönnerung bemelter Müntz-Plätln erforderliche Wasser aus dem gesagten Bründl Mittels Einlegung einiger Röhren ableiten zu dürfen. — A kamara átirata a tanácshoz. Prot. Praet. 1791. 455. 1. Besztercebánya város levéltárában.

² A víz levezetésére vonatkozólag a következőket írja a kamara egy későbbben keltezett átiratában: Es wird die Quelle so etwa 4 Schritt von Kram, wo das Wasser geschöpft wird, in einem Graumen Kasten eingefangen, und bis 3 Schuh gehoben, woraus bei der untern Röhre so wie vorher in den Kram abfließen werde, das übrige aber so gehoben wird, durch Wasser-Röhren über die Wiesen bis in die Müntz zum unentböhrlchen gebrauch abgeleitet. Prot. Praet. 1791. 464. 1.

Mekkora mennyiségben készítették ekkor Beszterczebányán a francia rézpénz-lapkákat, előttem ismeretlen; erre csak a kamara naplói adhatná meg a feleletet. Annyi azonban tény, hogy az a réservoir, a melyben a forrásvizet elébb összegyűjtötték, ismételt is kitatarozva, a mai napig, természetesen már más cél szolgálatában, megmaradt.

Furkovich Emil.

A budapesti eraviszkus éremlelet.

(Tanulmány az eraviszkus nép pénzveréséről.)

Mult év szeptember havában Budán, a Lágymányoson, a Gellérthegy lábánál, a Gellért-tér 3. sz. bérpalota alapozásakor, állítólag 6 méter mélységben, mintegy 500 antik ezüst pénzt találtak a munkások egy széthulló bögrében. Majdnem az egész leletet (464 darabot) sikerült több részletben megszerezni a Nemz. Múzeum számára, a többi darabokról is tudomást szereztem és lajstromot vettem föl, úgy, hogy az egész leletről teljes áttekintést szereztem magamnak. A nemz. múzeumba jutott 464 darabból 119 darab római köztársasági és Augustus-féle denár a Kr. e. 200—10. évekből, a többi 345 darab pedig római köztársasági denároknak részint egyszerű, részint pedig egy barbár nép által nosztrifikált, saját, — mondhatnám „nemzeti“ — pénztípusaivá avatott utánzataiból áll. Egy részük értelmetlen, betű-féle jegyeket, vagy elferdített feliratokat, más részük pedig megváltoztatott, de jelentéssel bíró, öntudatosan alkalmazott feliratokat visel. A többi, máshová került 24 darab közül 20 az utóbbi kategóriákba tartozó többszörös példány, 4 pedig róm. köztársasági denár.

Ez a lelet a hozzá fűződő különféle kérdéseknél fogva tanulságosabb és érdekesebb az utóbbi évtizedekből való valamennyi barbár éremleletünkénél, mert abban az időben került a földre, mikor a római uralom Pannoniában megvetette a lábát, de az itt lakó népekben még nagyon élénk emlékezete élt iménti függetlenségüknek, és mert a Budapest területén főnállott eraviszkus helység létezésének bizonyítékait szaporítja egy új adattal. Numizmatikai szempontból különösen azért fontos, mert még egyetlen eraviszkus éremleletet sem ismertettek a maga egészében, sem pedig szigorú, helyt álló kritikával és megkülönböztetéssel, és mert az e fajta leletek egyáltalában igen ritkák. Végül határozottan szükséges volt e lelet beható tanulmányozása, mert Neudeck Gyula, a bécsi Num. Zeitschrift III. és XII. s az Archaeologiai Értesítő új folyamának III. kötetében a trencsénmegyei trsztennai (általa tévesen „zsolnai“-nak nevezett) hasonló lelet alapján azon éremfajokat, melyek a lágymányosi leletnek is fő alkotórészei, részint a *kvádoknak* tulajdonította (s ezen elnevezés, fájdalom, azóta a köztudatba is átment), részint pedig az eraviszkusok által „a kvádok vidékein“ verteknek mondotta. Előbbiek veretésének idejét a Kr. u. 19—50-től Kr. u. 183-ig, a markoman háborúig, az utóbbiakét pedig a Kr. u. 68—98. évekig terjedő időbe helyezte.

A gall érmek bőséges irodalmából tudjuk, mennyi tévedésnek estek még első rendű tudósok is áldozatul a kelta numizmatika terén. Nálunk még homályosabb a helyzet, mert nincs olyan kommentátorunk, a minő Julius Caesar Galliának, — és mert sokkal kevesebben kutatunk a hazai barbár érmészet terén, mint amott, Franciaországban. Azért, minden szubjektivitás nélkül, tisztelettel az említett szerző egyénisége iránt, kizárólag tárgyilagos érveléssel kívánom itt bebizonyítani, hogy mindezeket a pénzeket nem a kvádok, hanem az eraviszkusok verték, még pedig nem a Vág vidékén, hanem a Duna völgyében!

Előre bocsájtom itt a budapesti (lágymányosi) lelet catalogue raisonné-féle lajstromát, a barbár pénzek római prototípusainak megjelölésével, a máshonnan vett analógiák és változatok felsorolásával s a rájuk vonatkozó irodalom idézésével. A római „datáló“ pénzek

veretési évét, az incususokat s a bigatusokat és a fogazott szélűeket (serrati) Tacitus ismeretes és újabban sokszor idézett mondása kedvéért szintén megjelöltem, úgyszintén megcsillagoztam azon denárfajokat, melyeknek barbár (eraviszkus) utánzatai is előfordulnak ugyanezen leletben.

A budapesti (lágymányosi) éremlelet lajstroma.¹

I. Barbár pénzek:

A) Római bigatus denár utánzata korcs és értelmetlen feliratokkal.

1. Sisakos Róma-fej j., mögötte X. Hátlap: Victoria bigában, j., fönn xxv (?), a szelvényben feliratot utánzó értelmetlen jegyek. 3.83 gr. Kissé kopott. Mintája kétes. 1 db.

B) L. Papius fogazott denárának (Babelon 1., Kr. e. 79-ből) utánzatai.

(Megjegyzendő, hogy e denárnak egy eredeti római példánya is van a leletben.)

2. Juno Sospita feje j., mögötte jegyül emberi talp. Hátlap: Grif j., alatta thyrsos. A szelvényben IPAPI. Nem fogazott! — 3.22 gr., ép. 1 „

3. Mint az előbbi, hanem hátlapján nincs felirat. — A grif alatt thyrsos fekszik, bokrétájával bal felé; nyelén 2 kis keresztrúd. 6 darab összesen 18.675 gr. A legsúlyosabbik 3.48 gr. Ezüstchloridtól megmart példányok. 6 „
Viczy II. 887. sz.

C) Ugyanazon denár hátlapjának hybrid utánzatai.

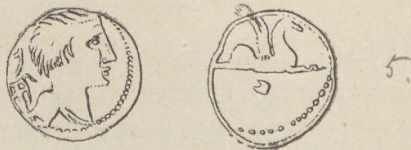
4. Juno Sospita feje j. (nagyobb mint az előbbieken és más minta után), mögötte t-hez hasonló jegy. Hátlapja mint a 3. sz. — 2.70 gr. Hiányos példány. . 1 „

¹ Az összes, e cikkhez tartozó kliséket dr. Hampel József úr, a Nemzeti Múzeum érem- és régiségosztályának igazgatója volt szíves kölcsönképen átengedni, miértis ezennel őszinte köszönetét nyilvánítja a társulat és a szerkesztő.

V. ö. Arch. Értesítő III. (1883) 97—98. 1. 19. sz. és De la Tour (Atlas des monn. gauloises de la bibl. nationale) meg Muret-Chabouillet (Catalogue des monn. gauloises de la bibl. nationale) 10,103. sz. előlapját.

Régibb leletekből a Nemz. Múzeumban két ép példány 3'03 és 3'24 gr.

Az előlap mintája (prototypus) Muret-Chabouillet szerint L. Papius Celsus denára Kr. e. 45-ből (Babelon 2.) vagy esetleg L. Roscius Fabatus fogazott denára Kr. e. 64-ből (Bab. 1.). Valószínűnek tartom azonban, hogy ezen előlap oroszlánbőrrel fedett ifjú Hercules-fejet ábrázol és M. Volteius M. f. denárát (Bab. 2., Kr. e. 88-ból) utánozza.

5. Diana-fej j., vállán tegezettel és íjjal Hátlapján grif j., alatta a thyrsos bokrétájának nyomai. 14 db 43'505 gr. A 4 legjobb 13'53 gr., a legsúlyosabbik 3'47 gr. 14 db.

L. Arch. Ért. új f. III. 93. 5. sz. és a 97. 1. 16. sz. előlapját. — De la Tour 10,111. sz. (előlap) és 10,079. sz. (hátlap) és itt alább a 27—29. sz. Ugyanezen pénz a biai leletből a bécsi cs. k. éremtárban (1 db).

Az előlap mintája C. Postumius At. denára (Bab. 9. Kr. e. 64-ből).

6. Diadémos Venus-fej nyakékkal j., mögötte sc (igen kezdetleges lapos vonalmű). Hátlapján grif j., alatta thyrsos b. (rendes technika, megfelelő relieffel). — 3'19 gr. Elég ép. 1 „

Az előlap mintája Naevius Balbus fogazott denára Kr. e. 74-ből (Bab. 6.). (Ennek a denárnak két eredeti római példánya is van a leletben)

7. Diadémos Venus-fej nyakékkal j. (rendes technikával, elég relieffel). Hátlapján grif j., alatta kissé hajlott vonalban IRA/SCI — 8 darab 26'13 gr., a legsúlyosabbik 3'45 gr. Elég jól föntartott példányok. 8 „

Arch. Ért. új f. III. 93—94. 1. 25. sz. — De la Tour 10,078., Muret-Chabouillet 10,078., 10,081—10,082. sz. (3'19, 3'04 és 3'35 gr.) — Babelon II. 591. 1. 30. sz. — Előlapját l. még alább, 18. sz. alatt.

Az előlap mintája valószínűleg szintén Naevius Balbus denára (Bab. 6., Kr. e. 74-ből). Muret-Chabouillet ezt Junonak nézi. Ha ez áll, akkor mintája csak L. Rubrius Dossenus denára (Bab. 2.) lehetne Ez azonban nem áll!

8. Előlapja, mint az előbbié, hátlapján grif j., felirat nélkül, a thyrsos bokrétájának nyomaival (l. fönn 5. sz.). — 12 db 37'80 gr., 4 ép darab 9'68 gr., a legsúlyosabbik 3'33 gr. 14 „

Arch. Ért. i. h. 97—98. I. 26. sz. (3·40 gr.) — De la Tour 10,079., Muret-Chabouillet 10,079—10,080. (3·15 és 3·26 gr.) — Régibb leletből a Nemz. Múzeumban 1 db 3·40 gr.

9. Mint az előbbi, hanem hátlapja alsó szélén elmosódott nyomokkal. 3·03 gr. Elég ép. 1 db.

10.

10. Jupiter-fej j., hátlapján grif j., alatta a thyrsos bokrétájának nyomai. (L. fönn 5. sz.) 2·825 gr. Ezüstchloridtól megmart példány. 1 „

Az előlap mintája L. Rubrius Dossenus denára (Bab. 1.) Kr. e. 83-ból. Ennek hátlapján quadriga van. A leletünkben lévő római denárok közt is van belőle egy példány.

Arch. Ért. i. h. 93. I. 8. sz. és 13. sz. (előlap). — De la Tour 10,063. és 10,065. sz. (előlap). — L. még alább a 19. és a 38—40. sz. előlapját. V. ö. alább a 16., 20. és 21. sz. előlapját.

11.

11. Triumphus-fej j. (a kisebbik fajta). Hátlapján grif j., alatta a thyrsos bokrétája. (L. fönn 5. sz.) — 2 db 6·315 gr., a súlyosabbik 3·18 gr. Elég jól föntartott példány. — Viczay II. 39. I. 887. sz. 2 „

Előlapjának mintája Babelon II. 591. I. szerint L. Papius Celsus denára Kr. e. 45-ből. (Bab. 3.)

12.

12. Előlapja: mint az előbbié. Hátlapján grif j., alatta thyrsos b., botján négy szaggal. — 4 db 11·73 gr., a legsúlyosabbik 3·02 gr. 4 „

Régibb leletből a Nemz. Múzeumban 1 db 3·20 gr.

Babelon II. 591. I. 29. sz. — De la Tour 10,076. sz. — Muret-Chabouillet 10,076—10,077. sz. (3·20 és 3·25 gr.)

[A fönnbbiekkal (4—12. sz.) rokon veretű, hanem régibb leletekből származó fajok a Nemz. Múzeumban: 1. Triumphus-fej (nagyobb fajta; 1. alább a 23—24. számot). Hátlapján grif j., alatta thyrsos bal felé, botján keresztrúddal. (L. fönnebb a 3. sz.-ot.) 1 db 3·32 gr. — 2. Sisakos Roma-fej j. (a DVTEVTI felirat lekopott. L. alább a 17—22. és 37. sz.-ot). Hátlapján grif j., lenn a thyrsos bokrétájának nyomai. (L. fönn 5. sz.) 1 db 3·08 gr. V. ö. Arch. Ért. 1883. 97—98. I. 24. sz. 3·56 gr.]

D) *Cn. Cornelius Lentulus P. F. Marcellinus* denárának (Babelon 54—55. sz., Kr. e. 74-ből) utánzatai, az eredetit utánzó vagy pedig RAVIZ felirattal.

13. Genius populi Romani feje j., mögötte sceptrum (durva munka!). Hátlapján golyó, koszorúzott sceptrum és kormánylapát közt. Kétoldalt x—sc, lenn N·LENQ — 1 db 3·29 gr. Elég ép. 1 db.
Az előlap mintája Bab. II. 417. l., 55. sz., a hátlapé a megelőző 54. sz.
(A római példányok súlya 3·85 gr. körül.)

14. Az előbbihez hasonló. Fönn ∩. Hátlapja az előbbiéhez hasonló, jobb oldalt s·c, lenn INCVV ★T·I — 1 db 3·205 gr. Elég ép. 1 „
Mintája Babelon II. 417. l. 55. sz.

15. Mint az előbbi, de fönn cfr. Hátlapján golyó, koszorúzott sceptrum és kormánylapát közt. Lenn RAVIZ. (Az utolsó betű szögletesen formált fordított s.) 3·23 gr. 1 „
Mintája Babelon II. 417. l. 55. sz. — L. Eckhel (D. N.) IV. k. 178. l.

E) Ugyanazon denárok (*Cornelia*, Bab. 54—55. sz. Kr. e. 74-ből) hátlapjának hybrid utánzatai, a hátlapon RAVIZ felirattal.

16. Jupiter-fej j., szeme alatt kis karika. Hátlapja ugyanaz, mint az előbbié. 17 db 54·52 gr., a legsúlyosabbik 3·47 gr. Ép. 18 „
Az előlap mintája L. Rubrius Dossenus denára (Bab. 1.) Kr. e. 83-ból.
V. ö. fönebb a 10. sz. és lásd alább a 20—21. sz. azonos előlapját.
Arch. Ért. 1883. 97. l. 21. sz.

17. Sisakos Roma-fej j., fönn DVTEVTI. Hátlapja ugyanaz, mint az előbbié. 35 db 102·91 gr., 6 teljesen ép db 19·93 gr., a legsúlyosabbik 3·47 gr. 35 „

Babelon I. 417. 1. 56. sz. (az előlap feliratát nem említi).

V. ö. Arch. Ért. 1883. 97. 1. 22—23. sz. (Az előlapok rajzai hibásak.)

18. Diadémos Vénus-fej, nyakékkal, j. (Lásd fönnebb a 7—9. számot.) Hátlapja az előbbiekéhez hasonló, hanem a kormánylapát más alakú. 3 db 9·22 gr., a legsúlyosabbik 3·285 gr. 3 db.

[A fönnebbiekkel (16—18. sz.) rokon veretek: 1. A 17. sz. előlapja incusus hátlappal, az 1901. évi battai leletből (Fehérmegye). 3·27 gr. Ép. A nemz. múzeumban.

2. Sapkával fődött fej b. Hátlapján golyó, koszorúzott sceptrum és kormánylapát közt. 1 db 3·175 gr. Előlapját 1 Arch. Ért. 1883. 93. 1. 6. sz. — A biai leletből való példányok a nemz. múzeumban és a bécsi cs. k. éremtárban.]

F) Ugyanazon denárok (Cornelia, Bab. 54—55. sz., Kr. e. 74-ből) hátlapjainak hybrid utánzatai, a hátlapon IRAVISEI felirattal. (Fordított s betűvel!)

19. Jupiter-fej j. (L. a 10. sz. előlapját.) Hátlapján golyó, koszorúzott sceptrum és kormánylapát közt, lenn ívonalban: IRAVISEI. — 3 ép darab 10·09 gr., a legsúlyosabb 3·38 gr. (Elég ép.) 11 "
20. Jupiter-fej j., a szem alatt karikával. (L. a 16. sz.-ot.) Hátlapja, mint az előbbié. 5 ép db 17·20 gr., a legsúlyosabb 3·55 gr. 14 "
21. Mint az előbbi, hanem hátlapján a bélyeg romlásából, esetleg elrepedéséből származó veret-hiba. 1 db 3·42 gr. 1 "
- Mind a három faj (18—20. sz.) előlapjának mintája L. Rubrius Dosse-nus denára. (Bab. 1.) (L. fönnebb a 10. és 16. sz.-ot.)
22. Sisakos Roma-fej j., fönn DVTEVTI. (L. fönnebb a 17. sz.-ot.) Hátlapja ugyanaz, mint a 19. és 20. számúaké. 3·32 gr. (Az ezüstchlorid kissé megrágtá.) . . . 1 "
- [A 22. sz.-mal rokon veretek, régibb leletekből, a nemz. múzeumban:

1. Ugyanazon éremképek igen durva kivitelben, feliratok nélkül. Az arczkép orra előtt 3 pont. 3 db, 3·37, 3·29 és 2·62 gr. — Ugyanez a biai leletből a bécsi cs. k. éremtárban (1 db).

2. Ugyanazon éremképek, rendkívül durva kivitelben és feliratok nélkül. Az előlapon hosszú, tüskés nyúlványok a sisakon, a hátlapon pedig a felirat helyén /W- értelmetlen jegyek. 1 db 2.135 gr. — 3. Sisakos Roma-fej j. (mint a 22. sz., de felirat nélkül). Hátlapja mint a 18—21. sz., de felirata I. NVAII. Viczay II. 22. 1. 375. sz.]

G) Ugyanazon denárok (Cornelia; Bab. 54—55. sz. Kr. e. 74-ből) hátlapjainak hybrid utánzatai, a hátlapon RAVIS felirattal. (Fordított s betűvel!)

23. Triumphus-fej j. (nagyobb fajta). Hátlapján golyó, villám és kormánylapát közt. Lenn, ívonalban: RAVIS. 1 db 3.06 gr. Ezüstchloridtól megmart példány. (Ugyanez a biai leletből (1 db) a bécsi cs. k. éremtárban.) 1 db.

24. Mint az előbbi, hanem hátlapján a képek fordított rendben állanak. 5 darab 15.55 gr., a legsúlyosabb 3.33 gr. Ep. 5 „

25. Triumphus-fej j. (Kisebb fajta. L. fönebb a 11. sz.-ot.) Hátlapja ugyanaz, mint az előbbié. — 3 ép darab 9.74 gr., a legsúlyosabbik 3.33 gr. 3 „

A battai leletben is volt 1 ép példány (3.28 gr.). — De la Tour és Muret-Chabouillet 10,110. sz. (3.34 gr.)

Mind a három (22—24. sz.) fönebbi faj előlapjának mintája Babelon II. 591. l. szerint L. Papius Celsus denára (Bab. 3.) Kr. e. 45-ből.

26. Juno Sospita feje j., mögötte t-hez hasonló jegy. (L. fönebb a 4. számot.) Hátlapja mint az előbbieké. 12 „

A biai leletből a nemz. múzeumban egy ép darab 3.40 gr. és 1 darab a bécsi cs. k. éremtárban. — De la Tour 10,103. sz. (de a fej mögött szív-alakú jeggyel. — Eckhel (D. N.) IV. köt. 178. lap. — Muret-Chabouillet 10,103—10,104. sz. (3.19 és 3.22 gr.)

[Vesd össze még, mint rokon vereteket: 1. Muret-Chabouillet 10,105—10,107. sz. Genius populi Romani koszorús feje j., hátlapján golyó, kormánylapát és koszorúzott sceptrum közt, RAVIS (RAVIZ?) felirattal. 3.30, 3.42 és 3.23 gr. — 2. U. ott 10,108. sz. Sisakos Pallas-fej. Hátlapján golyó, sceptrum és kormánylapát közt, RAVIS (RAVIZ?) felirattal. 3.28 gr. — 3. U. ott 10,109. sz. Mint az előbbi, hanem felirat nélkül. 3.32 gr. Ezt l. még Revue Numismatique Française, 1860. 203. 1.]

- H) *C. Postumius At. denárának* (Bab. 9. sz., Kr. e 64-ből) utánzatai.
(Ennek a denárnak három eredeti római példánya van a leletben!)

27. Az aventinusi Diana mellképe j., vállán íjjal és tegezzel. (L. fölnebb az 5. sz.-ot.)
Hátlapján futó eb j., alatta lándzsa fekszik, hegyével j., a szelvényben
C POSTVM/A. — 17 db 54·01 gr., — ép darabok: 3·145 és 2·725 gr., a leg-
súlyosabbik 3·52 gr. 17 db.

28. Mint az előbbi, hanem hátlapján értelmetlenül elferdítve utánzott SIO SAVC fel-
irattal. — 6 darab 19·18 gr., a legsúlyosabbik 3·36 gr. (ezüstchloridtól kissé
megragott példány). 7 „
V. ö. Num. Zeitschr. III. 595. l. és Arch. Ért. 1883., 88. és 93. l. 5. sz.
és 93. l. 6. sz. hátlapját.
Ide tartoznak még a homályos feliratú példányok, melyek a fölnebbi
(27. és 28. sz.) fajok egyikével azonosak. 16 db 49·875 gr. 16 „
29. Ugyanazon előlap, mint a 27. és 28. sz., incusus hátlappal. 3·045 gr. Rosszul
főntartott példány. 1 „
[Vesd össze a fölnebbiekkal (27—29. sz.) a következő, régibb leletek-
ből származó rokon vereteket:]

1. a) Sapkával fődött fej b. (L. fölnebb az E) csoport végén 2. sz. alatt.)
Hátlapján futó eb j., alatta lándzsa és (S)AV. 1 darab a nemz. múzeumban,
3·27 gr. — Arch. Ért. 1883., 93. l., 6. sz. — 1. b) Ugyanaz 'AAV (?) fel-
irattal a bécsi cs. k. éremtárban (1 db). Mindkettő a biai leletből való. —
2. De la Tour és Muret-Chabouillet 10,111. sz., Diana mellképe j., íjjal és
tegezzel. (L. fönn az 5. sz.-ot.) Hátlapján futó eb j., alatta lándzsa j., a szel-
vényben IANSIVM. — 1 db 3·52 gr. Ugyanaz Babelon II. 591. l. 34. sz. —
3. Diadémos Venus-fej j., nyakékkal, mögötte S (Naevia; Babelon 6.). Hát-
lapján futó eb j., fölötte 2 pont a mezőben, a szelvényben EIΘHC'. —
A bécsi cs. k. éremtárban. (Hybrid.) 3·73 gr.

4. Diadémos Venus-fej j., nyakékkal, mögötte ∩ és s (más bélyeg mint az

előbbi. — Naevia, Bab. 6. utánzata.) Hátlapján futó eb j., alatta lándzsa j., a szelvényben $\rho\sigma\tau\iota\nu\upsilon$ (a „Postumi“ szó értelmetlen utánzata). Fogazott szélű (serratus) és hybrid. — 1 db 3.74 gr. a Nemz. Múzeumban. — Arch. Ért. 1883., 88. és 93. l. 4. sz.

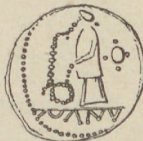
5. Diadémós Venus-fej j., mögötte talán az sc durványai. Hátlapján futó eb j., alatta lándzsa j., a szelvényben CFATN. Igen durva munka. A nemz. múzeumban. 3.79 gr. (Kassa vidékéről.)

1) *Roscius Fabatus* fogazott denárának (Bab. 1. sz. Kr. e. 64-ből) utánzata.

30. Juno Sospita feje j., mögötte galy, előtte nyílt torquis (?) és benne pont. Válogatott, hosszabb és rövidebb tagokból álló keret. Hátlapján kígyó előtt álló leány, e mögött 4 ponttal környezett ovalis jegy a mezőben. Gyöngysorszegély. A szelvényben IUNO SOSPITA értelmetlen felirat-utánsat. 4 db 13.09 gr., a legsúlyosabbik 3.65 gr. (A 4 érme 2 bélyegváltozatot képvisel.) 4 db.

Ezen érme hátlapján a római eredetihez képest fordítva állnak az alakok (ott a leány áll baloldalt, a kígyó pedig jobboldalt). A verőtövet vagy bélyeget tehát közvetlenül a római denárról másolta a vésnök, így jött létre az érme fordított képe.

31. Mint az előbbi, hanem a hátlap szelvényében IUNO SOSPITA áll. — 2 db 6.18 gr., a súlyosabbik 3.275 gr. (Mindkettő ugyanazon bélyeggel veretett.) 2 „
(Ugyanezen bélyeggel vert más példány régibb leletből a Nemz. Múzeumban, teljesen ép és új, 2.98 gr.)

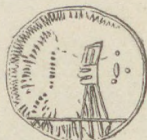
32. Mint az előbbi, hanem fogazott szélű (serratus). (Ugyanazon bélyeggel!) 1 db 3.19 gr. Ezüstchloridtól rongált példány. 1 „

33. Mint az előbbiek, hanem a hátlap szelvényében IUNO SOSPITA . — 6 db 18.35 gr. — A legsúlyosabbik 3.35 gr. (Ép.) E 6 érmen 4 bélyegváltozat van képviselve. 6 „
(Sima szélűek.) 2 „

34. Mint az előbbiek, hanem a hátlap szelvényében IUNO SOSPITA áll. 2 „

35. Mint az előbbiek, hanem a hátlap szelvényében MVMII áll. 1 db.
(A 34—35. sz. a. 3 db súlya 8·85 gr., a legsúlyosabb 3·33ik gr.)

36. Mint az előbbiek, hanem hátlapjuk elmosódott, sokszor a verés által előidézett sugaras nyomokkal a mezőben és a széleken; a felirat egyenetlen, szálkás vonalakból áll, határozatlan vonalvezetéssel. A tíz legépebb példány 33 gr., ezek közül a 2 legkönnyebb 2·75 és 2·64 gr. súlyú, a 2 legsúlyosabbik 3·72 és 4·025 gr. Összesen 39 darab (chloridosak voltak). 39 „

(Régibb leletekből hasonló példányok vannak: 1. I¹^I NV és 2. MVAV jegyekkel a hátlap szelvényében a Nemz. Múzeumban és 3. VVNI és 4. INV felirattal Biáról a bécsi cs. k. éremtárban. — 5. V. ö. Arch. Ért. 1883., 89. és 93. 1. 7. sz. állítólag VAIIV felirattal. — 6. De la Tour 10,083. sz. wvvyv felirattal. — L. még Muret-Chabouillet 10,083—10,084. sz. 3·15 és 3·66 gr. és Viczay 44. 1. 1026. sz.)

- J) Római denárok *nationalizált hybrid utánzatai*, nevekkel (és a hátlapon lovas alakkal).

37. Sisakos Roma-fej j., fönn ívvonalban DVTEVTI (ugyanazon bélyeggel verve, mint a fönnebbi 17. és 22. sz.) Hátlapján lándzsavető vágató lovag j., a ló nyakán gyöngysor. A ló előlábai alatt hosszúkás négyszegű emelvényen homorú és felfordított felirat: IAVNI (= IRAV vagy IRAVI). — 26 db 81·52 gr., 5 legépebb darab 15·95 gr., a legsúlyosabbik 3·49 gr. E 26 érem 2—3 előlapi és 2 hát-lapi bélyegváltozatot képvisel. 26 „

Az előlap mintájáról egészen bizonyosat nem lehet mondani. A hátlap mintája vagy valamely régibb kelta vagy gall érem volt, vagy pedig L. Marcius Philippus (Bab. 12., Kr. e. 112-ből), vagy Marcius Philippus (Bab. 28., Kr. e. 60-ból), vagy pedig P. Crepusius denára (Bab. 1., Kr. e. 84-ből). A lovas alakja egyes részleteiben mindenesetre átalakítást szenvedett, úgy, hogy biztosan meg nem mondható, melyiket utánozza a felsoroltak közül.

V. ö. Arch. Ért. 1883., 90. és 93. 1. 9. sz. és Num. Zeitschr. XII. 116. 1. A hátlap feliratát mindkét esetben rosszul olvasták s ennek következtében rosszul is értelmezték. — Babelon II. 589. 1. 14. sz. (Rosszul olvasta.) — Babelon szerint a hátlap n.intája Crepusius denára. (Bab. 1. sz., Kr. e. 84-ből.) Nem érdektelen, hogy ennek a Crepusius-féle (Bab. 1. sz.) denárnak egy eredeti példánya a leletünkben levő római denárok közt is szerepel.

38. a) Jupiter-fej j. (Lásd fönnebb a 10. és 19. sz. alatt. — Ugyanazon bélyeggel

verték!) Hátlapján lándzsavető vágató lovas j. (hasonló a 37. sz.-hoz, de határozottan más kompozíció). A szelvényben DOMISA. A szelvényt kettős vonal választja el az érme mezejétől. (Azon példányokon, melyeken a bélyeg kissé oldalvást, bal felé van a lapkára verve, a kezdő D betű lestorult a lapkáról és csak OMISA olvasható. — Összesen 70 db. Ezek közül 21 darab biztosan DOMISA feliratot visel.) E 21 db 64.94 gr. súlyú. A legsúlyosabbik 3.44 gr. (Ép.) 21 db.

A battai leletben 1 ép darab 3.31 gr. — Muret-Chabouillet 10,063—10,065. sz. 3.34, 3.10, 3.38 gr. A 10,064. sz. Vendeuil-caply-i lelet (Franciaország). — De la Tour 10,065. sz. (3.38 gr.)

38. b) Ugyanezen érme OMISA felirattal, (olyan példányok, melyekről, mint említém, a D kezdőbetű lestorult), 28 db. Az 5 legépebb db 15.34 gr. A legsúlyosabbik 3.425 gr. 28 „

Arch. Ért. 1883., 90. és 93. l. 8. sz. (Téves magyarázattal!) 4.45 gr. De la Tour 10,063. (3.34 gr.) — A biai leletből 3 db a bécsi cs. k. éremtárban.

38. c) Végül ugyanazon érme, mint a 38. a) és 38. b) alattiak, hanem a hátlapi bélyegnek használat közben való fokozatos rongálódásából származó, (különböző példányokon különböző mértékben terjedő) szabálytalan vonalakkal, erekkel a hátlapon, kivált ennek alsó és baloldali részein, melyek azonban a lovas alakját s a felirat második felét javarészen látni engedik: összesen 21 db. 66.25 gr. A legsúlyosabb ép darabok 3.37 és 3.47 gr. 21 „

Régibb leletből a Nemz. Múzeumban 1 db 3.57 gr.

Arch. Ért. 1883., 92—93. l., 13. sz. (Rozs rajz! — A szerző ennél fogva külön fajnak tekintette.)

A 38. a)—c) sz. érmek hátlapjának mintáját illetőleg l. ugyanazt, a mit fönnebb a 37. sz. hátlapjáról mondtam.

K) *Eredeti (nem utánzott) éremképpel:*

39. Alacsony homlokú, szakállas barbár férfi feje j., nyakán gombos végű nyílt torquis-szel. Hátlapján vágató lovas b., te-tét kerek pajzs védi, jobb karját fölemelve tartja (mintha lándzsát vetne). Lenn ívonalban, pontozott végű szép nagy betűkkel: ANSALI. Összesen 7 db, 22.235 gr. A legsúlyosabbik 3.47 gr. Épek. (6 db a nemz. múzeumban van, egy pedig Forrer R. gyűjteményébe került, Strassburgba.) 7 „

Lambert: Essai sur la numismatique gauloise du nord-ouest de la France, I. rész, 139. l. és VIII. tábla, 17. sz. (A roueni múzeumban levő példány. Súly 58 grain.) — Hucher: L'art gaulois II. rész, 53. l., 72. sz. (nagyított rajzzal ugyanazon példány után).

Ha ezen érem hátlapjához római mintát akarnánk keresni, legfőlebb L. Manlius Torquatus (Babelon 2. sz., Kr. e. 104-ből) denárára vagy C. Servilius (Bab. 5. sz., Kr. e. 123-ból) denárára gondolhatnánk. Azonban egyik föltevés sem plausibilis).

Összesen 365 barbár pénz.

[Teljesség kedvéért, és mert alább úgyis szóba kerül, adom itt még egy denárutáncat rajzát, melyet — véleményem szerint tévesen — Zeuticus jazyg királynak tulajdonítottak s a markomann háború korából eredőnek mondtak.

Diadémos Venus-fej j., hátlapján pálmaágot tartó vágató lovas j. A szelvényben . ΠΙΞΕΙΣ felirat. — 1 db 2'885 gr. — Kissé kopott. Az előlap mintája valószínűleg Naevius Balbus denára (Bab. 6., Kr. e. 74-ből), a hátlapé pedig a Calpurnia-család valamelyik denára. Felirata értelmetlen betű-utánczatokból áll. Arch. Ért. 1883., 94. és 97. l., 15. sz. — Régibb leletből származik s a nemz. múzeum tulajdona.]

Megjegyzendő még, hogy az egész lágymányosi lelet többé-kevésbé meg volt támadva ezüstchloridtól, melynek vegyi szerekllel való eltávolítása folytán a legtöbb darab néhány centigrammál könnyebb lett eredeti súlyánál.

II. Római denárok.

(A csillaggal (*) jelölt fajok az eraviszkus pénzek mintául (prototipi) szolgáltak.)

1. Pinarius Nata, Babelon 1. Kr. e. 200. (bigatus)	1 db	12. C. Claud. Pulcher, Bab. 1. Kr. e. 106. (bigatus)	1 db
2. Sp. Afranius, cf. Bab. 1. (Rev: SAFRAM). Kr. e. 200. (bigatus)	1 „	13. T. Mallius, Bab. 1. Kr. e. 99. (Triga)	1 „
3. M. Jun. Silanus, Bab. 8. Kr. e. 174. (Dioscuri)	1 „	14. T. Mallius, Bab. 1. v. 2. Kr. e. 99. (Triga)	1 „
4. L. Sempronius Pitio, Bab. 2. Kr. e. 174. (Dioscuri)	1 „	15. L. Flamin. Cilo, Bab. 1. Kr. e. 94. (bigatus)	2 „
5. Q. Minuc. Rufus, Bab. 1. Kr. e. 149. (Dioscuri)	1 „	16. L. Pompon. Cn. f., Bab. 7. Kr. e. 92. (bigatus serratus)	1 „
6. C. Porcius Cato, Bab. 1. Kr. e. 149. (bigatus)	1 „	17. C. Vibius C. f. Pansa, Bab. 1. Kr. e. 90. (quadriga)	1 „
7. M. Acil. Balbus, Bab. 1. Kr. e. 134. (bigatus)	1 „	18. C. Vibius C. f. Pansa, Bab. 2. Kr. e. 90. (quadriga)	2 „
8. Sex. Pompeius Fostulus, Bab. 1. Kr. e. 129. (bigatus)	1 „	19. Q. Titius, Bab. 2. Kr. e. 90.	1 „
9. P. Licin. Nerva, Bab. 7. Kr. e. 110.	1 „	20. L. Calpurn. Piso Frugi, Bab. 11. Kr. e. 89.	1 „
10. C. Cassius Longinus, Bab. 1. Kr. e. 109. (Triga)	1 „	21. D. Jun. Silanus L. f., Bab. 16. Kr. e. 89. (bigatus)	3 „
11. Cn. Fulvius, Bab. 1. Kr. e. 108. (bigatus)	1 „	22. M. Lucil. Rufus, Bab. 1. Kr. e. 89. (bigatus)	1 „
		23. C. Public. Malleolus, Bab. 6. Kr. e. 89.	1 „

24. P. Servil. M. f. Rufus, Bab. 14. Kr. e. 89. (bigatus) 1 db
 25. Man. Fonteius C. f., Bab. 9. Kr. e. 88. 2 „
 26. L. Jul. Bursio, Bab. 5. Kr. e. 88. (quadrigatus) 1 „
 27. L. Titurius L. f. Sabin., Bab. 1—3. Kr. e. 88. 1 „
 28. L. Titurius L. f. Sabin., Bab. 4. Kr. e. 88. 1 „
 29. L. Titurius L. f. Sabin., Bab. 5. Kr. e. 88. 1 „
 30. Tib. Claud. Nero, Bab. 5. Kr. e. 84. (serratus) 1 „
 31.* P. Crepusius, Bab. 1. Kr. e. 84. 1 „
 32. C. Marius C. f. Capito, Babelon 9. Kr. e. 84. (serratus) 1 „
 33. C. Norbanus, Bab. 2. Kr. e. 84. 2 „
 34.* L. Rubrius Dossenus, Babelon 1. Kr. e. 83. (quadriga) 1 „
 35. L. Farsuleius Mensor, Babelon 1. Kr. e. 82. (bigatus) 1 „
 36. L. Memmius L. f. Galeria, Bab. 2. Kr. e. 82. (bigatus, serratus) 1 „
 37. L. Manlius, Bab. 3. Kr. e. 81. (triga) 1 „
 38. Proclius, Bab. 1. Kr. e. 79. 1 „
 39.* L. Papius, B. 1. Kr. e. 79. (serratus) 1 „
 40.* C. Naevius Balbus, Bab. 6. Kr. e. 74. (triga, serratus) 2 „
 41. L. Rustius, Bab. 1. Kr. e. 71. 1 „
 42. M. Plaetorius Cestian., B. 3. Kr. e. 69. 1 „
 43. P. Sulpicius Galba, Bab. 7. Kr. e. 69. 1 „
 44. C. Calpurnius Piso Frugi, Bab. 24. Kr. e. 64. 2 „
 45. C. Postumius At. Bab. 9. Kr. e. 64. 3 „
 46. Marcius Philippus, B. 26. Kr. e. 60. 2 „
 47. Marcius Philippus, B. 26. Kr. e. 60. (a fej mögött balta) 1 „
 48. M. Nonius Sufenas, B. 1. Kr. e. 60. 1 „
 49. M. Aemil. Scaurus, B. 8. Kr. e. 58. (quadrigatus) 1 „
 50. C. Julius Caesar, B. 9. Kr. e. 58. 3 „
 51. Q. Pompeius Rufus, B. 5. Kr. e. 58. 1 „
 52. Man. Acilius Glabrio, B. 8. Kr. e. 54. 1 „
 53. L. Scribonius Libo, B. 8. Kr. e. 54. 1 „
 54. C. Julius Caesar, B. 11. Kr. e. 50. 1 „
 55. C. Julius Caesar, B. 12. Kr. e. 50. 1 „
 56. C. Considius Paetus, B. 6. Kr. e. 49. (quadrigatus) 1 „
 57. Man. Cordius Rufus, B. 1. Kr. e. 49. 1 „
 58. Man. Cordius Rufus, B. 3. Kr. e. 49. 1 „
 59. T. Carisius, B. 3. Kr. e. 48. 1 „
 60. M. Portius Cato, B. 10. Kr. e. 48—46. 1 „
 61. L. Hostilius Saserna, B. 5. Kr. e. 46. 1 db
 62. Cn. Pompeius Magnus fil., Bab. 9. Kr. e. 46—45. 2 „
 63. L. Plautius Plancus, B. 14. Kr. e. 45. 2 „
 64. Av.) T. Carisius, B. 2—3. Kr. e. 48. vagy P. Sepullius Macer, B. 10. Kr. e. 44. 1 „
 Rev.) C. Public. Malleolus, B. 6. Kr. e. 89. (hybrid) 1 „
 65. P. Sepullius Macer, B. 48. Kr. e. 44. 1 „
 66. D. Postumius Albinus Brutus f., B. 11. Kr. e. 44—43. 1 „
 67. P. Accoleius Lariscolus, Bab. 1. Kr. e. 43. 1 „
 68. Aemilius Lepidus és Augustus, B. (Aemil.) 35. Kr. e. 43. 1 „
 69. P. Clodius Turrinus, B. 15. Kr. e. 43. 5 „
 70. Q. Caepio Brutus, B. (Junia) 31. Kr. e. 43—42. 3 „
 71. C. Vibius C. n. Pansa, Bab. 18. Kr. e. 43. 1 „
 72. L. Mussidius Longus, B. 6. Kr. e. 43—42. 2 „
 73. C. Vibius Varus, B. 23. Kr. e. 43—42. 2 „
 74. M. Antonius és Octavianus, B. 51. Kr. e. 41. 1 „
 75. Cn. Domitius Ahenobarbus, B. 21. Kr. e. 42—36. 1 „
 76. M. Antonius, Bab. 105. Kr. e. 31. (legio II.) 1 „
 77. M. Antonius, Bab. 111. Kr. e. 31. (legio VI.) 1 „
 78. M. Antonius, Bab. 116. Kr. e. 31. (legio IX.) 1 „
 79. M. Antonius, Bab. 135. Kr. e. 31. (legio XX.) 2 „
 80. M. Antonius, Bab. 136. Kr. e. 31. (legio XXI.) 1 „
 81. C. Julius Caesar, B. 156. Kr. e. 28. 1 „
 82. Av) P. Petronius Turpilianus, B. 5. Kr. e. 20. 1 „
 Rev) P. Clodius Turrinus, B. 14. Kr. e. 43. (hybrid) 1 „
 83. Augustus (M. Durmius), Babelon: Durmia 8., Julia 202. Kr. e. 20. 1 „
 84. Augustus (P. Petron. Turpilianus), Babelon: Petronia 20., Julia 225. Kr. e. 20. 1 „
 85. Augustus: Cohen 1. 205. Kr. e. 20. 1 „
 86. Ugyanaz, hanem a) baloldalt a sas helyett signum 2 „
 87. Augustus: Cohen 1. 206. 2 „

88. Augustus: Cohen ^I . 248. Kr. e. 16.	1 db	új példány)	1 db
89. Augustus: Cohen ^I . 117. Kr. e. 12.	1 „	95. Augustus: Cohen ^I . 178. (?) (új	
90. Augustus: Cohen ^I . 129. Kr. e. 12.	1 „	példány).	1 „
91. Augustus: Cohen ^I . 131. Kr. e. 12.	1 „	96. Roma-fej j., mögötte: ROMA. Incu-	
92. Augustus: Cohen ^{II} . 170. Kr. e. 10.	1 „	sus hátlappal	1 „
93. Augustus: Cohen ^I . 28. (egészen		97. Roma-fej j. R) Victoria bigában .	1 „
új példány)	1 „	98. Roma-fej j., mögötte: ? R) Dioscuri	1 „
94. Augustus: Cohen ^I . 177. (egészen		Összesen 123 római denár.	

A lágmányosi leletben előforduló barbár pénztípusok és típus-közösségek áttekintése.

A zárójelek közé foglalt számok a fönnebbi leletlajstrom I. részének folyószámaira, illetve típusaira vonatkoznak.

I. Előlapi típusok:

1. Roma-fej, mögötte X (1). — 2. Juno Sospita feje j., mögötte talp. (2—3). — 3. Juno Sospita feje (nagyobb), mögötte r-féle jegy (4, 26). — 4. Diana mellképe tegezettel, íjjal (5, 27, 28, 29). — 5. Venus (Naevia) diadémossal mellképe, mögötte sc (6). — 6. Használó, de kisebb Venus-fej, sc nélkül (7, 8, 9). — 7. Jupiter (Rubria) feje j. (10, 19, 38a—c). — 8. Ugyanaz, de az arcán egy karika (16, 20, 21). — 9. Koszorús Triumphus-fejj. (kisebb fajta) (11, 12, 25). — 10. Ugyanaz, de nagyobb (22, 24). — 11. Genius Pop. Roma feje j. (13, 14, 15). — 12. Roma-fej j., DVTEVTI (17, 22, 37). — 13. Juno Sospita feje j., mögötte ág. Több bélyegváltozat (30—36). — 14. Kelta férfi arczképe, nyakán torquis-szel (39).

[*Analógiák*: 1. Mint a 10. típus, fönnebb (a 4—12. sz.-hoz; 1. analógia). — 2. Mint a 12. típus, fönnebb (a 4—12. sz.-hoz; 2-ik analógia, a 16—18. sz.-hoz, 1. analógia és a 23—26. sz.-hoz; 2. analógia). — 3. Sapkával fődött női fej b. (a 16—18. sz.-hoz; 2. analógia és a 27—29. sz.-hoz; 1. analógia). — 4. Sisakos Roma-fej hosszú tövisekkel (a 22. sz.-hoz és a 23—26. sz.-hoz; 3. analógia). — 5. Mint a 11. típus, fönnebb, (a 23—26. sz.-hoz; 2. analógia). — 6. Mint a 4. típus fönnebb, (a 27—29. sz.-hoz; 2. analógia). — 7. Az 5. tipushoz hasonló (Venus, Naevia) (u. ott 3. analógia). — 8. Az 5. tipushoz hasonló (u. ott 4. analógia). — 9. Az 5. tipushoz hasonló (u. ott 5. analógia) — 10. Mint a 13. típus (változatok) (a 30—36. sz.-hoz; 1—6. analógia.)]

II. Hátlapi típusok:

1. Victorra, bigában, fönn szám, lenn betűkhöz hasonló jegyek (1). — 2. Griff j., alatta thyrsos és IPAPI (2). — 3. Ugyanaz, felirat nélkül (3, 4, 6). 4. Ugyanaz, de a thyrsosnak csak a bokkrétája látszik (5, 8—11). 5. Griff j. IRA/SCI (7). — 6. Griff j., négy szalaggal díszített thyrsos (12). 7. Koszorús sceptrum, golyó, kormánylapát. NLENQ (13). — 8. Ugyanaz, de HNCVV ★ T · I felirattal (14). — 9. Ugyanaz, de RAVIZ felirattal (15—17). — 10. Ugyanaz, de IRAVISCI felirattal (19—22). 11. Villám, golyó és kormánylapát RAVIS (23). — 12. Ugyanaz, de a képek fordított sorban (24—26). — 13. Futó eb j., alatta lándzsa CPOSTVMI/Ā (27). — 14. Ugyanaz, de SIOSAVI felirattal (28). — 15. Kigyó és leány. A mezőben jegy. Lenn betűkhöz hasonló értelmetlen jegyek (30). 16. Ugyanaz más jegyekkel (31, 32). — 17. Ugyanaz más jegyekkel (33). — 18. Ugyanaz más jegyekkel (34). — 19. Ugyanaz más jegyekkel (35). — 20. Ugyanaz más jegyekkel (36). — 21. Lándzsavető lovas j., IAVRI (37). — 22. Lándzsavető lovas j., DOMISA (38a—b). — 23. Ugyanaz, romlott bélyeggel verve (38c). — 24. Lándzsavető lovas j., kerek pajzsával, ANSALI (39).

[*Analógiák*: 1. Mint a 3. típus, fönnebb (a 4—12. sz.-hoz; 1. analógia) — 2. Mint a 4. típus fönnebb (u. ott 2. analógia). — 3. Mint a 7—10. típus, de felirat nélkül

(a 16—18. sz.-hoz; 2 analógia és a 23—26. sz.-hoz; 3. analógia). — 4. Ugyanilyen, de /W/ jeggyel (analógia a 22. sz.-hoz). — 5. Mint a 9. típus (a 23—26. sz.-hoz; 1—2. analógia). 6. Futó eb j., alatta lándzsa, (SIS)SAV (a 27. sz.-hoz; 1a. analógia). — 7. Ugyanaz, AAV (?) felirattal (u. ott 1b. analógia). — 8. Ugyanaz, IANSIVVI felirattal (a 27—29. sz.-hoz; 2 analógia). 9. Ugyanaz, OCTIVVI felirattal (u. ott 4. analógia). — 10. Ugyanaz, fönn két pont, EIOH felirattal (u. ott 3. analógia). — 11. Ugyanaz, CFATN felirattal (u. ott 5-ik analógia). — 12—16. Kigyó és leány. A mezőben jegy; különböző, betűket utánozó értelmetlen jegyekkel (lásd a 15—20. típust, fönnebb). (A 30—36. számhoz; 1—6-ik analógia)].

Hasonló, régibb és újabb éremleletek, a mennyire tudomásomra jutottak, a következők:

1. A *biai* (Fehér m.) 1796. évi lelet. — Itt mintegy 600 darab érmet találtak, nagyjából római köztársasági denárokat, néhány Augustus és Tiberius-féle és *egyetlenegy Caligula*- (Kr. u. 37—41) féle denárral és közéjük kevert 80 darab RAVIS és RA/SCI (IRA/SCI) feliratú eraviszkus denárral. — (Eckhel: D. N. 4. k. 178. l., Arneth: Diplom. 72. l., Mommsen: Gesch. d. röm. Münzwesens, 696. l. Hampel: Az eraviscus nép és emlékei, a Budapest Régiségei 4. kötetében, 34. l.) — 18 darab a magyar nemzeti múzeumban van, egyebek pedig a bécsi cs. k. múzeumban.

2. A *biai* 1846. évi kisebb lelet (Archiv f. Oesterr. Geschichtsquellen XXIV. 349. és Num. Zeitschrift XXVII. 68. l., jegyz.)

3. Az úgynevezett „*zsolnai*“, helyesen *trsztennai* (Trencsén megye, zsolnai járása) lelet. Állítólag mintegy száz, római köztársasági érmekkel kevert barbár denárból állt. Augustus (Babelon: Julia 110—112. sz.) denárával volt datálva. A Num. Zeitschrift III. és XII. kötetében és az Arch. Értesítő új f. III. kötetében Neudeck Gyula kvád pénzek gyanánt ismertette. Ezt a leletet Trsztenna mellett néhai Medveczky Karolin és Zsófia bükkös erdejében egy fa tövében ásta ki a tulajdonosok szolgája. A pénzeket az ismerősök közt szétajándékozták. Az eddig ismeretlen közelebbi adatokat Krizsán János úrtól kaptam, ki most szülői, azelőtt pedig trsztennai ev. lelkész volt.

4. A *bezárdi* lelet (Nemzeti Múzeum É. N. 1883., 115. sz.): RAVIS vagy IRAVISC feliratú érem, egy római Naevia denárral együtt. (Babelon 6. sz.)

5. A *batinai* lelet (Baranya m.) (Nemzeti Múzeum É. N. 1886., 117. sz.): DVTEVTI feliratú érem.

6. A *battai* (Fehér m.) lelet (1901-ből): 1. Romafej, DVTEVTI (incusus), 2. Domisa-pénz, 3. Cornelia-utánzat, RAVIS, (fordított s betűvel) előlapján a kisebbfajta Triumphus-fej.

7. A *süttöi* (= AZAO) (Esztergom m.) lelet: egy darab Cornelia-denár utánzat IRAVISC felirattal.

8. *Bizonytalan* lelhelyről való darabokat láttam Esztergomból. — L. még Viczay II. 375., 887., 1007., 1026. sz. és Babelon II. k., 587—588. l. — L. a m. nemzeti múzeumi éremtár régi állományát, Muret-Chabouillet i. h. 10063—65., 10076—84., 10103—111., 10118. sz.

9. A franciaországi *Vendeuil-caply-i* lelet. (Domisa feliratú pénz). (Muret-Chabouillet: Catalogue des monn. gauloises de la bibl. nat. 240. l. 10064. sz.)

Most első sorban az a kérdés áll előttünk, mely nép, mikor és hol verte a lágymányosi lelet $\frac{3}{4}$ részét kitevő barbár pénzeket és hogy mikorában került e lelet a földbe.

A lágymányosi leletben volt római denárok, mint láttuk. A Kr. e. 200. évtől a Kr. e. 10. évig terjedő időben verettek. A legkésőbbi beigazolt dátum a Kr. e. 10. év. Tehát ennél előbb a lelet nem kerülhetett a földbe. De hogy mennyi idővel ezen év után ásták el itt, a Duna régi gázlója közelében, — illetve, hogy mikor verték a lelet barbár pénzeit, arra csak közvetett és összetett bizonyítékok, következtetések állnak rendelkezésünkre, melyeket negatív és pozitív úton magából a leletből és annak sajátos szerű összetételéből, másrészt történelmi és földrajzi adatok mérlegeléséből merithetnek.

A fönti kérdések megfejtésére elsősorban a lelethez tartozó IRVSCI, IRA/SCI, RAVIS¹ és IRVI feliratú barbár pénzek nyújtanak támaszpontot és alapot. — Először a feliratok jelentésével kell tisztába jönni. Népek vagy személynek nevét jelentik-e e különböző formák?

Eckhel (D. N. IV. 178) szerint egy uralkodó neve rejlik e feliratokban, míg Mommsen (R. M. 696. I.), Arneth (röm. Militärdiplome 72. I.), Hampel (Bpest Rég. IV. 34—35. I.) — (v. ö. Kennerti s. Num. Zeitschr. XXVII. 68.) — az eraviszkus nép nevéül magyarázzák, kiket Neudeck is követ (Arch. Ért. új f. III. 95). Mommsen és Hampel véleményétől eltekintve, egyéb okok is kényszerítenek, hogy ez utóbbi magyarázatot tartsam helyesnek.

A 17., 22. és 37. sz. pénzek előlapján DVTEVTI és Roma-fej, hátlapjukon RAVIS, RAVISCI IRVI felirat áll. Valószínűtlen, hogy mindkét lapjukon személynevet viseljenek ezen pénzek, viszont plausibilis, hogy az előlapon, a fej mellett, személynév, a tulsó oldalon pedig a nép neve álljon.

[Analógiákul emlitem, hogy a gall érmeiken sok esetben előfordul az illető néptörzs neve. (Lásd Muret-Chabouillet i. h. 5278—5293. Mandubii —, 5329—5367. Sequani —, 7046. Aulerci Ebuovices —, 8038. Remi —, 8946—8960. Mediomatrici, stb.)]

Ha összevetjük az IRVISCI stb. feliratú érmek lelőhelyeit (l. f.) az eraviszkus néptől lakott területtel, azt látjuk, hogy Bia, Batta, Süttő, Budapest erre a területre, Batina Bezdán pedig ennek szomszédságába esnek.

Müllenhof (Deutsche Alterthumskunde II. 243. és 327. I.) főképen Ptolemaeus 2. 14. 2. és 2. 15. 3., továbbá Tacitus Germ. 28 és 43. alapján kimutatta, hogy az eraviszkusok vagy az araviszkusok (kinek nevét eredetileg valószínűleg iraviszkus-nak ejtették ki), a mai Fehér megyében, a Bakony alatt, éjszакfelé pedig a Duna hajlásáig és az Ipoly torkolatával s az Osi nevű néppel szemben eső vidékig, tehát, Fehér, Pest és Esztergom megyékben laktak. Hampel (Az eraviszkus nép és emlékei cz. kimerítő tanulmányában, Bpest Rég. IV.) a dolog lényegére nézve ugyanazon nézetet vallja. Neudeck a trsztennai, (általa „zsolnai“-nak nevezett) lelet révén a kvádok vidékére, a Vág tájára helyezi őket¹ (Arch. Ért. új f. III. 96.), de bizonyítékok nélkül, mert hiszen láttuk, hogy úgy az auktorok, mint a szóban levő pénzek ismert lelőhelyei ellene vallanak és a trsztennai meg a francziaországi Vendeuil-caply-i lelet, (szintűgy az állítólagos stájerországi leletek is, melyekről azonban sem Pichler, sem dr. Luschin Arnold és Budinsky, a gráczi éremtár őre, kiket ez iránt megkérdeztem, nem tudnak), az imént említett Duna-menti egymáshoz közel eső és földrajzi tekintetben

¹ RAVIS feliratú pénz nem létezik. Némely RAVIS feliratú típuson a fordított S betű, — mely nemcsak eraviszkus pénzekben, hanem eraviszkus terülről való feliratos kőemlékeken is előfordul. [Pl.: CIL III/1. 3327. sz. (Dunapentele)] — szögletesen és ügyetlenül van alakítva, minélfogva az r-nek lehetne tekinteni, ha az ép példányokon az alsó rész felgömbülése el nem árulná benne a fordított S betűt!

² Mommsen (RM. 696) kit ő idéz, az 1796-iki biai leletben talált Caligula-denárta támaszkodva a Kr. u. 1. század közepén tútra helyezi az eraviszkus pénzek korát és ez alapon így szól: „Späterhin ist von den freien Angrenzern Pannoniens und wohl auch von den halbfreien Stämmen der Provinz auf römischen Denarfuss geprägt worden; namentlich sind die Denare mit der Aufschrift RAVIS oder RAVSCI höchst wahrscheinlich von den Araviskern in der heutigen Stuhlweissenburger Gespannschaft um die Zeit der letzten julischen Kaiser geschlagen und auch von den aufschriftlosen barbarischen Denaren wird wohl ein grosser Theil aus diesen Gegenden herrühren“. Ezt idézi Neudeck az A. É. III. 95. lapján. De közvetlenül azután ennek az idézetnek azt a felét: „und wohl auch von den halbfreien Stämmen der Provinz“ egyszerűen mellőzve így szól: „Azt mondja tehát Mommsen, hogy ez érmek a Pannoniával szomszédos független törzsek pénzverőitől származnak, e szerint sem Pannoniából, sem Fehér megye területéről, csakis a szomszéd országok, vagyis Quádország, Jazygia, a géták és dákok országaiból származhattak“. — Ez egyszerűen érthetetlen.

A mi magát Mommsen idézett nézetét illeti, a biai Caligula-pézt nem jelenti szükségképen azt, hogy az eraviszkus pénzek Caligula alatt vagy után verettek, — sőt, mint alább kifejtem majd, azt hiszem, hogy jóval Caligula előtt, Augustus alatt megszüntették e pénzek verését, — hanem csak azt bizonyítja, hogy a helybeli forgalomban, kivált az eraviszkusok földjén megmaradtak Caligula idejéig, sőt talán még Claudius alatt is, hiszen a British Museum egy olyan Lysimachus-féle tetradrachmont őriz, melyen Claudius császár ellenjegye látható. (Ugyanílyen érmet a Kálóczy-féle éremgyűjteményből is ismerek.) A régi keletű autonóm pénzek forgalmát illetőleg tehát épp oly liberálisak voltak a rómaiak, a mily szigorúak voltak a pénzverési jog elvi jelentőségű és aktuális kérdésében.

szemmel láthatólag összefüggő leletekkel szemben magukra maradnak. Az érmek elhurczolatásának ténye ezen esetekben amúgy is szembeszökő! — Az említett földrajzi adatokat tárgyi emlékek is támogatják. Ilyenek a Gellért-hegyen lelt feliratos kő, mely a civitas Eraviscorum-ot említi; meg a „Bato, Trantonis f. Eraviscus“ feliratú alsószentiváni (Fehér megye) kőemlék, melyet Mommsen (R. M. 696. 1.), a ki szintén e vidékre helyezi az eraviszkusokat, szintén idéz bizonyítékkul (Hogy Bato ethnicumát is kitették neve után, sem nem ritka eset, sem nem csodálatos. Ez a felirat kétségtelenül a Krisztus utáni időkből való. a mikor a benszülöttek közé keveredve, tömérdek római is lakott e vidéken. A megholtak rokonai ezektől való megkülönböztetésül, — talán bizonyos barbár ekszkluzivitásból vagy kelta nemzetiségi szempontból is, — tartották jónak kitenni, hogy a római formájú sirkő alatt benszülött ember, eraviszkus nyugszik.) Az ugyancsak alsószentiváni, „Ulpio Spumavi filio Biauioni Eravisco“ s az óbudai (!) „Oxetius Eraviscus“ feliratú katonai elbocsájtó diplomák lelőhelyeik révén szintén súlyosan esnek a latba!

Ha tehát a klasszikus írók és modern tudósok által egyaránt eraviszkus területnek vallott vidékre esik az IRAVISCI és hasonló feliratú érmek lelőhelyeinek zöme, és ha ugyanezen vidéken találunk az eraviszkusokra vonatkozó későbbi, Krisztus utáni időből való kőemlékeket is, (már „e“ vagy „a“ kezdőbetűvel!), senki sem vonhatja józanul kétségbe, hogy ezek az éremfeliratok annak a népnek: „az „iraviszkusoknak“ nevét jelentik és hogy e pénzek, (a lágymányosi lelet 7., 14—26. és 37. sz. pénzei, továbbá az Arch. Ért. 1883. 93. 1. 9. sz., és 97. 1. 18., 20—23. és 25. sz. alatt lerajzolt pénzek) — az eraviszkus nép pénzei.

A „kvád“ elmélet megdöntése végett volt szükség a kissé hosszás érvelésre, azon szoros kapcsolatot folytán, mely az immár kétségbevonhatatlanul eraviszkus eredetű, *e nép nevét viselő* pénzfajok és az állítólagos „quád“ pénzek közt, mint mindjárt alább látni fogjuk, fönnáll és ezeknek a trsztennai, budapest-lágymányosi és battai pénzleletekben való elegyes előfordulásuknál fogva.

Nézzük tehát közelebbről a lágymányosi, illetve a trsztennai leletből való többi barbár pénzeket (t. i. a lágymányosi 1—6, 8—13, 27—36 és 38—39 sz. és az Arch. Ért. 1883. 93. 1. 1—8, 10—14 és 97. 1. 15—17, 19., 24. és 26. sz. pénzeket) melyek nem viselik az eraviszkus nép nevét felirataikban és vizsgáljuk meg ezeknek imént említett szoros rokonságát a fönnebb tárgyalt eraviszkus IRAVISCI stb. feliratú pénzekkel. Az a kérdés áll előttünk: hogy 1. kvád pénzek-e azok és 2. ha nem kvád pénzek, akkor mely népnek tulajdonítandók?

A lágymányosi lelet lajstromában 1. sz. alatt leírt barbár pénzről lelhelyénél fogva és a vele talált többi denárookra való tekintettel, mondhatjuk, hogy ezekkel egyidejűleg és valószínűleg ugyanazon vidéken volt forgalomban, mint a többiek. Tipusát és súlyát (3.83 gr.) illetőleg csak mint régibb veret illik közéjük, de nem tekintendő szükségképen idegen alkatrésznek leletünkben. (Mommsen (R. M. 696. 1.) a feliratlan denár-utánzatok nagy részét eraviszkus gyártmányoknak tekinti.) — A hazánkbeli denár-utánzatoknak két nagyobb kiterjedésű forgalmi területét igazolják be a leletek. Egyikük Budapest tágabb értelemben vett környéke, és ez a vidék még a Kr. u. 4. századbeli római rézpénz barbár utánzataiban is bővelkedik, a másik forgalmi területük a hajdani Dáciára esik és az itt talált denár-utánzatokat nem a Balkán-félszigetről importálták oda, úgy mint régebben a thasosi és a Nagy Sándor-féle pénzek utánzatait, hanem magában Dáciában gyártották. Az itt talált denár-utánzatokat bizonyítékok hiányában és területi különállásuknál fogva általában semmi esetre sem lehet akár a kvádokkal, akár az eraviszkusokkal összekötésbe hozni. Éppen ezért az Arch. Ért. 1883. 93. 1. 10—12. és 97. 1. 16—17. számú pénzeket, melyekről egykori tulajdonosuk: Resch Adolf úr szíves közlése értelmében tudom, hogy Erdélyben, Sósmezőn találták római pénzek társaságában, nem tekinthetem sem eraviszkus, sem kvád pénzeknek. Az i. h. 10. sz. pénzt a rajta látható B és M betűk révén Neudeck esetleg Ariogaeus kvád király és Ballomarus markomann király szövet-

ségi pénzének véli s a Kr. u. 174—175. évekből származtatja. (Arch. Ért. 1883. 91—93. l.) Kellő bizonyítékok hiányában és ez érem erdélyi lelőhelyére való tekintetből nem oszthatom Neudeck véleményét, hanem e darabot csakis a dáciai denár-utánzatok csoportjába sorolhatom. A hátlap mintája esetleg a szövetségesek háborúja alkalmával (91—88. Kr. e.) vert denárok egy eddig ismeretlen faja lehetett.

Az Arch. Ért. i. h. 1—3. számú denár-utánzatok, melyeknek sem lelőhelyét, sem eraviszkus eredetüket nem lehet megállapítani, 4.72, 4.35 és 4.26 gr. súlyuknál fogva valószínűleg a Kr. e. 1. század 2. felében készültek, a mikor még az ide került római pénz közt a 4.37 gr. régi denárok lehettek túlnyomóan forgalomban, mert a mikor a 3.89 gr. denárokat Pannoniában jobban megismerték, aligha vertek volna ily súlyos utánzatokat, hiszen minden pénz-utánzat általános metrológiai irányzata a súly könnyítését tüzi maga elé célul. — Ezen pénzek tehát valószínűleg akkor verettek, a mikor a kvádok vagy nem tanyáztak még hazánk földjén, vagy legalább alig föltételezhetjük, hogy már saját pénzeik lettek volna.

(Az Arch. Ért.-ben (i. h.) leírt 2-ik számú pénz hátlapja különben M. Tullius denárának (Kr. e. 135-ből) az utánzata.)

Mielőtt tovább mennék, szükséges hangsúlyoznom az eraviszkus pénzeknek egyik eredeti és jellemző sajátosságát, mely túlnyomó számban jeletkező hybrid mivoltukban áll, vagyis hogy elő- és hátlapjuk típusait igen gyakran más-más római denárról kölcsönzik. E hybridség sajátos módon a lágymányosi leletben lévő római denárokra is kiterjed, a mennyiben 2 hybrid denár van közöttük.

Azt hiszem, a hybridség oka a római denárokat illetőleg legtöbb esetben az egyik bélyeg elpusztulása volt (tudjuk, mily tömörked bélyeget használtak el a római verdék), minekfolytán más meglévő bélyeggel kellett azt pótolni, ha ugyanolyan nem volt készletben. Jelen esetben azonban nagy szolgálatot tesz nekünk az eraviszkus pénzek hybridségéből folyó azon körülmény, hogy — mint alább látni fogjuk — úgy a lágymányosi, mint a trsztennai leletből való barbár pénzek, kevés kivétellel, mind eltagadhatatlan szoros rokonságban, közvetlen kapcsolatban vannak egymással közös elő- vagy hátlapok révén, melyek alig pár kivétellel, nemcsak ugyanazon leletnek, hanem mindkét, sőt mindhárom említett leletnek keretén belül is egy és ugyanazon bélyeggel lettek verve. Ebből viszont — ha tekintetbe vesszük, mily ritkán lehet a római pénzek közt két teljesen azonos bélyeggel vert példányt találni — a mélyítési eljárásnak (Senkungsverfahren) eraviszkusainknál való alkalmazására következtethetünk. Minthogy pedig ezek a jelenségek úgy az eraviszkus földön lelt biai és lágymányosi leletben, mint a trsztennaiban is egyaránt tapasztalhatók, és minthogy nemcsak ugyanazon római minták utánzásáról, hanem azonos bélyegről, azonos technikáról, azonos stílről is van szó, szembeötlő módon kényszerítve érezzük magunkat, hogy mindhárom említett leletet egy és ugyanazon nép és kor pénzeinek tekintsük.

De lássuk a további részletes bizonyítékokat:

A lágymányosi 2—12. sz. pénzek (L. Papius Kr. e. 79-ben vert fogazott denárának utánzatát,) könnyen osztályozhatók. Kalauzul első sorban a 7. számú pénz szolgál, (L. Arch. Ért. i. h. 25. sz.), mely IRVSCI feliratával, mint fönnebb elmondtam, elárulja eraviszkus származását. A 8. sz. (L. Arch. Ért. i. h. 26. sz.), mely az előbbivel mindenben azonos, kivéve a felirat hiányát és a vele majdnem azonos 9. sz. máshová nem is osztható be! Bizonyosság erre a 18. sz. is. A 10. és 11. sz. pénzeket hátlapjuk azonos bélyege hozza kapcsolatba az 5. sz. denár-utánzattal. Ezt viszont karakterisztikus hybridségén, hátlapja griffes típusán és a lágymányosi leletben való tömeges (14 drb) előfordulásán kívül az Arch. Ért. i. h. 97. l. 24. sz. pénz fűzi, Roma-fejes előlapja révén, szorosan az eraviszkus pénzekhez, a mennyiben ezen előlapi típus RAVIZ, IRAVISCI és IRABI feliratú

hátlapokkal hybrid módon kombinálva, leletünk 17., 22. és 37. számú, — mint fönnebb kimutattam — biztosan eraviszkus származású pénzein fordul elő.

A 10. számú pénz előlapja a 16. sz.-on RAVIZ, a 19. sz.-on IRAVISCI feliratú hátlappal kombinálva árulja el eraviszkus származását, a 11. és 12. sz. előlapja pedig a 23—25. sz. pénzeken fordul elő RAVIS feliratú hátlappal kombinálva. A 4. sz. pénz (V. ö. Arch. Ert. i. h. 19. sz.) előlapja a 26. sz. RAVIZ feliratú pénz előlapjával azonos. A 6. sz., melynek hátlapja oly szorosan csatlakozik a többi Papius-utánzatokéhoz, morális bizonyossággal bizvást csatolható a többi eraviszkus érmekhez. A 2. sz., mely az eredeti fogazott római denártól leginkább fogazatlan szélével különbözik és a vele közös előlapú 3. sz. átmeneti típusokul tekinthetők és eraviszkus eredetüket a lágymányosi 10-féle Papius-utánzat sorozatában való megjelenésük bizonyítja, azonkívül, hogy hasonló zárt átmeneti sorozatokat a római denártól a biztosan eraviszkus denár-utánzatig még az alábbi 13—15., illetve 13—18. sz. érmek is mutatnak föl, ugyancsak a lágymányosi leletben. A Papius-féle fokozatos átmeneti sorozat tehát áll: 1. a leletben levő eredeti római Papius-féle denárból, 2. a 2. sz. pénzből, mely az előbbtől sima szélén kívül alig különbözik, 3. a hasonló, de felirat nélküli 3. sz. barbár utánzataból, 4. a változtatott rajzú Juno Sospita-fejet viselő — s mint imént kimutattam, már biztosan eraviszkus — 4. sz. pénzből. Sat sapienti! — A következő 13—15. sz. alatti sorozat hasonló átmeneti fokozatokat tár elénkbe a római Cornelia-denártól a határozottan eraviszkus (RAVIZ feliratú) pénzig. A 13. és 14. sz. még a római denár eredeti feliratait utánozza, míg a 15. sz.-nak csak előlapján van nyoma az eredeti római denár GPR feliratának, hátlapja ellenben már az eraviszkus nép nevét viseli. — Az a felirat nélküli pénz, melyet mint rokonveretet mutatok be a 16—18. sz. után, archeologiai szempontból különösen érdekes! Előlapja csak finomabb technikájával különbözik a 29. sz. után 1. sz. a. fölhozott rokonveretű pénz előlapjától. Mindkettőn valami zárt korona-féle süveg borítja ugyanazon fejet és csak hátlapjaik térnek el egymástól. — Vajjon miféle fej lehet ez? — A Bruck-újfalusi kőkoporsók egyikén, mely régebbi sírkövekből volt összeállítva, éppen ilyen süveggel borított női fejet látunk kifaragva. Az aláírt név: BIATVSA mutatja, hogy kelta sírkövel van dolgunk. (L. Arch. Ert. XIX. (1899.) 348. l.) Aztán van a Nemz. Múzeumban (R. N. 76/1901.) egy kelta sírkő Sári-Sápról Esztergommegyében — (e hely régi neve Quadriburgum volt) — AICCA CANSALLI /ASALIA stb. felirattal. Ez egy RATIO nevű ember felesége és azalus származású nő volt. Őlő alakja ki van faragva a kövön, fejét ugyanolyan sapka fűdi, mint a szóban lévő pénzen, nyakán torquis, kezein dudoros karpereczek, kezeiben diptychonhoz hasonló tárgy, (állítólag ékszerszekerény) és alma. E két nő sírkövén kelta, — talán specialiter azalus vagy eraviszkus női viseletkép jutott ránk, a mennyiben az első azalus területen, vagy annak közelében találták, a másikkra meg rá van írva, hogy azalus nő volt, de a követ eraviszkus területen találták. Az említett pénzekben levő süveges női fej tehát kelta nőt ábrázol, csak azt nem lehet még eldönteni, vajjon uralkodó- vagy esetleg papnő volt-e az illető, vagy pedig istennő, a kit a maguk képére képzeltek. — Hátlapjával mindkét érem az eraviszkus éremsorozathoz csatlakozik, a mennyiben a biai leletből valók és ugyanazon római denárok (Cornelia és Postumia!) utánzatai, a melyeket az eraviszkusok utánoztak, súlyuk szintén egybevág az eraviszkus pénzek súlyával. A Cornelia-utánzat azonkívül nem egyéb, mint egy alábbi, a 22. sz. után 1. sz. rokonveretű említett és hasonló durva technikával készült pénz hátlapjának változata. A kormánylapát alakja a 18. sz. pénzre is emlékeztet. A Postumia-utánzat felirata a 28. sz. érem feliratának változata. Mindkettőn a C. POSTUMI név elferdítése látható. Minthogy tehát mindkettő a biai eraviszkus pénzleletből származik, — (1. a bécsi cs. k. éremtár hasonló példányait) — és mivel hátlapjaik révén is az eraviszkus pénzekkel szoros kapcsolatban állanak, és közös előlapjuk a Bruck-újfalusi és a sárisápi sírkövek női arczképeivel rokon, azt hiszem, kielégítő bizonyosságunk van arra, hogy ez a két süveges-fejű pénztípus eraviszkus, vagy ha nem az, akkor legfőlebb is azalus pénztípus, de semmiesetre sem kvád! Mert mit keresne Sissavarus király ő felsége fején, —

a kinek Neudeck e pénzek egyikét tulajdonította, — az azalus asszonyok fejkötője!? Megjegyzendő még, hogy az Arch. Ért. 1883. 88. 1. 6. sz. alatt leírt példány, mely e pénzek egyikét ábrázolja, nincs a Nemz. Múzeumban. Itt az a példány van, melynek rajzát és leírását a 29. sz. után adtam a lajstromban.

Most áttérek lajstromunk 27—29. sz. pénzeire. Ezek C. Postumius At. denárainak utánzatai. Itt ismét hasonló átmeneti sorozattal találkozunk a római denártól a barbár pénzig, mint fönnebb a Papius és Cornelius-féle pénzekre nézve kimutattam. E sorozat tagjai: 1. a leletbeli római pénzek közt lévő 3 eredeti római denár, 2. a 27. sz. alatti, azonos típusú és feliratú, hanem esetlen kivitelű utánzat, 3. a 28. sz. alatti utánzat (v. ö. Arch. Ért. i. h. 93. 1. 5. sz.), mely elferdített CIOSAV' vagy SIOSAV' feliratot visel. Itt a P betűnek csak a szára maradt meg. Ennek a hátlapját — a típus és a felirat egyaránti korcsosodásával — utánozza a 29. sz. után közölt 1. sz. rokonveret (Arch. Ért. i. h. 6. sz.), melyet Sissavarus kvád királynak tulajdonít Neudeck, egy példánynak ő általa (i. h. 88. lap) SISSAV-nak olvasott felirata alapján. De hiszen ez az állítólagos Sissavarus-pénz teljesen ugyanazt az előlapot viseli, — ugyanazon stíl, technika, gyártmány, súly és bélyeg, — mint a lágymányosi 5., 27—29. sz. eraviszkus pénzek! Más változatok IANSIVWI és EIΘHC' feliratot viselnek. Talán ezek a feliratok is kvád uralkodók neveit rejtik? Aztán ugyanazon Postumius-denár hátlapjának a Naevius-féle Venus-fejes (V. ö. fönnebb 6. sz.) előlappal kombinált utánzata következik, szintén értelmetlenül utánzott korcs felirattal. Ezt Neudeck POLTIW-nak olvasott felirata alapján Poltivarus kvád király pénzének tartja. Tehát a kvádok a Kr. u. I—II. században e szerint már W betűt is használtak?!!!!? Ennek a hybrid éremnek egy további korcsosulását is bemutatom CFATN felirattal. Én azt mondom, — és véleményemet Babelon, Muret és Chabouillet véleménye is támogatja, — hogy mindezeknek a feliratoknak nincs semminemű jelentése, sem kvád, sem más király nevét nem jelentik, hanem különféle és fokozatos elkorcsosodásai, értelmetlen utánzásai az eredeti római denár feliratának. Egymás alá írva e feliratokat, jobban kiviláglik ez:

Ime a római denár eredeti felirata	C P O S T U M I —
A lágymányosi 28. sz. pénz	S I O S A V' — —
Ugyanaz (néhány példányon ilyenféle)	C I O S A V' — —
Arch. Ért. 1883. 88. 1. 6. sz. („Sissavarus“ kvád király!?)	S I S S A V — — —
Arch. Ért. i. h. 4. sz. („Poltiwarus kvád király“!?) . . .	— P O L T I V V I
Nemz. Múzeum kiadatlan dārabja	C F A T N — — —
Muret-Chabouillet 10,111. sz.	— I A N S I V W I
A bécsi múzeum példánya	E I Θ H C' — — —

Tessék függőleges sorban föl- vagy lehaladva minden egyes betű átalakulását megfigyelni, hogy C-ből lesz C, S, E, a P-ből P, I, F, az O-ból O, Θ, S, A, az S-ből S, C, a T-ből T, Δ, A, N, C, S, a V-ből V vagy I, az M-ből V, ' , vagy egy helylyel odább tolva W, a végső I megmarad I-nek, vagy egészen elmarad. Látjuk, hogy némely betűk eltolódnak, másokat pedig vaktában helyettesítenek egészen eltérő alakú egyéb betűkkel. Azt kérdelem, melyik a valószínűbb föltevés: vajjon az-e, hogy Sissavarus és Poltivarus nevét (még ez esetben is hiányos és korcs módon írva!) jelentik e feliratok, vagy pedig az, hogy mindezen feliratok az eredeti CPOSTUMI feliratnak többé-kevésbbé átalakult, értelmetlen és kusza, lélek nélküli szemmel nézett, olykor vaktában dolgozó kézzel vésett korcs utánzatai!? Előbbi esetben a W betű szándékos használatát is föl kellene tételeznünk, a mi merőben absurdum, utóbbi esetben ellenben nem betűnek, csak betűket utánzó értelmetlen jegynek kell ezt tekintenünk! És ha mégis kvád királyok nevét jelentenék, mit keres rajtuk az azalus nép asszonyainak említett fejdíszé, és hogyan van az, hogy ugyanazon pénzlábat használták, mint az eraviszkusok, és hogy mindkettő épp úgy hybrid utánzata a C. Postumius-féle denárok hátlapjainak, mint a hogy fönnebb annyi példában tapasztaltuk a hybridséget éppen az eraviszkusok pénzein. A 27. és 28. sz. pénzeknek az

eraviszkus pénzekkel való szoros kapcsolatát az 5. sz. pénz bizonyítja, mely velük teljesen azonos — (sőt több példány tanúsága szerint biztosan ugyanazon bélyeggel vert) — előlapot visel. Erről a fajról különben már fönnebb szoltam.

A 30—36. sz. pénzek Roscius Fabatus fogazott denárának utánzatai. Ennek a fajnak sok, de technika és stíl dolgában szorosan egybetartozó változata van, legfontosabb különbséget köztük a hátlati felirat változatai állapítanak meg. Egyik változatról Neudeck Vannius kvád király nevét vélte leolvasni (III alakú, fordított n-betűkkel). Ez azon változat magyarázata lehet, melyet a 36. sz. alatt vázoltam. Én, absque ira et studio és absque aemulatione, az összes ide tartozó változatokon csakis betűkhöz hasonló, de értelmetlen jegyeket látok. Lehetőleg pontosan rajzoltattam le a feliratok változatait és az olvasó belátására bízom, osztja-e vagy nem a véleményemet. A 36. sz. alatt jelzett változathoz tartozik a lágymányosi lelet Roscius-utánzatának túlnyomó része: 55 közül 39. Jellemző e változatra nézve, hogy kissé horpadt hátlapjának mezejében és szélein olyanféle sugarasan széthúzódo, gyakran igen finom vonalak látszanak, a milyenek pl. a nádasdi bój aranyakon észlelhetők. Ezek a vonalak a melegen verés alkalmával képződnek és ki van zárva azon föltevés, mintha ezeket szándékosan csinálták volna. A szelvényben lévő, betűket utánzó jegyek is szembeötlő mértékben nélkülözik azon határozott, szabályos vonalmenetet, mely más öntudatosan készített, értelmes feliratok sajátja. A vonalak szélessége és reliefje nem egyenletes, hanem szabálytalanul változó. A jegyek szálkások, az „Λ“ betűkön nincs keresztvonal, és az „II“ betűk meg vannak fordítva. Csak fénykép képes e sajátságokat híven reprodukálni.

De nézzük a dolgot tovább. Miért kellene ezen pénzekben kvád pénzt látnunk? Mi bizonyítja még ezt? Talán az, hogy Trsztennán, a Vág vidékén lették? De hiszen ez mitsem bizonyít a biai, battai, budapesti lehelhelyekkel szemben, annál kevésbbé, mert hiszen Trsztennán RAVIZ, IRAVISCI stb. feliratú, biztosan eraviszkus pénzeket is találtak! És ha találtak e fajta Roscius-utánzatokat Trsztennán, találtak ám Bián és a Lágymányoson is! Én azért tartom őket eraviszkus pénzeknek, mert 1. az állítólagos VΛIIIIIV feliratot a betűféle szálkás jegyek fönnebb vázolt határozatlan karakterére és a 30—36. sz. analóg-pénzek értelmetlen feladataira való tekintetből sem fogadhatom el öntudatosan alkalmazott, jelentéssel bíró szónak, hanem betűkhöz hasonló jegyek kusza és értelmet nélkülöző sorának. 2. Láttuk fönnebb, hogy a Juno Sospita-fejét még két különböző változatban is alkalmazták pénzeiken az eraviszkusok. 3. Mert úgy Trsztennán, mint Bián és a Lágymányoson is, mindenütt egyaránt eraviszkus pénzek társaságában fordultak elő a Roscius-féle denár ezen utánzatai. 4. Mert a lágymányosi leletben, eraviszkus földön, sokkal nagyobb számban — (55 db) — találtak, mint bármely más barbár pénzfajt, sőt a Lágymányoson még fogazott szélű példánya is előfordult, végre 5. mert súlyukra nézve is az eraviszkus pénzek darabolási rendszeréhez alkalmazkodnak.

A 37. sz. éremről fönnebb is szoltam már, mert hátlapján felfordított IRABI feliratot, az eraviszkus nép nevének rövidített alakját viseli. Előlapja Roma-fejet és DVTEVTI feliratot visel. Ugyanezen előlap, ugyanezen névvel a 17. és 22. számú érmeken is előfordul, az előbbin a Cornelia-típusú, RAVIZ feliratú hátlappal, utóbbin ugyancsak Cornelia-típusú, hanem IRAVISCI feliratú hátlappal kombinálva. Ha tehát ezek eraviszkus pénzek, hogyan lehetne kvád pénz a 37. számú, még pedig a Kr. u. 174. évből. Hiszen maga Neudeck úr sem föltételezi, hogy az eraviszkusok a Kr. u. I. századon túl pénzt vertek volna!

A 38. a) — b) sz. pénzeket Neudeck Omisarus kvád király (Kr. u. 169—174.) pénzének mondja (Arch. Ért. i. h. 90. és 93. l. 8. sz.). Ezt könnyű megczáfolni. Ezek a pénzek eraviszkus pénzek, mert: 1. Ugyanazon előlapi képet — (még pedig ugyanazon bélyegből) (!) — viselnek mint a RAVIZ feliratú 16. sz. és az IRAVISEI feliratú 19. sz. nyilvánvalóan eraviszkus pénzek. Itt tehát ismét döntő körülmény a közös típus és a közös bélyeg használata. 2. Nem lehetnek Omisarus pénzei, mert a teljes veretű ép példányok DOMISA feliratot viselnek. Tehát egészen más névről van itt szó! 3. Mert nemcsak a trsztennai,

hanem a biai, lágymányosi és battai leletekben is, tehát három eraviszkus földön (!) talált leletben, mindenütt eraviszkus pénzek társaságában fordulnak elő. — A Vendeuil-caply-i leletben (Franciaország) szintén előfordul egy DOMISA feliratú példány.

A 38. c) sz. pénz, ha bárki beható figyelemmel vizsgálja, azonosnak bizonyul a 37. számúval. Egyedüli különbségük abban áll, hogy a hátlapi bélyeg fokozatos elroncsolódásából származó és különböző példányokon különböző kiterjedésű hálózatos vonalak foglalják el a hátlap mezejének és szelvényének egy részét. A DOMISA felirat 3—4 utolsó betűje szintén meglátszik, még a közepesen főtartott példányokon is, a romlott bélyeg által okozott hálózatos vonalak közt. Tehát szintén eraviszkus pénz!

Végül a 39. sz. ANSALI feliratú pénz köti le figyelmünket. Rendkívül ritka faj! (A lágymányosi 7 dbon kívül csak a roueni múzeum példánya ismeretes.) Nem utánoz római mintát, hanem, úgy látszik, önálló kompozíció, szép, tisztán kidolgozott jellemző képekkel és felirattal. Talán kissé kisebb és vastagabb a többi fajoknál. A fej kelta vezér vagy törzsfő képe, erősen arcképszerű, egyéni karakterrel. A lovas szintén kelta vitéz. Kerek pajzsán a la Tène-kori leletekből ismeretes pajzsdudor (umbo) is meglátszik. Feje fölött egy pont. A gerely vagy lándzsa, melyet kezében kell tartania, nem látható, hanem a kar tartása, mozdulata eléggé interpretálja, hogy ilyes fegyvert kell tartania. Szép, gondos kivitelű felirata: ANSALI. — Azon fordul meg az egész kérdés, személynév-e, vagy nép neve ez? és hazai vagy behurczolt külföldi gyártmány-e? — Külföldön teljesen ismeretlen e pénz-faj. Még a roueni múzeum példányát sem vették be a gall pénzek sorozatába! — Blanchet is magyarhoni fajnak tekinti. (Revue Num. 1902.) — Magyarországon ANSALVS vagy ANSALIVS név, tudomásom szerint, nem fordul ugyan elő a feliratokban, hanem hasonló hangzású nevek gyakrabban. Ilyenek: CANSALLI az említett sárisápi kövön, ANSIRA (CIL 5539), aztán CANSILENA és ANSIVM DOMVS (CIL 2887) helynevek, — egyebükt: ANSIA (Wilmanns: Exempla Inscript. I. 712. sz.), IANSIVNI (pénz-felirat. De la Tour 10,034. Lásd fennebb.)

Más szempontból tekintve van rá elég példa, hogy a személynév nem az előlapi fejnél, hanem a hátlapon foglal helyet barbár pénzekben, főképen, ha az előlapon semmi felirat nincs. Ilyenek a Biatec, Nonnos, Atta stb., ámbár ezeknél kétes, vajjon a fej arckép kíván-e lenni? A név által elfoglalt hely tehát megengedné azt a föltevést, hogy személynévvel van dolgunk. És ha már arcképe (l. f.) ott van, miért ne tette volna ki a nevét is az illető törzsfő vagy vezér? Hanem nézzük a másik eshetőséget is.

Ha az ANSALI felirat esetleg valamely nép nevét jelenti, hasonlóan az IRAVISCI, IRA/SCI stb. pénz-feliratokhoz, melyek szintén a hátlapon foglalnak helyet, — akkor ez a magyarországi régi népek közül csakis az azalus (azali, asali, ἄζαλοί) nép neve lehet. És hogy ez a pénz hazánk földén veretett, Blanchet véleményén kívül (Rev. Num. 1902., 1. füzet) súlya, lelőhelye, az ANSALI névnek idegen földön való ismeretlensége teszik valószínűvé. — Az Azali dunántúli nép volt, de földjüket majd a Fertőtől nyugatra, majd attól keletre, általában a Dunáig, (CIL IX. 5363: L. Volcacius . . . praef. ripae Danuvii et civitatum (igy!) duarum Boior. et Azalior.) és a Rábától kelet felé, helyezik. Így — esetleg az Amantini-től délre — egy darabon az eraviszkusoknak szomszédai is voltak (Hampel: Bpest. Rég. IV., 70. l.), a mire egy azalus embernek Öskünél lelt katonai elbocsátó levele (CIL III. k. 881., XXXIX. sz.) is mutatni látszik.

Hogyan hidaljuk azonban át az ANSALI és az „azali“ vagy „asali“ nevek közti különbséget? — Azt tapasztaljuk, hogy a klasszikus írók sokszor elferdítik a nekik idegen, barbár neveket. Így a pénzekben IRAVISCI áll, míg az írók s a későbbi, római uralom alatt készült emlékek eraviscinek vagy araviscinek mondják e nép nevét. A Cotini nevét κωρινοί, κωρινοί alakban is olvassuk, Burvista azonos Boerebistes-sel. Bregetio neve különböző íróknál Bergentio, Bregitio, Brigitio, Bregaition. Rakatai = Terakatriai. Én nem állítom ide mint ténnyt, sem nem mondom bizonyosnak, csak mint kérdést, — legfőlebb mint valószínű-

séget — kívánom fölvetni, vajjon az auktorok asali (ἀσάλι) nevű népe nem nevezte magát a római hódítás előtti időben ANSALI-nak? épp úgy mint az era- vagy araviszkusok IRAVISCI vagy IRAVSCI-nak?

A hazai kelta nevek határozottan megengedik, sőt valószínűnek mutatják e föltevést. Keltáink szerettek „nazalizálni“, vagyis az s, t és egyéb mássalhangzók elé egy n-hangot ragasztani. És erre egyenesen a Dunántúlból is hozhatok példákat. Ilyenek: a CIL III. kötetéből: 3335: Valerius Pusintulus... in quadragensimo... (Duna-Pentele), 3329 (ugyanonnan): Calventius, 3301. és 3302: AD NATIONSVRSVS és Venimantii (Várdombról, Szegszárdnál), 3381: Verondacus (Török-Bálintról), 5539: Ansira, 2887: Ansium domus, 3374: Prensens (Tabajdról), 10,202: Libiens stb., aztán Abantus, Abascantus, Ancula (Csákvárról), (10,351), Apinsus, Crenscus (4199), Conse, Consivenus, Jantuma (a Gellérthegyről), Jantumarus, Aquincum, Acumincum, Vangio, aztán gall érmeiken: Ambiorix, Ambilil, Tambil, Condrusiens, Mantubin, Andecavi, Mandubiens, stb. stb. Alsó-Szent-Ivány neve Annamatia, Adnamatia és Adnamantia, váltakozva.

Még egy pár körülmény érdemel itt figyelmet: 1. Ha az ANSALI személynevet jelent, vajjon nem ethnikus (népnévből képezett) személynév ez? Erre is van néhány analógia a CIL-ből: Anartia, Basterna, Lissinia Galla, stb. 2. Eraviszkus pénzeinken is a nép nevei végbetűvel szerepel és az érem hátlapján foglal helyet. Vajjon a szomszéd azalok nem ezt a példát utánozták?

Összefoglalva a fönnebbieket, lehetségesnek, esetleg valószínűnek is mondhatjuk, hogy ez a pénz az azalus nép pénze, és az ANSALI felirat, épp úgy, mint az IRAVISCI, a nép nevét jelenti, lehet azonban, hogy ethnikus személynevet, vagy egyszerűen személynevet jelent. Lelewl és Muret-Chabouillet műveiből sok olyan gall pénzt böngészhet ki bárki, melynek hátlapján az illető néptörzs neve szerepel. Lelewl (Type Gaulois 237. l.) megjegyzi, hogy az i betűvel végződő nevek a gall pénzek felirataiban rendesen nem személy, hanem nép nevét jelentik. Az ANSALI-pénzhez fűződő kérdések végleges eldöntését a jövőre és további leletekre bízom.

A leletlajstrom végén egy Calpurnia-denár utánzatát közöltem még, melyet Neudeck (Arch. Ért. i. h. 93. l. 15. sz. a.) fogyatékos rajzban közölt. Lehelye ismeretlen. Szerintem ez is hybrid utánzat; előlapja a Naevia-denár (Bab. 6. sz.) utánzata. Feliratát és rajzát helyesbítve közlöm. Nincs okom rá, hogy benne jazyg pénzt lássak.

Áttérek most a lágmányosi lelet és egyáltalában az eraviszkus pénzek korának kérdésére. — Tacitus (Germ. 28. 43) szerint vagy az Osi nevű nép költözött az eraviszkusok mellől (a Dunán át észak felé) Germániába, vagy az eraviszkusok az Osi mellől (a Dunán át dél felé) Pannoniába. — Tekintve, hogy a Kr. e. 60-as években beköltözött bójok északról és nyugatról, a velük jött kotinok pedig (Müllenhof II. 277.) északról jöttek be, és hogy utóbbiak elfoglalták az alacsony Tátrától délre eső nagy vidéket a Garamtól a Hernádig, valószínűnek látszik, hogy a mai Felső-Magyarországban a néptörzsek eltolódásának iránya déli volt, vagyis hogy az eraviszkusok jöttek át a Dunán az Ipoly melletti vidékről, helyt adva az Osi törzsnek, melyet a fönti föltevés szerint talán a bevándorolt kotinok (Cotini) szorítottak dél felé. Ez esetben az eraviszkusok a Kr. e. I. század közepe táján foglalhatták el fönnebb meghatározott hazájukat Esztergom, Pest, Fehér megyék és talán Tolna megye egy részének területén. Pénzeik jellege sem áll e föltevésnek útjában. Régibb fajta (ú. n. tetradrachmon-féle) barbár pénzeink közül ugyanis egy fajta sem alkalmas arra, hogy az eraviszkusoknak tulajdonítsuk, az imént említett területen. Ha északról nyomultak le, akkor legfőlebb a Nógrád- (és talán Hont-) megyei, előlapjukon kettős dudorodást, hátlapjukon öt golyócskát viselő 8—10 gr. pénzeket gondolhatnók az ő vereteiknek, ezek azonban technikájukkal (l. Arch. Ért. 1901., 406. l.) oly szorosan csatlakoznak a bójok és kotinok pénzeihez, hogy a Kr. e. I. század közepénél aligha lehetnek korábbiak, ekkor pedig ezen a vidéken csakis az Osi törzsre gondolhatunk, mert az eraviszkusok már a Dunántúlban voltak. Viszont a tolnamegyei regölyi és szárazdi pénzek a noricumai kelta

veretekkel rokonok, tehát arra sem gondolhatunk, hogy ezeket az eraviszkusoknak tulajdonítsuk, a kik tehát, úgy látszik, csak a Kr. e. I. század 2-ik felében kezdtek pénzt verni, még pedig római, (a túlnyomóan bigatus és quadrigatus) köztársasági denároknak csakis szórványos, sehol nagyobb számmal elő nem forduló néma vagy értelmetlen betűféle jegyekkel ellátott utánzatait (Mommsen: R. M. 696. l.). — Ezen, minden valószínűség szerint legrégibb eraviszkus pénzek a lágymányosi leletben az 1. sz. pénzzel vannak képviselve. Nekik tulajdonítható tehát a felirat nélküli és korcs feliratú denár-utánzatok fönne említett egyik — t. i. a pannoniai — centrumának megalapítása. Hogy az e fajta pénzeket nem a kvádok, hanem az eraviszkusok verték, az is mutatja, hogy a Dunától északra eső északnyugati vidékeinken köztársasági denárok barbár utánzatai a trsztennai leleten kívül más leletekben eddig nincsenek beigazolva. Forgalmuk és gyártásuk területe tehát Pannoniára, a Dunántúlra esik. Az előbbieknél későbbben verhették az időközben megkedvelt Roscius, Postumius és Cornelius-féle denárok utánzatait, eleinte szintén csak a római-mintát többé-kevésbé utánözva, illetőleg értelmetlen feliratokkal, aztán nationalizálva őket, saját népvénüknek majd rövidített (RAVIZ, RAVIS), majd teljes (IRA/SCI, IRAVISCI) kiírásával, hybrid kombinációkkal. Ezek után következhetek a DVTEVTI, DOMISA személyneveket viselő fajok (és ezekkel egyidejűnek tartom az ANSALI feliratú pénzt is), a melyekben az ő pénzverésük elérte tetőpontját, saját nemzeti típusú vereteikkel, melyek már a mi időszámításunk kezdete körül keletkezhettek. A dekadens korszakot azon durva mivű biai denároknak vélem fölsísmerni, melyeket a leletlajstromban a 17. sz. utáni 2-ik és a 29. sz. utáni 1-ső rokonveret címén soroltam föl. Ezeket már a római uralom befészkelődése elején, talán félig titokban, sebtében verhették, a mennyiben sem a trsztennai, sem a budapesti leletben nem fordultak elő, hanem egyedül a biaiiban, mely a Caligula-denár után ítélve, legkésőbb került föld alá a három nagy lelet közül. Ezekkel fejeződik be, véleményem szerint Augustus vagy legfőlebb Tiberius korában az eraviszkusok önálló, független pénzverése, de nem egyszerűen az eraviszkus pénzek forgalma.¹ Fönnebb említettem már a Claudius császár ellenjegyét viselő Lysimachus-féle pénzt, (melynek két különböző példányát ismerem,) annak bizonyítására, hogy a provinciákban, ha nem tűrték is meg a felségjogokba ütköző pénzverést, megengedték mégis a meglévő régebbi pénzkészlet forgalmát a helyi szükséglet földzésére. A biai lelet mutatja, hogy ez még Caligula idejéig is tartott. És meg vagyok győződve, hogy tartott még tovább is, valószínűleg mindaddig, a míg a római lakosság megsokasodása folytán a kifelé való forgalom nagyobb mértéket öltött és a kizárólag a helybeli forgalomban versenyképes barbár veretek így lassankint automatic elvesztették létjogosultságukat, meg viszonylagosan csekély mennyiségük folytán kiszorultak a forgalomból.

Azon meggyőződésemet, hogy az eraviszkusok pénzverése a római császárság első évtizedeiben, legkésőbb Tiberius alatt, megszűnt, részint magukból a leletekből merített belső okokra, mint egyéb, külső körülményekből levont következtetésekre alapítom. —

¹ A leletlajstromban felsorolt eraviszkus pénzfajoknak fejlődési menetét, illetve viszonylagos korát tehát így képzelem el: Elsők lehettek a bigatus stb. régi fajta denároknak még kis számban vert utánzatai. Aztán következhetek a szintén értelmetlen feliratú, olykor fogazott szélű, de már tömegesen vert Roscius-utánzatok, melyeknek típusai még nem közösek a többi fajokéval, hanem több bélyegváltozatban ismeretesek és hátlapjukon a bój pénzekről ismert sugarasan húzódó vonalak is gyakran megjelennek, míg a többi fajokon ez soha nem tapasztalható. (Ezek az értelmetlen felirat-utánzatok talán még azon időből valók, mikor a latin nyelvet és írást nem értették az eraviszkusok, a pannoniai nagy fölkelés idejében azonban, Velleius tanúsága szerint, már meghonosult Pannoniában a latin nyelv és írás és a római szokások is.) Utánuk talán a Postumius-utánzatok következnek, melyek még csak utánözzák a római denárt, hanem még nem nationalizálják, másrészt azonban előlapi Dianafej-típusuk már közös a Papius-denár hátlapjának egyik néma utánzatával, sőt mint incusus veret is előfordul. — Ezután következnek a Papius- és Cornelius-utánzatok, melyek egymással többszörös típus- és bélyegközösségben állanak, és nationalizált feliratú hátlapokkal is előfordulnak. A Cornelia-utánzatokon nagyon elterjedt Rubrius-féle Jupiter-fej már Domisa pénzeivel is közös, viszont a Cornelius-féle hátlap egyrészt a DVTEVTI feliratú, Roma-fejes előlappal párosítva, másrészt meg már a fönnebb feltüntetett utolsó stádiumbeli dekadens denárokon is szemlélhető. A fönnebb hangsúlyozott gyakori típus- és bélyegközösség azonban azt bizonyítja, hogy a különböző felsorolt fajok egyidejűleg és együttesen voltak forgalomban.

Így: 1. A lágmányosi leletben lévő eredeti római denárok közt nagy számban vannak olyan fajok, melyek az eraviszkus érmek mintái gyanánt szolgáltak. Ilyenek a Crepusia (Babelon 1. sz. Kr. e. 84-ból), mely valószínűleg a 37. sz. eraviszkus denár hátlapjának mintája (prototipusa) volt. Aztán a Rubria 1. sz. (Kr. e. 83-ból), melyről a 10., 16., 20., 21., 38—40. sz. eraviszkus pénzek előlapját másolták, továbbá a Papia 1. sz. (Kr. e. 79), mely után a 2. és 3. sz. és a 3—12. számú eraviszkus pénzek hátlapjai készültek, meg a Naevia 6. sz. (Kr. e. 74), mint a 6—8. és a 18. sz. erav. pénzek prototipusa, végül a Postumia 9. sz. (Kr. e. 64), mint az 5. és a 27—29. sz. erav. pénzek mintája.

2. A már fönnebb leírt három átmeneti sorozat, ú. m.: 2—8. sz. (Papia), 13—15. sz. (Cornelia) és 27—29. sz. (Postumia) — az analógiákkal együtt, — melyekben — kivált a két elsőben — a római denártól a nationalizált barbár, illetve eraviszkus denárig zárt sorozatban láthatjuk a fokozatos átmenetet, típusban, feliratban.

3. A Roscia-féle denár utánzatának egy fogazott szélű példánya is van a leletben.

4. Az Augustus-féle denárok nagyobbbrészt új, részben alig használt példányokkal vannak képviselve leletünkben.

Már most mondja meg az, a ki az eraviszkus pénzek korát Nero utódai idejére teszi: hogyan magyarázható meg az, hogy egyrészt Kr. e. 10-től Neróig, vagy későbbben vert egyetlenegy denár sincs a leletben, másrészt pedig együtt találjuk benne nemcsak az eredeti római prototipusokat (mintákat), hanem egész sorozatait a lassú, fokozatos átmenetnek, a római denártól az eraviszkus nemzeti pénzig. Vajjon a véletlenre fog-e hivatkozni? És ha véletlen az, hogy a lágmányosi leletben nincs későbbi denár Augustusnál, hát Trsztennán, hát Bián, Battán, Batinán miért nem találtak egyáltalában sehol Claudius meg Nero, Galba, Otho, Vitellius, Vespasianus, Titus, Domitianus, Nerva-féle denárokat az eraviszkus pénzek mellett? És a fogazott Roscia-utánzat, meg a kizárólag félszázaddal Kr. e. és még előbb vert köztársasági denárok utánzása mire mutat? — Mindez abban leli magyarázatát, hogy az erav. pénzeket a köztársaság idejében, vagy legkésőbb a császárság legelején verték, mikor még itt csakis azok a denárok forogtak közkezen, melyeket eleinte korcs, vagy változatlan felirattal utánóztak, aztán nationalizáltak, saját népük nevével láttak el. Ez megmagyarázza mindazt, mit fönnebb az 1—2. pont alatt konstatáltam. És: hogy a császári denár elég jókor ismeretes volt itt, arra tanúm legyen maga a trsztennai meg lágmányosi lelet, továbbá a szalontai meg a Budapest, II. kerület, Zsigmond-utczai római éremlelet, melyekben Augustus vadonatúj (à fleur de coin!) denárai tömegesen keveredtek a túlnyomó számú köztársasági denárok közé! Ezekben a leletekben is Augustus pénzei voltak a legkésőbbi keletűek. Ez a budapesti Zsigmond-utczai lelet is ugyanazt bizonyítja, a mit a trsztennai, lágmányosi stb. felsorolt leletek, hogy t. i. Augustus idejében a római pénz az eraviszkusoknál és egyebütt is nálunk már rendes forgalmi eszköz volt.

5. A biai leletben néhány Augustus- és Tiberius-féle és egyetlen Caligula-féle (37—41 Kr. u.) denár volt 600 db közt, a lágmányosi leletben mintegy 500 db közt Augustusnak 15 denára volt, azok is egészen újak, — a trsztennaiban én konstatáltam egy Augustus-denárt! Miféle arány ez?! Hát Nero, sőt Nerva korában, egy századdal Augustus első pénzei után, mikor már Pannonia régesrégén római provincia volt, — legiók tanyája, — és a Dunán is római hajóhad czirkált, — csak ennyi császári denárt találunk annyi leletben az 1200 forgalmi pénz között!... Tessék ítélni! Ez a szám-arány természetes Augustus idejében, de érthetetlen lenne Nero és utódai alatt.

6. Láttuk, hogy a biai egyetlen Caligulán túl semmiféle későbbi császári pénzt sehol nem tudunk fölfedezni eraviszkus pénzek között. Ezt is a véletlennek tulajdonítsuk talán?

7. És Augustus denárainak utánzatait találtuk-e legalább eraviszkus pénzek közt? Nem! Sehol! Pedig azok is 389 gr. súlyegységgel verettek! Mintácul csakis a Kr. e. I. század első feléből és egy esetben e század közepéről való köztársasági denárok szolgáltak! — Hát tehetjük-e jó lelkiismerettel Nero utódai korába (Kr. u. 68—98-ba) az eraviszkusok pénzverését, mint ezt az Arch. Ért. 1883, 96. lapján olvassuk!?

8. Nézzük a metrologiai adatokat. Az eraviszkus denárok súlya átlag véve 3·2—3·5 gr. közt váltakozik. Ezen aránylag föltűnően pontos darabolás, melyet csak a 17 gr.-os Biatec stb. pénzek múlnak felül, élesen megkülönbözteti e csoportot a régibb (bigatus és quadrigatus) denárok utánzataitól és a különböző stílusú, szórványosan előforduló, nagy súly-eltéréseket mutató nem eraviszkus denár-utánzatoktól. Azt mondják erre (Arch. Ért. 1883., 96. 1.), hogy ez is Nero utódai idejére vall, a mennyiben e súly a Nero óta divó 3·41 gr. római denár súlyához alkalmazkodik. Erre is van válaszuk: Először is minden barbár utánzat az eredeti súly könnyítésére törekszik. Ez a könnyítés idő haladtával mindinkább fokozódik. Tanúim a római köztársasági és császári pénzek hazai barbár utánzatai melyek a magyar nemz. múzeumban és a bécsi cs. k. éremtárban vannak. A míg ugyanis a köztársasági denárok nem eraviszkus, hanem különböző gyártmányú pannoniai és dáciai utánzatai pár túlságos súlyú (5·22—3·91 gr.) darabtól eltekintve 3·84—3·04 gr.-ig (csak 2 db a 3 gr. alatt: 2·98 és 2·90 gr.) terjedő, tehát az eraviszkus pénzeket megközelítő átlagos súlyban verettek, addig Augustus denárainak (R.) C. és L. Caesar álló alakjaival gyakori utánzatai (a bécsi cs. és k. múzeumban) 2·68 és 2·05 gr. súlyúak. Traianus denárainak utánzatai: 3·41 gr. helyett 3·11, 2·66, 2·03 gr., Hadrianus-utánzatok: 3·41 gr. helyett 2·55, 2·52 gr., Antoninus-utánzatok: 3·41 gr. helyett 2·8, 2·64, 2·60, 2·28, 1·94 gr., Faustina iun.-utánzatai: 3·41 gr. helyett 2·71, 2·31 gr. súlyúak. A könnyítés tehát a normális súlyhoz képest legtöbb esetben majdnem 1 gr., sőt ennél is több. Vannak, mint láttuk, elvértve súlyosabb darabok is, de ezek kivételek és számuk csekély, lelhelyeik pedig, a mennyire földéríthetők, Dáciára esnek. Látjuk, hogy a 3·2—3·5 grammos utánzatok általában a 3·89 gr. eredetieknek, a 2·3—2·8 gr. utánzatok a 3·41 gr. eredetieknek felelnek meg. Tehát a 3·2—3·5 gr. eraviszkus denárok a 3·89 gr. római köztársasági denárnak felelnek meg, nem pedig a Nero-féle 3·41 gr. denároknak. Továbbá láttuk a leletlajstromban, hogy az eraviszkus pénzek egy része egyszerűen — sőt eleinte esetlenül és értelmetlenül — utánozza a mintául vett római denárok típusát, más részük ellenben már nemzeti jellegű feliratokat, tisztán kiírt személy- és népnevet visel (nationalizált utánzatok). Ezek valamennyien az említett 3·2—3·5 gr. súlyban vannak darabolva. Tehát ezeket mind a Nerótól Nerváig terjedő mintegy 30 évnyi időben verték volna, mikor már a római uralom kétségtelenül mindinkább ránehezedett a határszéli népekre is? ... Azt kell-e elhinnünk, hogy ez a békeszerető szelíd nép függetlensége korszakában nem vert nemzeti jellegű pénzeket, hanem akkor kezdett volna ilyeneket verni, mintegy tüntetőleg, a mikor már legfőlebb ha eltűrték a római provincia urai, hogy saját, régebben vert pénzeiket használják a belső forgalomban, egy immár régi római provinciában!? Hiszen ez a legmerészebb arczulusapása lenne a császárok által felségjogaik közé számított ezüstpénzverési jognak! és merően ellenkeznék e nép békés, szelíd természetével! Absurdum! És ha mindezeket a pénzeket Nero után verték volna az eraviszkusok, hát miféle pénzeket vertek a Nero előtti időkben? Vagy talán csak nem gondolják, hogy Nero után kezdtek hozzá a megállapodott darabolású, stílusú, öntudatos, rendszeres és tömeges pénzveréshez? ... Mert a 3·2—3·5 grammos pénzeik egyöntetű tömegéhez képest az itt-ott elszórtan előforduló, de sehol nagyobb számban nem talált és majdnem darabonként más-más típusú és technikájú bigatus- és quadrigatus-utánzatok, melyeknek egy részét azonfölül bebizonyíthatólag Dáciában találták, szóba alig jöhetnek, hacsak nem mint szórványos kezdő kísérletei a pénzverés inaugurálásának! Hiszen a Lágymányoson csak egyetlenegy darabot találtak 500 pénz közt (1. sz.), az Arch. Ért. i. h. 1—3. számú pénzek pedig egyáltalában nem tudni, hol kerültek elő. Az Arch. Ért. i. h. 10—12., 16., 17. sz. alattiakat pedig Erdélyben, Sósmezőn találták és valószínűleg semmi közülük az eraviszkusokhoz. Az ugyanott 15. sz. alatt hibás rajzzal fölemlített pénznek lelhelye szintén nincs beigazolva, a 14. sz. elektrum-pénz pedig határozottan galliai veret (Muret-Chabouillet 8956—8960. sz., Lelewe IV., 54.), mely Metz táján gyakori! Fogalmam sincs, mily alapon avatta Neudeck ezt is „kvád“ pénzzé!

9. Eddig maguk az eraviszkus pénzek szolgáltatták az érveket Ezekhez másodsorban,

mintegy pótlásul s az olvasó tájékoztatására néhány máshonnan vett megjegyzést kell fűzőm Aquincum római megszállása felől, mely tény teljesen kizárja annak lehetőségét, hogy azután a legio táborhelye közvetlen szomszédságában az eraviszkusok autonom pénzverést folytathattak volna. Hivatkozom először is Aschbach tekintélyére (Die röm. Legionen Prima und Secunda adiutrix), a ki kimutatta, hogy Vespasianus a legio II. adiutrixnek alakítása után azonnal kijelölte majdani állandó táborhelyét Pannoniában (i. h. 28. l.) és hogy a batavok elleni háború bevégezése után (Kr. u. 70.) e legiót azonnal Pannoniába küldte — (t. i. előre kijelölt állandó táborhelye elfoglalására) — (i. h. 33. l.). Ugyanekkor a dákok és sarmaták által fenyegetett alsó Duna-vidékre öt legiót (I, IV., V., VII., XV.), Noricum és Pannoniába a Közép-Dunához a II. adiutrix-en kívül még három más legiót is (X., XIII., XIV.) küldött Vespasianus. Ha nem lett volna szükség a provincia határainak intenzív védelmére, miért vont volna el annyi haderőt a Rajnának is erős védelmet igénylő vidékéről? — Az újabb hazai irodalomban különböző időre teszik Pannonia, különösen pedig Aquincum római megszállását. Salamon Ferencznek (Budapest története I., 165. l.) vezérgondolata az volt, hogy „Pannonia Traianus előtt még mindig alig volt egyéb a rómaiak számára, mint egy, bár fegyverrel, kisajátított vonal, egy-két út keresztülvezetése és biztosítása céljából“. Hampel József ellenben (Aquincum történetének vázlata; az Arch. Közlem. VIII. kötetében) azon meggyőződésből indul ki, hogy „A Duna, mely e tartomány (t. i. Pannonia) egyik oldalán végig folyt, volt azon természetadta határ, melyet kezdve Augustustól, a legkitűnőbb imperatorok, ú. m. Vespasianus, Traianus, Marcus Aurelius, Septimius Severus, stb. századokon át állandóan az imperium minden módon védendő határának tekintettek“ (i. h. 169. l.) és: „azért állítjuk, hogy Augustus, Tiberius és Claudius idejében már megvoltak mindazon alkatrészek elemei, melyek a város későbbi korszakaiban Aquincumot erős várrá tették“ (i. h. 170. l.).

Ha tehát Salamon Pannonia szerepét az I. században csak egy-két útvonal biztosításával meríti ki, természetesen egész más eredményre jut, mint Hampel, a ki az imperium védbástyáját látja benne. És mégis elismeri Salamon (i. h. 151. l.), hogy a Rajna-vonalat és a Duna-vonalat egyenlő arányban védték legióikkal a rómaiak már Tiberius és utódai alatt. Ez Hampel álláspontjára utal minket, mert azt bizonyítja, hogy mindkét határvonalnak elejétől kezdve egyenlő fontosságot tulajdonítottak a császárok. Ha pedig így áll a dolog, akkor súlyos stratégiai mulasztás lett volna a rómaiak részéről, ha a barbárok Duna-parti főbb centrumaiba már akkor nem helyeztek volna, ha nem is légiót, hanem legalább megfigyelő csapatokat helyőrségbe, esetleg a megbízhatóbb segítő-csapatokból (auxilia), és ha Carnuntumtól a Drávaig meg a Szávaig védtelenül hagyták volna a partot. Mit ért volna a pettaui legio egy éjszaki vagy keleti betöréssel szemben és mit használt volna a dunai flotilla, ha nem támaszkodhatott volna parti helyőrségekre? — Alig hihető, hogy egyáltalában nem okult volna a ravasz és eszes Tiberius a Kr. u. 6-iki nagy fölkelésből, és ha — mint Salamon véli (i. h. 150. l.) — a scordiscok, breukok és araviszkusokra bízta volna a határ védelmét, és hogy öt lázadás meg a Kr. e. 34-től Kr. u. 9-ig tartó harcok után is óvatlanul, üresen hagyván a határ hosszú vonalát, a provincia szívében hagyta volna bevárni a legiók által a betöréseket? Hiszen a jazygok éppen az ő uralkodása alatt is többször betörték Pannoniába! Ez sem elég ok!? Továbbá miért tűzte volna ki — bebizonyíthatólag legalább is — már Domitianus Aquincumot a legio állandó táborhelyéül, a hol ez már az I. század utolsó évtizedében biztosan tartózkodott, ha nem látta volna szükségesnek e hely erős megvédését, és ha e hely nem bizonyult volna fontosnak már az előző időkben? És vajjon az eraviszkusok, ez az intelligens és pénzéről ítélve is függetlenségét, szabadságát értékelni tudó nép hű maradt volna mindvégig Rómához, ha nem érezte volna közelében annak hatalmát? — Itt van még Tacitus (Annal. XII. 29.) tanúsága a Kr. u. 50. évről, midőn Claudius elrendeli Hister legatusnak, hogy a kvád mozgalmakkal szemben, melyek pedig nem is irányultak a provincia ellen, erős hadtestet vonjon össze

a Duna partján: egy legiót, segédhadakkal és hajókkal. Ez egyrészt a határmenti események iránti élénk érzékenységet bizonyítja, másrészt éppen nem következik belőle szükségképpen az, a mit Kenner (Noricum und Pannonia, 13. l.) következtet, hogy: ha parti erődökben állandó helyőrségek lettek volna, nem kellett volna a provincia belsejéből rekvirálni sereget. Mert hiszen a hatalmas kvád államban végbemenő trónválásról volt szó, mely esetleg Róma ellenségeit emelhetette volna uralomra, és egy esetleg ellenséges érzületbe átcsapó kvád királysággal szemben mindenképpen indokolt lett volna egy nagyobb csapatösszpontosítás a fenyegetett ponton. Hiszen mai napig is vannak határainkon erős helyőrségek, mégis, ha a szomszédból átcsapó veszély fenyegetne, azonnal küldenénk a fenyegetett vidékre további csapatokat!

Aurelius Viktor, igaz, hogy későbbi korban, azt írja ez időkorról, hogy „populi obiectu maximorum fluminum Rheni Denubique seclusi sunt“ és: „limes inter barbaros ab Augusto per Vindeliciam, per Noricum, Pannoniam ac Moesiam constitutus est.“

Végül itt van a budai kir. palota építésénél talált IMP. CAESARE . . . DOMITIANO AVGUSTO feliratú kőemlék (Bp. Rég. VII., 21. lap és Arch. Ért. 1898. 117. l.), mely szintén bizonyosság a mellett, hogy Domitianus alatt székesővárosunk vidéke és területe a rómaiaktól — (nem tudni mennyi idő óta) —, de már meg volt szállva, sőt római emlékekkel is el volt látva.

Ugyanezt bizonyítják a budai vigadó építése alkalmával talált és minden kétségen kívül a Kr. u. I. században készült többi római sírkövek is, melyeket Kuzsinszky B. tett közzé a Budapest Régiségei VII. kötetében (17—20. sz., a 21—29. lapon), továbbá az általa idézett CIL 3528., 3530., 3567., 3569., 3570. és 10,500. sz. feliratai.

Kuzsinszky Bálint, az idézett mű VI. kötetének 112. és 116. és VII. k. 5., 21., 28. és 29. lapjain szintén Aquincumnak Domitianus által való megszállását bizonyítja a feliratos kőemlékek alapján, elvetvén Salomonnak ama túlóvatos és tartózkodó álláspontját, mintha Traianus szállotta volna meg e helyet, esetleg a dák háború alkalmából (l. Budapest története I. k. 165. l. — V. ö. még Bp. Rég. VII. k. 26., 27. és 31—32. l. a leg. II. adj. itáliai származású katonáiról, a mi szintén erős érv egyes budapesti római sírkövek korának meghatározásánál). De ugyancsak Kuzsinszky (Bp. Rég. VI. k., 111. l.) azt mondja a pannoniai nagy lázadás utáni időkről, hogy: „A Dunántúlt ugyan ekkor még nem szállották meg római csapatok, de már az I. század folyamán Rómától függő viszonyban kellett állni. Adót fizetett és segédc csapatokat állított.“ Hogy mennyiben fér össze ily független állapottal a szabad és autonóm pénzverési jog a császárok alatt, a kik még a római szenatust is megfosztották attól a jogtól, hogy arany és ezüst pénzt veressen és a provinciákban, a legritkább kivételektől eltekintve, legfőlebb a császár képét viselő, és ez esetben is csupán helyi forgalomra szánt réz (!) váltópénz verésére adtak engedélyt, — mindenki könnyen megítélheti, a ki e tárggyal foglalkozott.

A fönnebbi következtetéseket, az imént említett feliratos kőemlékeket, a klasszikus írók bizonyosságait azért soroltam itt föl, hogy részint megerősítsék, részint megvilágítsák azt a tanúbizonyosságot, melyet úgy a lágymányosi, mint általában az összes eraviszkus éremleletek nyújtanak, és hogy az olvasót tájékoztassák a ma uralkodó tudományos nézetekről. — A biai, trsztennai, lágymányosi, battai éremleletek majdnem egyenlő összetételben és azonos fajokban mutatják be az eraviszkusok pénzeit. A datáló római pénzek, melyek e leletekben voltak, úgy külön-külön, darabonként, mint sorozatos összetételükben is a római köztársaság vége és Augustus ideje mellett bizonyítanak e pénzek veretését illetőleg. Az egyetlen biai Caligula-denár mindezekkel szemben csakis azt mutatja, hogy a barbár-pénzek forgalma tovább tartott, mint gyártásuk ideje. Viszont a stíl, súly, technika s a bélyegek azonossága és a típusok hybrid közössége a szóban levő különböző barbár pénzfajok közt megdönthetetlenül bizonyítja, — a lelhelyek földrajzi elterjedésén kívül, — hogy e pénzek valamennyien csakis eraviszkus pénzek lehetnek.

Mindazok a megfigyelések és következtetések, melyeket magukból az érmekből s az

eraviszkus éremleletek összetételéből merítettem, mellettem bizonyítanak. Teljesen érthető, hogy a történész és az archeologus csakis megbízható adatokra, illetve kézzelfogható emlékekre támaszkodhatnak ilyen kérdésben és csak ezekhez szabhatja véleményét. Ebből magyarázhatjuk, hogy régebben Traianus, újabban, újabb leletek alapján, már Domitianus idejére tették Aquincum római megszállásának időpontját. — De az autentikus pénzleletek és pénzdarabok sem kevésbé megbízhatók, mint a másfajta emlékek. Ebben az esetben pedig a numizmata csakis azt látja, hogy az eraviszkusok pénzverése Augustus idejében megszakadt, a meglévő pénzek még pár évtizedig a forgalomban maradtak (a mi természetesen), de az ismert leletek zöme már ekkor régen a földben nyugodott. Az érmek föntartása, a köztársasági denárok túlnyomó számaránya, a prototipusok jelenléte, az átmeneti sorozatok, a típusok, a súlyok mind Augustus kora mellett szólnak. Mint numizmata nem tehetek mást, minthogy ezt az időt szabjam határául az eraviszkusok pénzverésének és ha e tény okát keresem, első sorban a római provincia területén érvényesített pénzverési tilalmat, aztán pedig a római főnhatóságnak az eraviszkusok által lakott területre is már azon időben tényleg (!) végrehajtott kiterjesztését, illetve e területnek bármily mértékben és módon való, de tényleges hatalomba vételét kell, analógiák és következtetés alapján, ilyenül tekintenem. Az apró pénzdarabokat a föld sokszor jobban megőrzi az utókornak, mint a nagyobb emlékeket vagy romlékonyabb más régiségeket. Bizvást remélem azonban, hogy a jövő még számos olyan emléket fog kezeinkbe juttatni, mely be fogja igazolni most egyelőre csak a pénzekből merített, velük támogatott következtetéseimet. Végül czé-
lom volt az is, hogy ama rég elterjedt téves nézetet megdöntsem, mintha e pénzfaj-
lok részét a kvádok, más részét bár az eraviszkusok ugyan, de kvád földön verték volna. A ki komoly figyelemmel és érdeklődéssel — és nem minden türelem nélkül — végig-
olvassa e tanulmányomat, — és, ut audiatur et altera pars, az Arch. Ért. 1883. évf. álta-
lam sokszor idézett cikkét is, — ítélje meg, sikerült-e ez teljesen.

Gohl Ödön.

Numizmatikai ritkaságok.

I. Óhegyi bánya-zsetón.

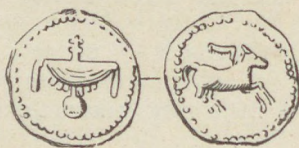
Pár év előtt egy érdekes és ritka réz bárczára akadtam egy szerény vidéki magán-
gyűjteményben. E darab azóta gazdát cserélt, kinek szíveségéből a mellékelt rajzot
elkészíttettem, pontos leírását pedig az alábbiakban adom:

Középen vonalkörben két egymáson keresztbe fektetett szerszám: az egyik fejsze, a
másik kerekded végű kétágú villa (Hacke und Gabel), — a bányászat szénégetőinek jelvénye.
A mezőben kétoldalt IQ (?) — AD betűk, melyeknek értelme még ismeretlen. Ugyancsak
a mezőben, fönnszélén kis kereszt, lennszélén pedig kis diszitmény. A szegélyen fönnszélén kezdődő, jobbfelé
haladó felirat: ALT. GEPIRG 1704 | Gyöngysorszegély. Hátlapja ugyanilyen, hanem
nagyon kopott. Átm. 20 mm. Réz.

Óhegy Besztercebánya közelében fekszik és a vidék legrégibb bányatelepe, mely
Kachelman (Gesch. d. ung. Bergstädte) szerint sz. István korában már megvolt. Főbányája

Haljár néven ma is ismeretes. Rezet bányásztak, mely sok ezüstöt tartalmazott. Kohót is építettek ott a besztercebányai bánya-polgárok. Ezt aztán eladták Thurzó Jánosnak. Mai napság Óhegy üzeme szünetel. (Ezen adatokat Jurkovich Emil t. barátom volt szives közölni velem.) Ez a bárcza az ottani bánya-üzemnél lehetett használatban. Ugyanazon időtájban különben többféle rézből vert szükségpénzt és bánya-bárczát bocsátottak ki Magyarországon, ilyenek az eperjesi, lipótvári, nagyváradi szükségpénzek, az úrvölgyi, selmeczi, rónitzi bánya-bárczák stb. A mi magát Óhegyet illeti, sem a fönnebb leírt, sem másfajta odavaló bárcza nem volt eddig ismertelve. Óhegy a többi bányavárosokkal együtt 1703. nov. 15. óta (a zólyomi csata után) II. Rákóczy Ferencz hatalmában volt. Rákóczy tudvalevőképen már régebben pénzszükséggel küzdött, hiszen mindnyájan ismerjük rézpénzeit. Több mint valószínű, hogy az ő emberei verették ezt a bárczát a bánya- vagy kohó-üzemnél foglalkozó munkások díjazására vagy átvételek elismeréséül. Eddig egyedül ezt az egy példányt ismerem, de lehetséges, hogy még több is rejtőzik, felismeretlenül és nem eléggé méltányolva, egyik-másik magángyűjteményben. Ritkaságából rövid idejű használatára következtethetünk.

2. Hieroglyphikus feliratú aranypénz vagy súly.

A Journal International d'Archéologie numismatique ez évi 1—2. füzetében ismét nem kevesebb, mint három cikk (Hill, Svoronos és Dattari tollából) foglalkozik azzal a rendkívül érdekes, egyiptomi hieroglypheket viselő aranypénzzel vagy súlylyal (8·55 gr., 17·5 mm), melyet hét év előtt, állítólag Lampsacus, Cyrenaica, cyprusi királyok és macedoniai II. Fülöp aranyaival és egy darikkal együtt ástak ki arab munkások Egyiptomban. Ennek az aranyaknak már egész irodalma van ; elsőrendű numizmaták és régészek polemizálnak róla. Maspero M. G. A Recueil de travaux 1900. évi XXII. (új sorozat VI.) k. 225. l., majd pedig Svoronos, Maspero, Dattari, a Journal International 1901. évi kötetében, a Numismatic Chronicle-ben Hill G. F., a Classical Review-ben (XVI. k. 2. sz. 1902.) Wroth W., azonkívül még Chassinat, írták meg róla véleményüket. Hill és Wroth modern gyártmánynak tekintik, a többiek authenticitása mellett törnek lándzsát. A kételkedők a sekély, lapos gyártási módra és a kibocsátó hatóság nevének elhallgatására, mindkét lap azonos jelentésű feliratára, a jegyek rajzára és azon szavahihető helyről jött állításra támaszkodnak, hogy hasonló vereteket, rozsz fémből, utazóknak szoktak ajánlani vételre Egyiptomban. A védők jelen álláspontja az, hogy nem pénz, hanem *δοκμιον* (exagium), vagyis olyan hivatalosan kibocsátott súly volt, mely az arany statereknek nemcsak súlyát, hanem anyagának finomságát is (melyet akkorában próbakővel állapítottak meg), hivatva volt ellenőrizni. Svoronos szerint Ptolemaeus I. Soter satrapaságának kezdetén az ő parancsára bocsátották ki azon czélból, hogy az ország lakóinak Kleomenes, az első macedoniai kormányzó idejében keletkezett bizalmatlanságát az új pénznemek iránt, a személyes ellenőrzés lehetővé tétele által megszüntesse.

A kérdéses darab előlapján pectorale (melldísz) és koboz, hátlapján jobbfelé futó ló és fölötte kis pectorale foglal helyet hieroglyphikus jegyek gyanánt. Mindkét lap jegyei: „nubu nufi“-t jelentenek, azaz „jó arany“-at. Súlya 8·550 gr., átmérője 17·5 mm. Most Párisba küldték ezt a sajátságos ritkaságot, hogy egy elsőrangú numizmatákból álló nemzetközi areopág döntsön hitelességének kényes kérdésében, mely a résztvevők személyes tekintélyénél s a dolog fokozottabb benyolultságánál fogva még a Campo dei fiori-i Krisztus-érem által pár év előtt fölidézett polemianál is sokkal érdekesebb és tanulságosabb vitát provokált.

G . . I.

Leletek.

1. **Szabadka** határában, Sebesics pusztán majdnem 400 éremből álló érdekes lelet (34 arany, 49 tallér, 132 magyar denár és lengyel garas) került napfényre. Az aranyak II. Rudolf (magyar és osztrák), Károly fhg. (karinthiai), Miksa fhg. (tiroli), Báthory Zsigmond (szebeni), Báthory István (danzigi), Ernő érsek (salzburgi), Medici Ferdinánd (toszkánai), továbbá Geldern és Oberyssel, Westfriesland, Friesland és Zeeland aranypénzei; volt továbbá 3 velencei és 6 török arany a 16. századból. A tallérok I. Ferdinand (karinthiai és elzászi), Ferdinand fhg. (tiroli), Wolfgang Tódor és János Jakab (salzburgi), Báthory Zsigmond (kb.), Campen-Zwoll-Deventer, Cleve, Braunschweig, Szászország tallérjai. A magyar denárok I. Ferd.-tól II. Miksa-ig terjednek. Ezeken kívül lengyel garasok is voltak a leletben, mely a 16. század végén kerülhetett a földbe és sajátságos összetételében élesen visszatükrözi azon idők politikai és társadalmi mozgalmait és kereskedelmi irányzatát. Ezekből kapjuk magyarázatát az erdélyi, lengyel, hollandus, velencei és török pénzek egybevegyülésének a magyar és az osztrák tartományokból származó pénzekkel.

2. **Míksaváron** (Zalamegye) szintén ezen évben találtak egy 35 aranypénzből álló leletet. Az előforduló évszámok határai 1702. és 1818. Alkatrészei: magyar aranyak I. Lipót, VI. Károly, M. Terézia, II. József és Ferencztől, osztrákok: VI. Károly, M. Terézia, II. József és Ferencztől, ezeken kívül Hieronymus salzburgi érsek 2 aranya és Károly V. F. braunschweig-lüneburgi öt tallér értékű aranya volt a leletben.

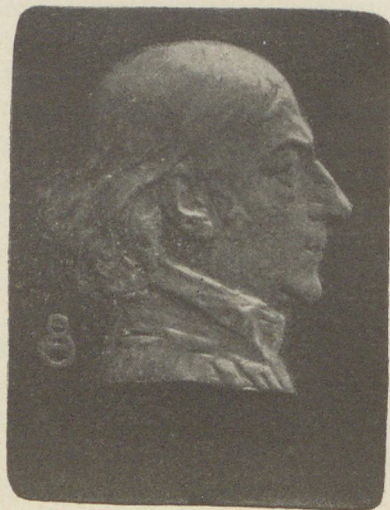
3. **Matolcson** egy érdekes, 61 tallérból és 146 kisebb ezüstpénzből álló kincset ástak ki a földből. A tallérok között voltak magyarok II. Mátyás, II. és III. Ferdinand, osztrákok II. Rudolf, II. és III. Ferdinand idejéből, továbbá 17. századbeli tiroli, stájer, salzburgi, nürnbergi, elzászi, brabanti, hildesheimi, lengyel (III. Zsigmond), svéd (Krisztina), pizai (Ferd. Medicis), westfriesiai, utrechti, mechelni (Hans Albert) és braunschweig-lüneburgi tallérok. III. Zsigmond lengyel 6-garasai, garasai meg rigai, danzigi garasok és stájer 3-krosok egészítették ki a leletet.

4. **Szász-Örményesen** majdnem 400 magyar, cseh, lengyel és erdélyi (Báthory Gábor-féle) denárból illetve garasból álló lelet került elő, melyet a 17. század elején ástak el.

5. **Szegeden** 163 drb különféle, jobbára 18. századi huszast találtak, 12 ezüstölt rézgombbal együtt.

6. **Szalafőn** ezernyi magyar denárból és stájer meg egyéb fillérek-ből álló leletet találtak, mely magánúton a gráci Landesmuseumba került.

Budai Antal.

Beck Ödön bronzplakettje Széchenyi Ferencz gr. arcképével.

Múzeumok és gyűjtemények.

1. **A m. nemz. múzeum** f. é. november 26—27. napjain ünnepelte *alapításának 100 éves évfordulóját*. Ez alkalomra Beck Ödön ismert nevű éremvésőnktől mintázott jubiláris plakettet veretett az igazgatóság és emlékkönyvet adott ki, melyben az összes osztályok tisztviselői megírták az általuk őrzött és kezelt gyűjtemények történetét. — A magyar nemzeti múzeum éremtárának is Széchenyi Ferencz gróf adománya vetette meg alapját azon 2675 darabból — nagyrészt magyar és erdélyi pénzekből és emlékérmekből — álló gyűjteményével (702 arany, 1768 ezüst), melyet a múzeumnak ajándékozott. Ezt a gyűjteményt 1810. június 10-én adták át a nyilvánosságnak és azóta szakadatlanul gyarapodott máig. Lajstromát Schoenwisner egyetemi professzor írta meg s az atlaszszal együtt az 1808-iki pozsonyi országgyűlés tagjai közt osztotta ki a nemes gróf. Azóta sok magángyűjtemény került, részint vétel útján, részint ajándékképen a nemzeti múzeum éremtárába. Így 1811-ben Radványi András, 1827-ben Barkóczy János gr., 1836-tól 1852-ig Jankovich Miklós, 1841-ben Weszerle József, 1843-ban Kiss József egyetemi tanár, 1872-ben Bitnicz Lajos szombathelyi prépost, majd a m. tud. akadémia, a nyolczvanas években Dobóczy Ignác, 1889-ben Ebenhöch Ferencz (kegyeleti érmek), 1896-ban a Resch-féle gyűjteményből vásárolt Mészáros Károly-féle gyűjtemény, a folyó év elején pedig Delhaes István gyűjteménye lett a múzeumé, melynek bekebelezése most van folyamatban. Ez utóbbit ennél fogva a maga 20,500 darabjával (kerek számban) továbbá a 30,900 drbnyi Richardpusztai leletet s a kiállított pénzeket és érmekeket ide nem számítva, van a m. nemz. múzeum éremtárába beosztva vagy ötödfélezer árpádkori, negyedfélezer vegyes korszakbeli, majdnem ugyanannyi Habsburg-házbeli, összesen körülbelül

13,000 magyar pénz, mintegy kétezer erdélyi pénz, tizenháromezernyi közép- és újkori külföldi pénz (Ausztrián kívül), aztán majdnem kilenczedfélezer osztrák pénz (az örökös tartományokkal együtt). A beosztott ókori érme — a tízezret meghaladó tétényi róm. csász. éremleleten s a kiállítottakon kívül — így oszlanak meg: mintegy 4000 görög, másfélezer barbár, harmadfélezer róm. köztársasági, huszonkettedfélezer római császári pénz, melyekhez mintegy 1200 bizanczi pénz járul. Az emlékérmek és idetartozó zsetónok száma a rendjelekkel stb. együtt hatodfélezerre rúg, egyéb zsetónok és bárczák, jegyek száma harmadfélezer és a vallásos tárgyú érme gyűjteménye hatodfélezernyi tesz ki. Ily számítás alapján az egész pénz- és éremtömeget, melyet a nemz. múzeum őriz, mindenestül és mindent beszámítva, hozzávetőleg kétszázezernél jóval több pénz- és éremdarabra becsülhetjük. Ez a szám a leletek, hivatalos küldemények, vételek és ajándékok révén folyton növekedik. Éremtárunk a magyar és erdélyi pénzek, emlékérmek és zsetónok, s a hazai barbár pénzek sorozataival elvitázhatatlanul az első helyen áll s a délszláv és osztrák pénzek, meg az osztrák emlékérmek sorozataival az elsőők között foglal helyet. A vallásos tárgyú érme és a zsetónok csoportjai szintén rendkívül dúsak. Beteljesült a mondás: Tandem fit surculus arbor! És e roppant értékű nemzeti kincsünk a tudományos kutatásoknak hosszú ideig ki nem apadó dús forrása is egyszersmind, melyből nemcsak a numizmata, hanem az archaeologus, a műtörténész, a történet- és életrajz-író is vajmi sokszor merít adatot, bizonyságokat. Előtte áll nemcsak gazdagságban, hanem jog és méltányosság dolgában, hazafias és tudományos céljaival minden magángyűjteménynek és gyűjtő-passziósnak, és minden magyar gyűjtő csak hazafias kötelességét teljesíti, ha e nemzeti jelentőségű éremtár sorozatainak kiegészítéséhez, gazdagításához tőle telhetőleg hozzájárul.

2. Jelentés a magyar nemzeti múzeum 1901. évi állapotáról. Közzéteszi a m. n. múzeum igazgatósága. (Éremtár: a 30—49., 41. és 45. lapon.) A múzeumi éremtár 1901-ben 4053 darabbal szaporodott. Ezekből 553 antik, (köztük 367 barbár,) 2276 magyar és erdélyi (köztük egy teljes, 1689 drbból álló Zsigmond korabeli lelet), 488 osztrák pénz, 32 papírpénz, 154 magyar és 55 külföldi emlékérem, idevágó zsetón és rendjel stb. Nevezetesebb szerzemények: barbár pénzek a kerülösi leletből, Üzbégről, Erdélyből, Tövisről, Lapujtóról, Uj-Dombovárról, Velem sz. Vidről, Ungvárról. A budapesti (lágymányosi) eraviszkus pénzlelet, barbár éremöntő minta cserépből. Római köztárs. denárok a lágymányosi leletből. A péczeli frisachi fillérek, Telegdi János kalocsai érsek és nyitrai püspök arany érme (unicum). Buda visszavívására (1686) vert ritka emlékérmek. Kamper F. pozsonyi harminczados ezüst érme, Kossuth L. amerikai érmecskéi, 24 nagy arany emlékérem a körmöczi verdéből, így az akadémiai Wahrman-érem, a bpesti egyetem jubiláris érme stb. Magyar szabadkőműves érme és jelvények. Zrinyi Miklós 1533-iki tallérja (unicum). Érmekre költött az osztály 6353 K. 92 fillért. Feldolgozás alá került 28 éremlelet

3. Delhaes István hagyatéka. Itt csak röviden említem, hogy megboldogult hazánk fia, Delhaes István festőművész a nemz. múzeumnak egyebek közt több mint 20,000 drb érmet is hagyományozott, melyeknek értékét minden túlzás nélkül tehetjük 100,000 koronára. A magyar, erdélyi és modern külföldi pénzek száma 4000-re rúg. Antik görög (és barbár) pénz több mint ezer van köztük, róm. köztársasági pénz 300, császári 4500, bizanczi mintegy 170, az az emlékérmek és idetartozó zsetónok száma meghaladja a négyezret, ugyanennyire rúghat a többi zsetónok és bárczák száma. Az osztrák tartomá-

nyok pénzeinek száma is több százat tesz ki. Az emlékérmek, az osztrák pénzek és az antik pénzek sorozatai különösen becsesek. Még nem érkezett el az ideje, hogy kimerítő közleményt tegyünk közzé e hazafias adományról, ezt későbbre halasztva, csak izelítőül adtuk ezt a rövid híradást.

4. **A győri** benczés főgymnasium nagybecsű éremgyűjteményét, melynek magvát boldogult Ebenhöch kanonok gyűjteménye alkotja, két év előtt kezdte lajstromozni, illetve akkor adta ki a lajstrom első részét a főgymn. értesítőjében Börzsönyi Arnold tanár, a múzeum őre. A lajstrom folytatását lehetőséghez képest a jövő évi értesítőben kapjuk kézhez. Várva várjuk! A szerző derék munkát végez, mert ezzel egyik igen gazdag vidéki éremtárunk kincseit tárja érmészeink elé, kik nehezen nélkülözik a legtöbb gyűjtemény lajstromát. Úgy értesültünk, hogy egyéb vidéki éremtárakban is serényen dolgoznak. Ilyenek a többi közt a kolozsvári s a kassai múzeumok s a pápai, halasi és nagykarolyi középiskolák gyűjteményei. Biztos tudomásunk van róla, hogy több vidéki éremgyűjteményhez numizmatikai könyvtárat is szereznek be, helyenként nagyobb pénzösszeg erejéig is. Ez azt mutatja, hogy van jóakarát, tudás és — pénz! Kézi könyvtárak beszerzésére kell buzdítanunk a vidéki magángyűjtőket is, kik különben elszigeteltségükben nehezen boldogulnak. Beszerzendő könyvek címeit szívesen közöljük levélben, ha erre felkérnek.

5. **Miskolcz.** A borsod-miskolci múzeum ismertető katalógusában Leszih Andor írta le 3 oldalon az éremtárat. E füzet a látogatók tájékoztatására készült. A pénzek és érmek száma 4000-re rúg. Alkalom adtán szakszerű lajstromot lehetne kiadni róluk.

G—n.

I R O D A L O M.

Örvendetes tudomásul vesszük, hogy legújabbán két nagyobb magyar numizmatikai munka jelent meg. Egyikük **Vay Béla bárónak** „Az én régi pénzem“ című pompás kiállítású könyve, melyet nem szánt a könyvpiacra, hanem csak megtisztelő becses ajándékképpen oszt ki korlátolt számban bizalmasai és ismerősei körében, a másik pedig **Ráth Györgynek** „Az érem“ című terjedelmes cikke, mely Az iparművészet Könyvének első kötetében jelent meg egyéb közlemények társaságában. Mindkettő tüzetesebb megbeszélést igényel. Ezt e folyóirat legközelebbi füzetében fogjuk nyújtani olvasóinknak, kiknek a főnebbi sorokban egyelőre röviden tudomásukra hoztuk numizmatikai irodalmunknak e két legújabb termékét.

Ludwig v. Bürkel: Süddeutsche Halbracteaten. (Különlenyomat a Mittheilungen der Bayerischen Numismatischen Gesellschaft XXI. (1902.) évfolyamából.) — E cikkben a szerző egy, a m. nemz. múzeum birtokában lévő és középkori ezüstdenárokból álló zombori éremleletet ismertet, mely XI—XII. századbéli normandiai, puy-i (püspöki), lyoni (érseki) és valence-i (püspöki) denárokból áll. Bürkel igen széles alapra fektetett, gondos tanulmányt fűz az érmek leírásához.

R. Forrer: Keltische Numismatik der Rhein- und Donaulande. (Különlenyomat a Jahrbuch der Gesellschaft für lothringische Geschichte und Alterthumskunde XIII. (1901) évfolyamából.) — Forrer R., az ismert nevű író a megalkotója és birtokosa a magánkézen lévő kelta éremgyűjtemények egyik legszebbikének. Ragyogó éremsorozatait alkalmam volt gondosan áttanulmányozni és tudom, mennyi magyarhoni darab vándorolt ki hozzá Strassburgba magyar és külföldi éremkereskedők és ügynökök révén.

Cikkében nemcsak az az érdekes, a mit elmond, hanem az is, a mit képekben bemutat. [Ezek közt van néhány Podmokból való analogiája a nádasdi bój aranyoknak (2. és 65. kép), továbbá egy magyarhoni philippeus-utánzat (26. kép) és a thasosi érmek fokozatosan korcsuló utánzatainak gyönyörű sorozata Erdélyből (31—41. kép).] A mit képek ábrázolnak, az majdnem kivétel nélkül a szerző saját gyűjteményéből való!

Maga a cikk nagyrészt technikai dolgokkal foglalkozik és a véletlen úgy hozta magával, hogy pár hónappal e cikk megjelenése előtt e lap szerkesztője is a honi kelta pénzek technikájáról írt, de valamivel kimerítőbben (Arch. Ért. 1901., 4—5. füzet.) Érdekesen ír Forrer a classicus minták fokozatos elkorcsosodásáról, az eredeti súly alászállásáról, az anyag különbözőségeiről, a lapkáknak s a pénzeknek öntés és verés útján való készítéséről. Azonkívül, cikke elején elpanaszolja, hogy mennyi kelta pénzt exportáltak Franciaországba Svájczból, Ausztria-Magyarországból stb., mert amott előbb ismerték föl e pénzek fontosságát, — mikor még nálunk boldogult Eckhel nézete volt uralkodó, és nem tartották elég érdemesnek velük foglalkozni, vagy nem remélték, hogy eredményel járjon az ilyen tanulmány. Ott künn aztán a külföldi és specialiter a *mí* kelta pénzeink is lassankint annyira beolvadtak a köztudatban a „type gaulois” és „monnaies gauloises” fogalmába, hogy újabban kellett tudományosan visszahódítani az egyes országok specialis kelta pénzeit. Forrernek nagy igaza van ebben. Hiszen csak két év előtt is alkalmam nyílt az Atlas des monnaies gauloises tudós szerzőjével, De la Tour úrral folytatott személyes eszmecsere útján hasonló tapasztalatokat szerezni és pl. a „boii de la transpadane”-nek tulajdonított pénzeket (9910—10059. sz.) Noricumnak és az „imitations de deniers de la rép. romaine” (10062—10210. sz.) egy részét az eraviszkusoknak visszavindikálni. Forrer cikkének egyik érdekes fejezete a népvándorláskori sírokban talált átluggatott kelta pénzeket írja le és adja képekben. Ilyen sírmellékletek Osthofenben, Andernachban a Rajnánál és meroving korbeli sírban Normandiában kerültek elő. Ezeket amuletképpen hordozták és első sorban a nemaususi bronzpénzeket (hátlapjukon a krokodillal) fordították ily célra. Az átlukasztás irányából azt következteti Forrer, hogy a hátlapi állatképek: (krokodil, ló, sárkány) kedvéért hordozták ezen amuleteket a népvándorlás korában, és párhuzamot von ezek és a sárkányölő lovas sz. György képét viselő későbbi amuletek közt. A kelta pénzekhez máig is fűződő babonás hitnek érdekes példáit említi még szerző, így pl., hogy láz ellen és gyermekszülés alkalmával használták és általában szerencsehozóknak hitték a szivárványtálakat. Ezen érdekes cikket méltán ajánlhatjuk az érdeklődők figyelmébe.

Adrien Blanchet. Recherches sur les monnaies celtiques de l'Europe centrale. (Különlenyomat a párisi Revue Numismatique 1902. évf.-ból.) A nemzetközi num. társulat elnöke terjedelmes cikkben ismerteti Közép-Európa kelta éremleleteit. Ugyszólván egész Európára kiterjed figyelme, mert Olaszország, Svájc, a Német birodalom, Hollandia és Franciaország idevágó leleteit hosszú sorozatban említi és ismerteti, de az osztrák-magyar monarchia területére különös súlyt fektet, azt hiszem nemcsak ez országok földrajzi helyzetére való tekintetből, hanem azért is, mert honfitársai előtt a felsorolt leletek nagy része meg lehetőszen újdonságszámba megy. Kezdi a Kr. e. 1. századba helyezett stradonitzi egyes lelettel, melyben római ast és semissist is találtak a barbár pénzek közt. A podmokli, gagersi, dobernai, eissi leletek felsorolása után általában Noricum kelta pénzeire, majd a hazánkbeli jahrendorfi (Járfalu) és pozsonyi leletekre tér át, aztán a Kenner által leírt simmeringi lelet révén Kenner véleményét ismerteti, bírálja, kiterjed a Biatic-féle meg az eraviszkus pénzekre, és ezek megítélésében nagyobbára a régi publikációkra és a legújabb, részben e folyóirat szerkesztőjétől eredő információkra támaszkodik. Nem járul azonban hozzá a Biatic-féle pénzeknek Kenner által való időmeghatározásához (15. lap), sem Neudecknek az állítólagos kvád pénzek érdekében való érvelését nem fogadja el (14. l.). Azután a szivárványtálak és a Pallas-fejes aranypénzek részletes bírálatába bocsátkozik, mely utóbbiakat Nagy Sándor statereiből származtatja, — ehhez azonban még szó fér! Ismét Magyarországra terelve a figyelmet a gallishegyi, nádasdi, nagybesztereczi leleteket beszéli meg,

utóbbira nézve elfogadja Gohl Ödön kutatásainak eredményét, ki ezen pénzeket a Garam és a Sajó közt lakó Cotinus népnek tulajdonította. Végül az erdélyi barbár pénzeket, illetve leleteket, aztán a pózeni (inowracławi) s a felső-olaszországi, majd a délnémet, svájci, württembergi, rajnavidéki és franciaországi aranypénzeket, főképp a sziványtálakat tárgyalván, azon végkövetkeztetésre jut, hogy „L'empire celtique n'est pas une pure hypothèse” és hogy a Galliát és Közép-Európát lakó különböző kelta népek és törzsek közt, az időszámításunkat megelőző 3—1. századokban élénk kereskedelmi összeköttetés volt, a mit annak idejében Ch. Robert is kimutatni törekedett a Rajna s a Duna völgyében lelt keltapénzek összehasonlításának szentelt értekezésében. Mindenkinék, a ki francziául ért és röviden tájékozni kívánja magát a hazai és a külföldi kelta éremleletekről, melegen ajánljuk ezt a gondos és kellő kritikával egybeállított értekezést. Megjelent a párisi Revue Numismatique ez évi folyamában.

Az Archaeologiai Értesítő 1901-iki XXXI-ik kötetében következő numizmatikai cikkek jelentek meg: 1. Krisztus-érmek. 2. Adalékok a Krisztus-érmekhez 3. Nemzetközi érmészeti kongresszus Párisban. 4. Kelta és egyéb barbár érmeink technikai sajátosságai (két közlemény). 5. A magy. nemzeti múzeum bizanci súlyai (pénz-súlyok). Gohl Ödöntől. — Krisztus-érmek, dr. Krausz Sámuelről. — Kiadatlan alsó-moesiai érmek. Neudeck Gyulától. A XXII. (1902-iki) kötetben pedig: 1. A m. nemz. múzeum éremtárának 1901. évi gyarapodása. 2. A nádasdi éremlelet, mindkettő Gohl Ödöntől. — A munkácsi pénzverde, Lehoczky Tivadartól.

Budapest Régiségei VIII. kötete nemsokára megjelenik és benne a Buda visszavételére vert érmek ismertetésének pótléka képviseli a numizmatikai elemet.

A bécsi Numismatische Gesellschaft **Monatsblatt** cz. havi folyóiratának legutóbbi számaiban több érdekes közlemény jelent meg. A f. évi júniusi számban Ernst Károly főbányatanácsos a római pénzverésről ír és azon véleményt nyilvánítja, hogy a rómaiak a fémrudacsokról levágott fémdarabokból nem kalapácsolás útján készítették a pénzlapkákat, hanem úgy, hogy a levágott darabokat finom szénporra helyezték és izzó szénnel betakarták. Ezen eljárás mellett a szögletes darabok olvadozni kezdenek és gömb-alakot vesznek föl. Ilyen golyócskákból verték a pénzt. Számos leletben találtak rudacsokat és róluk levagdalt szögletes darabokat, meg ilyen olvasztási eljárással készített golyócskákat. Több antik pénznem alakjának megfigyeléséből is ugyanily tanulságot merithetünk. A fölhozott példákon kívül utalok az Arch. Értesítő 1901. évf.-ban megjelent, a magyarországi barbár-pénzek technikai sajátosságairól írt két cikkemre. A Monatsblatt 319 lapján magyar verdegyletről szóló pár sornyi közleményt találtam. A 331. lapon Ernst ismerteti boldogult Wiesner Rajmund pécsi kőszénbányaigazgatónak Scharff által készített arczképes emlék-érmét. A szeptemberi szám egy sajátos éremcsoporthoz ismerteti, Weifert György gyűjteménye alapján. Ezek nagyobbára nagy sárga bronz érmek, antikot utánzó, sajátos mellképekkel, hátlapjukon pedig egy emse és malacai képeivel. Waltrovics, a belgrádi múzeum igazgatója és Weifert Ignác írtak róluk „Unbekannte Münzen” czímen. Van arany- és ezüstpéldány is. Én újabbkorbeli, esetleg pár évtized előtti compositióknak tartom ezen érmeket és nem fogadom el Waltrovics úr azon magyarázatait, melyek szerint majd az aes grave-vel, majd pedig bizanci pénzekkel hozza összeköttetésbe e bizarr darabokat. Az októberi szám pár éremleletet és Rómában készült, állítólag két magas állású egyén által forgalomba hozott antik aranypénz-hamisítványokat ismerteti. Erről a dologról már két év előtt értesültem Bécsben, legközelebb pedig Gneecchi fogja leleplezni és rajzokban bemutatni e hamisítványokat a Rivista Italianában.

A Numismatische Zeitschrift 33-ik (1901.) kötetében dr. Luschin Arnold ismerteti a dalmáciai Žažvić községnél talált középkori éremleletet, melyben Rupp 128—130. sz. (általa Imre magyar királynak tulajdonított) érmeinek 629 példányát (11 változatban) és SPALATINO feliratú silány ezüst filléreket (12 db) különböztettek meg. Mindezek tucszatonként voltak csomagolva! Előbbiek Imre pénzeinek spalatói veretű, hosszú időn át használt utánzatai,

utóbbiak pedig ezekhez csatlakozó későbbi spalatói veretek. Azok 1196—1300 közt, ezek 1300 után verettek. Az Imre-féle pénz ős-típusát érdekesen magyarázza meg cikkében a hírneves gráci numizmata.

A Mittheilungen des Clubs der Münz- und Medaillenfreunde in Wien folytatásokban közli a zenészekre vonatkozó emlékérmek lajstromának pótlékát. Júliustól kezdve az ő fellege 1898-iki uralkodási jubileumára vert érmekeket is ismerteti e lap. A szeptemberi szám érdekes cikket közöl I. Lipót pénzveréséről, és ismerteti az imént bezárt pozsonyi mezőgazdasági kiállítás alkalmával készült zsetónokat.

A Bulletin international de Numismatique I. (1902.) évfolyama egy magyar érdekű cikkel: La Trouvaille de Nádasd (Hongrie) — par Edmond Gohl — nyílt meg. (E tárgyról l. az Arch. Ért. 1902. évi 4. füzetében megjelent bővebb tanulmányt.) Aztán R. Mowat cikke következik egy angol ellenjegyű francia pénzről. A leletek közt egy dalmáciai róm. resp. denárleletet ismertet a szerkesztő Fontos és igen hasznos az 1901. évben megjelent numizmatikai munkák és cikkek nemzetközi repertoriuma és a külföldi múzeumok 1901. évi növedékéről szóló kimutatások. A további füzetekben Hauberg középkori skandináviai érmekekből álló leletekről, Mowat a PESCADOR ellenjegyű pénzekekről értekezik stb. Leletek ismertetése (Balatonfő-kajári lelet!), társulati és múzeumi hírek (Zágrábról is), vegyes hírek, numizm. kérdések és irodalmi rovat zárják be a közlemények sorát. G.

KÜLÖNFÉLÉK.

Ujdonságok: A nemz. múzeum 100 éves fönnállása ünnepére emlék-plakettet veretett, melyre folyó év nyarán hirdetett pályázatot. Beck Ödön Fülöp pályatervét kivitelre elfogadta a bizottság, a plakettet Körmöczbányán verték. Csak ezüst- és bronz példányok verettek. A plaketten József nádornak és Széchenyi Ferencz grófnak egymást félig fődő mellképei alatt a nemzeti múzeum palotája látható. Legközelebb be fogom mutatni e folyóirat olvasóinak.

Beck Ödön Fülöp jelenleg ismét több érmen és plaketten dolgozik. Ilyenek: 1. egy ezüstérem az iparművészeti társulat karácsonyi kiállítására. (A keresk.-ügyi miniszterium megbízásából.) 2. Az iparműv. társulat Erzsébet-érme, melyet 17, 23, 32 mm. nagyságban fog veretni amulettül. 3. Madarasi Beck Nándor plakettje. 4. Egy budapesti csolnakázóegylet versenyérme

Telcs Ede egy igen erőteljes kompozíciójú plakett-mintával vett részt a nemz. múzeumi emlékplakett pályázatában. Úgy értesültem, hogy az iparművészeti múzeum elkészíttette saját gyűjteménye számára e plakett egy pronzpéldányát.

A képzőművészeti társulat téli kiállításán a műcsarnokban, ismét számos érem és plakett van kiállítva.

Beck Ödön Fülöp kiállította Samassa érsek jubiláris érmét, a Kornfeld Zsigmondot ábrázoló arczkép-plakettet, a nemz. múzeum jubiláris plakettjét és az orsz. kertészeti egyesület plakettjét.

Szirmai Tony, Párisban élő hazánkfia, a kinek néhány művét már a tavalyi téli tárlaton is láttuk, ez évben szintén küldött be érmekeket és plaketteket. Ilyenek: plakettek és érem az ifjú spanyol király trónralépte alkalmából. Érmek és plakett a dán király arczképével, Van Eertel ezredes, meg neje és leánya különböző arczképes plakettjei és utóbbi képével, Van Eertel ezredes, meg neje és leánya különböző arczképes érme. A művész saját arczának érme. Salih Munir bey párisi török nagykövet arczképes érme. A művész saját arczképét viselő érmek stb. stb. Szirmai a párisi medaillörök modorában dolgozik és máris számos kitüntetést kapott.

Telcs Ede közelsimerésben részesülő szoborművein kívül Karap Ferencz arczképes plakettjével is vesz részt az idei téli tárlaton.

A nemzetközi numizmatikai társulat (Société internationale de numismatique). A tudás fájának ágain mai napság már annyira elszaporodtak a gallyak, a gallyakon a levelek, más szóval annyira el-speciálizálódott a tudomány, minden ágában, hogy a legszélesebb látókörrrel és összeköttetésekkel rendelkező tudósok sem tarthatják többé teljesen evidenciában a megjelent dolgozatokat s az elért eredményeket. Így aztán megszülettek a revűk s a revűk revűi. A numizmatika terén majdnem minden számottevő országnak megvan a maga társulata, szemléje, melyeknek áttekintését s a nemzetközi eszmecserét megkönnyíteni, fokozni tűzte ki feladatául a nevezett társulat. A brüsszeli (1891.) és a párisi (1900.) nemzetközi numizmatikai kongresszusok annak belátására vezettek, hogy az ilyen ritka és rövid összejövetelek nem elégítik ki a tudományos érintkezés közvetlenségének szükségletét. Időközben Svoronos Jánosnak, az athéni múzeum éremtári igazgatójának nemzetközi lapja: a Journal international d'archéologie numismatique hasonló czélok szolgálatára létesült. Sok érdekes s szakbavágó nemzetközi eszmecserét köszönünk e lapnak, (így legújabbban is az egyiptomi hieroglyphus aranyról, melyről lapunk más rovatában is megemlékezünk), hanem természeténél fogva ez a lap sem engedett mélyebb, bizalmasabb betekintést a különböző országokbeli numizmatikai társulatok belső életébe, munkálataiba. A nemzetközi eszmecserék, az említett kölcsönös betekintés és majdan nagyobb tudományos vállalatok létrehozása czéljából pendítette meg Adrien Blanchet a hírneves francia num. társulat s az 1900. évi num. kongresszus főtitkára e kongresszus 3-ik napján a nemzetközi num. társulat eszméjét. A kongresszus elfogadta az eszmét, tagjai szét is hordták világgá, de szétmenve mit sem tehettek. Az indítványozó azonban lankadatlan munkával dolgozott csöndben, és munkájáról csak azok tudunk, kikkel levélváltás útján szokott állandóan érintkezni. A társulat a múlt télen 200 taggal megalakult és folyóirata, melyet szintén A. Blanchet szerkeszt, immár befejezi első évfolyamát. A Magyar Numizmatikai Társulat is belépett a nemzetközi kapcsolatba, megalakulásáról és munkálatairól, — úgyszintén, Blanchet fölhívása folytán, általában a hazai numizm. eseményekről is — állandó megbízott referens: e lapok szerkesztője küld tudósítást. A Bulletin eddig megjelent három füzetének tartalmáról az irodalmi rovatban adok értesítést. Évi tagsági díj 5 frcs.

— n.

ÉREMVÁSÁR.

Lajstromok és árverések.

E rovatban főképen a magyar gyűjtőket érdeklő eladó vagy árverés alá kerülő érmekre terjeszkedem ki.

1. **Emil Neustätter & Co.** (München, Promenade-Platz 17.) Verzeichniss No 3. Münzen und Medaillen. [Ez a cég a müncheni dr. Eugen Merzbacher éremkereskedő céggel egybeolvadva, ezentúl Herzfelder és Szkolny urak vezetése alatt fog fönnállani.] Az idézett lajstrom sorrendjét követve, vagy negyven antik, görög, római és kelta aranypénz, meg bizanci solidusok, aztán magyar aranyak Zsigmondtól II. Lipótig, egy 1668-iki NB denár aranyverete, majd magyar ezüstpénzek hosszú sora II. Ulászlótól a mai napig, és János Zsigmondtól Ferenczig terjedő erdélyi tallérok stb. tűnnek szemünkbe. A medáliák közül említést érdemelnek: II. Miksa magyar koronázási érmei, Mátyás főhg. érmei Esztergom elfoglalására és magyar királylá koronázására, I. Lipót érmei a török háborúkra, köztük a Buda (1686-iki) visszavételére vert érmek hosszú és szép sora, és I. József koronázási érmei. A személyi érmek közt van Schwendi Lázár 1566-iki ritka érme, (350 márkáért kapható).

2. **Sally Rosenberg** (Frankf. a/M Schillerstrasse 18.) VIII. Verzeichniss. Magyar pénzek I. Ferd.—1848-ig. Érdemrendek és érmek. Az anyag zöme Németországot illeti.

3. **H. S. Rosenberg**, Hannover, Georgsstrasse 12. A Koenig és Schlüter-féle gyűjt. 1902. nov. 3. ár. lajstroma Német (brandenburgi, porosz, braunschweigi stb.) pénzek és érmek. Érdem-érmek. Numizm. könyvek. Így : Appel Repertoriuma és gyűjt. ár. lajstroma, Madai, Schulthess – Rechberg, Schwalbach tallérgyűjt., a Széchenyi-féle képtáblák és Welzl 2-ik kötetének 1—2 része.

4. **Adolph Hess Nachf.** Frankfurt a/M. (Mainzer Landstr. 49.) A berlini múzeum (Imhof—Blumer-féle) antik duplomainak és Egyiptomban lelt római # pénzeknek ár. lajstr. (ár. okt. 27.) 5 szép képtáblával. (802 tétel). Igen szép itáliai, szicíliai, galliai sorozat (Syracusae-i dekadrachmon, Catana stb.), továbbá Sanquinia: (Bab. 1.) róm. köztárs. #, Plautilla : Pietas augg. #, Macrinus : fides militum # és liberalitas aug. #.

5. **Ugyanott:** Vegyes pénzek, érme, reformáció-érme és num. könyvek (okt. 29.) ár. lajstroma. Kevés magyar pénz (I. Lajos, Zsigmond, I. Mátyás #, továbbá II. Mátyás-féle 1626 kb. denár arany verete). Könyvek: Appel: Repertorium. Dannenberg: gyűjt. és apró munkái. Kiss F.: A karikapénzről. Köhler: Ducaten-Cabinet. Madai: Thalercab. Rentzmann: Legendalexicon. Schlickeysen: Abkürzungen. Schultheis—Rechberg: gyűjt. és Thalercabinet.

6. **Sally Rosenberg**, Frankfurt a/M. (Schillerstrasse 18.) Sammlung Heuser (okt 8.) árv. lajstroma. 3 képtáblával. Pfalzi pénzek és érmek. Jó áttekintést nyújt a pfalzi érmek fölött.

7. **Egger testvérek** (Brüder Egger, Wien, I. Opernring 7.) f. é. nov. 12-én árverezték a bécsi cs. és kir. éremtárnak a híres Zeller G-féle gyűjtemény megvásárlásából eredő főlős példányait. Salzburg, Brixen, Freising, Gurk, Passau, Regensburg és P. Seel éremvéső vannak képviselve e gyűjteményben, mely sok ritka és becses érmet is foglal magában Magyarázó előszót Domanig K. múz.-őr írt a lajstromhoz.

8. **Helbing Otto** (München, Maximilianstrasse 13.) f. é. nov. 17—24-én árverezte egy régi nagy éremgyűjteménynek császárságok, királyságok és egyházfők pénzeiből és érmeiből álló II. részét. A 10 szép képtáblával díszített lajstrom 8326 tételt foglal magában I. Ferdinándtól a legújabb időkig majd minden királyunknak pénzeit és érmeit gazdag sorozatokban. I. Lipót idejéből Buda visszavételére s a török háborúk egyéb eseményeire vonatkozó érmei rendkívül hosszú sora került vásárra, szintúgy I. József, III. Károly, — (Passarowitz, Temesvár, Belgrád stb.) — Mária Terézia és I. Ferencz József uralkodása idejéből. Külön rovatban (3556—3671. sz.) a magyar pénzeknek sz. Istvántól mai napig terjedő elég összefüggő sorozata van felsorolva. (I. András R. 12., I. Béla R. 18., Salamon R. 18. stb.). Az egyházfők érmei és néhány magyar helyi vonatkozású vallásos tárgy (R. 18. stb.). Az egyházfők érmei és néhány magyar helyi vonatkozású vallásos tárgy van érem fejezik be a magyar sorozatot. Egyéb országok közül a római-német birodalom van legerősebben képviselve Számos kiadatlan és sok ritka, becses darab található e lajstromban.

9. **Adolph E. Cahn** (Frankf. a/M, Niedenau 55.) f. é. november hóban megjelent 19. sz. éremlajstroma (1901 tétel) eladó pénzekről, emlékérmekről és numizm. könyvekről. Kevés magyar érdekű érem van benne felsorolva. Ilyenek: Néhány erdélyi tallér és arany (1415—1421. sz.), Bánfi György $\frac{1}{2}$ tallér súlyú emlékérmé, Batthyány Károly meg Lajos pénzei (1501—1505. sz.) és néhány Sz. György-érem (3696—3698. sz.) Ezeken kívül szépmélyi érmek, Krisztus-érmek (3673—3687. sz.) és numizm. könyvek (3699—3778. sz.). A lajstrom zöme vegyes külföldi, főképen német pénzekkel és emlékérmekkel foglalkozik.

10. **L. u. L. Hamburger** (Frankfurt a/M.). A Guida-, Gutekunst stb. gyűjtemények és a weimari nagyherceg éremduplumainak stb. árverése f. é. decz. 10—11 (Egy kép-táblával.) Vegyes külföldi pénzek és medáliák Magyar kevés! Köztük I. Lajos aranya (Köhler 654), Zsigmond aranya (Köhler 665), Hunyadi János, Hunyadi Mátyás, II Lajos, I. Ferdinánd aranyai (21—27. sz.), I. József nagy koronázási medáliája („Die Früchten von Kriegen“ . . . etz. Welzl 7301. ón.) stb.

11. **Ugyanannak másik ár. lajstroma** a Gutekunst-gyűjt. medáliáinak és plaketteinek f. évi decz. 9 tartandó árveréséről (6 képtáblával). Köztük: III. Frigyes, II. Miksa, II. Mátyás (Rev. „amat victoria curam“ — repülő gém) (17. sz.), Caraffa (23. sz.; bronz), körmöczi Tallér-féle érem (Ádám és Éva, 1551—35. sz.), Castaldi (R. Transilvania capta. — Mauruscius. — 101. sz.) Sz-György-plakett (reneszánsz — 135. sz.). Sok olasz reneszánszkori medália

12. **Maximilian Wormser** (Wien, I., Kärntnerstr. 31.), Verzeichniss No 13, — 1902. Eladó pénzek és emlékérmek lajstroma 1568 tétel. Magyar és erdélyi pénzek 1197—1342. szám. Belházy, Lukács L, Széchenyi I, Teleki L, Tisza K. arczképes emlékérmek stb. Körmöczi barátságérmek stb Brassó, Sopron, Eger, Esztergom emlékérmek.

Numizmatikai könyvlajstromok.

1. **Joseph Baer & Co** (Frankfurt a/M.) „Numismatik. I Alterthum und Orient“. 1902. 845 tétel. (Eladó könyvek A lajstromot ingyen küldi.)

2. **F. Rohrer**, (Lienz, Tirol), Catalog Nr. XLVII. 1903. Vannak benne numizm. könyvek is.

3 **Halm & Goldmann** (Wien, I, Burgring, Babenbergerstr. Nr. 1—5.) Numizm. és genealog. könyvek jegyzéke. Köztük: Appel: Repertorium, Fliessbach: Münzsammlung, Grote: Münzstudien, Koehler: Ducatencabinet, Luschin: Wienerpfennige, Madai: Thaler-cabinet, Neumann: Kupfermünzen, Numism Zeitschrift (1—33. k. 260 korona), Rentzmann: Legenden-Lexicon (12 korona), Schlickeysen: Abkürzungen auf Münzen (12 k.), Schulthes—Rechberg: Thalercabinet (100 k.) Welzl v. Wellenheim (3 kötet, 100 k) stb.

TÁRSULATI ÉLET.

Kivonat a „Magyar Numizmatikai Társulat“ 1901 május 14-én d. u. 5 órakor a Tud. Akadémiában megtartott ideigl. alakuló közgyűlésének jegyzőkönyvéből.

A közgyűlés megalakítja az ideiglenes tisztkart. Elnök: dr. Szivák Imre, jegyző: dr. Zimmermann Lajos. — Elnök a társulatot ideiglenesen megalakultnak jelenti ki. — A közgyűlés elfogadja az alapszabályokat. Végleges szövegezésükre kiküld egy dr. Szivák Imre, Gohl Ödön, Kúnváry Fülöp és dr. Zimmermann Lajos tagokból álló bizottságot. Megbízta az elnököt, hogy az alapszabályokat jóváhagyás végett terjeszsze fel a belügyminiszterhez. — A közgyűlés köszönetet szavaz a Tud. Akadémiának a terem átengedéseért, Nuber Károlynak a társulat alapítása körüli tevékenységért. — Dr. Szivák Imre s. k. elnök. Dr. Zimmermann Lajos s. k. jegyző. Hitelesítjük: Gohl Ödön s. k. Kúnváry Fülöp s. k. Sziklay Jenő s. k.

Kivonat a „Magyar Numizmatikai Társulat“ 1902 június 15-én d. e. 11 órakor a Tud. Akadémiában megtartott közgyűlésének jegyzőkönyvéből. Elnök: dr. Szivák Imre, később Sziklay Jenő. Jegyző: dr. Zimmermann Lajos.

Elnök jelenti, hogy az alapszabályok jóváhagyva leérkeztek. — Az eddigi tevékenység taggyűjtés volt, eredménye 103 tag. — A közgyűlés köszönetet szavaz a Tud. Akadémiának s kéri, hogy helyiségei egyikét használhassa közgyűlés, választmányi ülés és felolvasó-esték tartására. — Közgyűlés üdvözlí a kultuszminisztert s kéri, hogy a társulatot évi segélyben részesítse. — Elnök a társulatot végleg megalakultnak jelenti ki s lelép ideigl. tiszteről. A közgyűlés közfelkiáltással megejti az elnökség megválasztását. Tiszteletb. elnök: dr. Szivák Imre. Elnök: dr. Réthy László. Ügyvivő alelnök: Sziklay Jenő. — Köszönetet

Tájékoztató:

A *Numizmatikai Közlöny* ezentúl negyedévenként, még pedig január, április, július és október közepén fog megjelenni. Czikkek és közlemények kéziratai legalább négy héttel a legközelebbi füzet megjelenése előtt küldendő be közvetlenül a szerkesztőnek.

Numizmatikai tudományos kérdésekben és a Numizmatikai Közlönyt illető összes ügyekben, úgyszintén értekezések, gyűjtemények, numizmatikai munkák bejelentésével, ismertetésével, a folyóiratba szánt közlemények, cikkek kézírataival, valamint minden idevágó felvilágosítások dolgában méltóztassanak kizárólag és közvetlenül a folyóirat szerkesztőjéhez (Gohl Ödön tanár és nemz. múzeumi őr, Budapest, IV., Magyar-utca 11. sz. II. emelet) fordulni.

Kérjük igen t. tagtársainkat, hogy a folyóirat ekspedicióját illető felszólalásaikkal és társulati ügyekben közvetlenül dr. Zimmermann Lajos társulati titkárhoz (Budapest, VIII., Röck Szilárd-u. 37. II. 4) forduljanak, ki szakkérdésekben, éremmeghatározásokban s becslésekben is szívesen közvetíti a megfelelő szakértők (Magyar Nemzeti Múzeum, stb.) felvilágosításait.

Kérjük társulatunk igen t. tagjait, hogy saját érdekükben pontosan tudassák lakhelyváltozásait a titkári hivattal.

A tagdíjakat, valamint a társulatnak küldendő bármely pénzküldeményt kérjük Kúnváry Fülöp társulati pénztároshoz (Budapest, VII., Huszár-u. 8.) címezni.

A társulat közgyűléseit és választmányi üléseit, valamint felolvasó estéit a Magyar Tudományos Akadémia palotájában tartja. A társas összejövetelek helyéről s idejéről az igen t. tagokat az elnökség külön meghívón értesíti.

Az elnökség felkéri az igen t. tagokat, hogy a társulat tagjainak szaporítása érdekében buzgó tevékenységet fejtsenek ki. A felvétel alapjául egy sajátkezűleg kitöltött s aláírt és két tag ajánló aláírásával ellátott belépési nyilatkozat szolgál. Ilyen belépési nyilatkozatot levélbeli megkeresésre a társulati titkár bárkinek haladéktalanul küldi meg.

Társulatunk igen t. tagjai közt az összeköttetés lehetővé tétele, illetőleg fokozása céljából elhatároztuk, hogy a következő számtól (II. évfolyam) kezdve a közlönyhöz egy mellékletet csatolunk, mely az igen t. tagoknak díjtalanul áll rendelkezésére s tartalmazni fogja kizárólag azok csereajánlatait, keresleteit s kínálatait. — E melléklet tartalmáért felelős a társulat titkára lesz, ki ezen az úton kéri az igen t. tagokat, hogy a melléklet anyagát az egyes számok megjelenése előtt legkevesebb 3 héttel juttassák el címére. A később beérkezettek csak a következő számban vétetnek figyelembe.

A társulat könyvtára s gyűjteményei gyarapításához eddig a következő tagok járultak adományaikkal:

Nuber Károly érmész (Eszék): 50 darab Rákóczy-korabeli rézpénz és Alfred v. Sallet: „Münzen und Medaillen“ című kézikönyve.

Pongrácz Imre, ny. honvédőrnagy (Orsova): 61 db habsburg-házi denár.

Dr. Zimmermann Lajos (Budapest): 3 ezüst- és 2 bronzérem Szilágyi Dezső hagyatékából. — *H. Halke*: „Einleitung in das Studium der Numismatik“ című kézikönyve.

Midőn ezen adományokat köszönettel nyugtázzuk, azon kéréssel fordulunk társulatunk igen t. tagjaihoz, hogy könyvtárunkat s gyűjteményünket adományaikkal gyarapítani s fejleszteni szívesek legyenek.

Nuber Károly, társulatunk alapító tagja nagyobb mennyiségű Rákóczy-korszakbeli (1704—1707) rézpénzt ajándékozott a társulatnak a tagok közt leendő szétosztás céljából. Az érdeklődők forduljanak ez iránt a társulati titkárhoz.

A Magyar Numizmatikai Társulat tisztikara:

Tiszteletbeli elnök: dr. Szivák Imre, orsz. képviselő.

Elnök: dr. Réthy László, muzeumi igazgatóőr.

Ügyvivő alelnök: Sziklay Jenő, mérnök.

Titkár: dr. Zimmermann Lajos, ügyvédjelölt.

Pénztáros: Kúnváry Fülöp, ny. főmérnök.

Ellenőr: Kilényi Hugó, min. tanácsos.

Könyvtár és gyűjtemény őre: dr. Finály Gábor, főgimn. tanár.

A „Numizmatikai Közlöny“ szerkesztője:

Gohl Ödön, tanár, m. nemz. muzeumi őr (Budapest, IV., Magyar-utca 11.)

Választmányi tagok:

Babics József, uradalmi jószágigazgató.

Dr. Despinits Péter, ny. ítélőtáblai bíró.

Dr. Finály Gábor, főgimn. tanár.

Forster Gyula, min. tanácsos.

Gohl Ödön, tanár, m. nemz. muzeumi őr.

Dr. Kammerer Ernő, min. tanácsos, orsz. képviselő.

Kilényi Hugó, ny. min. tanácsos.

Kúnváry Fülöp, főmérnök.

Dr. Pákozdy Károly, orvos.

Szabó Ferencz, orsz. képviselő.

Gróf Zichy Jenő, v. b. t. t., orsz. képviselő.

Dr. Zimmermann Lajos, ügyvédjelölt.

Számvissgálók:

Fejér József, régiség- és éremkereskedő.

Majláth Béla, magánzó.

A „Magyar Numizmatikai Társulat“ tagjai 1902.

Alapító tagok:

Dessewffy Sándor, csanádi püspök, Temesvár
Hatvany-Deutsch Károly, nagybirtokos, Buda-
pest, VII., Délibáb-u. 16.

Karátsonyi Jenő gr., v. b. t. t. orsz. képviselő,
Budapest, I., Krisztina-körút 127.

Klobusitzky János, orsz. képviselő, Budapest,
VIII., Fhg. Sándor-utca 9. és Zsitva-
Ujfalu (Bars m.).

Nuber Károly, numizmata., Eszék.

Sacelláry György, orsz. képviselő, Budapest,
IV., Zöldfa-u. 15.

Spitzer Mór, földbirtokos, Pozsony-Széleskút
(Pozsony m.).

Zichy Jenő gróf, v. b. t. t., orsz. képviselő,
Budapest, VI., Rózsa-u. 61.

Rendes tagok.

Babics József, uradalmi jószágigazgató, Zsom-
bolya (Torontál m.).

Baghy Béla dr., orsz. képviselő, Budapest,
VII., Kerepesi-út 24.

Baich Milán báró, főrendiházi tag, Budapest,
V., Bécsi-u. 8.

Bartalos Gyula, róm. kath. pap, Eger.

Bács-Bodroghvármegyei történelmi társulat,
Zombor.

Berkeszi István dr., a Délmagyarországi tört. és
rég. múzeum társulat főtájkára, Temesvár.

Beszkid Antal dr., ügyvéd, Szepes-Ófalu
(Szepes m.).

Besztercebányai városi muzeum (Besztercze-
bányai tört. és régészeti társ.) Besztercze-
bánya.

Bibó-Bige György, főgimn. tanár, Szabadka.

Bleyer Izso dr., ügyvéd, Temesvár.

Bodrogi János, főgimn. tanár, Nagy-Enyed.

Borsod-Miskolczi közművelődési és múzeum-
egyesület, Miskolcz.

Borsos István, főgimn. tanár, Pápa.

Bothár Samu dr., városi orvos, Besztercze-
bánya.

Csoma József, földbirtokos, Abauj-Devecser,
u. p. Forró-Encs (Abauj-Torna m.).

- Darnay Kálmán, vaskereskedő, birtokos, a Darnay múzeum tul. Sümeg (Zala m.).
- Daubner József, gyógyszerész, Ulma (Temes m.).
- Despié Pero, banktisztviselő, Bécs, II., Obere Donastrasse 93.
- Despinitz Péter dr., ny. ítélőtáblai bíró, Budapest, VI., Bajza-u. 25.
- Délmagyarországi tört. és régészeti múzeum-társulat, Temesvár.
- Dirner Gusztávné, orvos neje, Budapest, IV., Kossuth Lajos-u. 9.
- Dobiaschi József, gyáros, Arad, Kölcsey-u. 2.
- Duka Marczel, kir. tanácsos, p. ü. főtanácsos, kat. helysz. felügyelő, Szeged.
- Egger Ármin (Armin Egger), éremkereskedő, Bécs, I., Opernring 7.
- Egyedi Arthur dr., nagybirtokos, Budapest, VI., Lendvay-u. 5.
- Erdélyi orsz. múzeum érem- és régiségosztálya, Kolozsvár.
- Fejér Gyula, kereskedő, N-Szalonta (Biharm.).
- Fejér József, éremkereskedő, Budapest, IV., Ferencz-József-rakpart 2.
- Finály Gábor dr., főgimn. tanár, Budapest, VII., Damjanich-u. 23.
- Fischer Emil, éremkereskedő, Bécs, I., Schwangasse 4.
- Forster Gyula, min. tanácsos, Budapest, I., Lánchíd-u. 4.
- Frey Imre, ötvös, Zombor.
- Gálócsy Zoltán, megyei t. számvevő, Ungvár.
- Gerhardt Gusztáv, vasúti igazgató, Budapest, IX., Várház-körút 15.
- Gohl Ödön, tanár, m. nemz. múzeumi őr, Budapest, IV., Magyar-u. 11.
- Gorove László, orsz. képviselő, Budapest, VIII., József-körút 59.
- Gundel Károly, az István főhg. szálloda üzletvezetője, Budapest, V., Akadémia-u. 1.
- Hadzsy János dr., orsz. képviselő, Bács-Topolya (Bács-Bodrog m.).
- Hahlo Gyula (Julius Hahlo), éremkereskedő és banküzlet tul., Berlin — W. Fridrichstrasse 160.
- Helbing Ottó, éremkereskedő, München, Maximilianstrasse 13/I.
- Herzog Mór Lipót (csetei), nagybirtokos, Budapest, VI., Lendvay-u. 2/b.
- Hess Adolf utódja (Adolf Hess Nachf.), éremkereskedő, Frankfurt a/M., Mainzerlandstrasse 49.
- Ilirsch Jakab dr., éremkereskedő, München, Arcisstrasse 17.
- Horváth B. Ákos dr., Coburg hg. uradalmi orvosa, Vereskő (Gömör m.).
- Husvéth István, kelmefestő, Zombor.
- Jeszenszky Alajos, székesegyházi kanonok, Nyitra.
- Jeszenszky Géza, földbirtokos, Patvarócz, u. p. Brunócz (Nyitra m.).
- Joanovits Sándor, kereskedő, Orsova (Krassó-Szörény m.).
- Kammerer Ernő dr., min. tanácsos, orsz. képviselő, Budapest, VIII., Fhg. Sándor-utca 28.
- Kállai Dezső, éremkereskedő, Bécs, I., Glückgasse 2.
- Kassai múzeum.
- Kerekes Mihály, ügyvéd, Nagy-Enyed.
- Kerényi Alajos dr., kir. aljárásbíró, Csorna (Sopron m.).
- Kertay Viktor, joghallgató, Eger.
- Kilényi Hugó, min. tanácsos, Budapest, I., Logody-u. 37.
- Kováts Ede, díszműáru-kereskedő, Kolozsvár, Mátyás-király-tér 4.
- Krajtsik Ferencz dr., kir. közig. bíró, Budapest, VII., Erzsébet-körút 4.
- Kúnváry Fülöp, ny. főmérnök, Budapest, VII., Huszár-u. 8.
- Lenz József, gyógyszerész, Budapest, III., Lajos-u. 163.
- Leszih Andor, biztosító-társulati hivatalnok, Miskolcz.
- Lippich Gusztáv, főispán, Szolnok.
- Lossonczy István, ifj., Miskolcz.
- Lukeschitz Ármin (Hermann Lukeschitz), éremkereskedő, Graz, Bambergerstrasse 5.
- Magyar Nemzeti Múzeum érem- és régiségosztálya Budapest, VIII., Múzeum-körút 14 - 16.
- Mahr Pál, kereskedő, Miskolcz.
- Majláth Béla, magánzó, Budapest, VII., Aréna-u. 4.
- Maszlaghy Ferencz, pápai prelátus, Szent-zsigmondi prépost, komáromi főesperes és kanonok, Esztergom.
- Mautner I. László, bizományos, Budapest, VII., Dembinszky-u. 7.
- Merzbacher Jenő dr. utódjai (Dr. Eugen Merzbacher Nachf., vorm. Dr. Eugen Merzbacher u. Emil Neustätter & Co.),

- éremkereskedő, München, Promenadeplatz 17.
- Milleker Bódog, közs. néptanító, Versecz (Temes m.).
- Nedeljkovics Tódor, orsz. képviselő, ügyvéd, Zimony.
- Patzner István, Temesvár-gyárvárosi r. k. plebános, Temesvár.
- Pákozdi Károly dr., orvos, Budapest, IV., Kálvin-tér 1.
- Petrikovich János dr., megyei járásorvos, Turócz-Szent-Márton.
- Pfinn József, főmérnök, Budapest, V., Mária-Valéria-u. 11.
- Pick Adolf, régiségkereskedő, Budapest, IV., Egyetem-u. 11.
- Pintér Sándor, orsz. képviselő, Nagy-Szécsény (Nógrád m.).
- Plathy István, vármegyei számvevő, Ungvár.
- Pokorny László, kir. aljárásbíró, Tata (Komárom m.).
- Pongrácz Imre, ny. honvéd-őrnagy, Orsova (Krassó-Szörény m.).
- Puky József, ny. miniszteri tanácsos, Kiskún-Félegyháza.
- Radovanovics György, orsz. képviselő, Újvidék (Bács-Bodrogh m.).
- Rausch Ferencz. gyártulajdonos, Budapest, VI., Andrássy-út 14.
- Reizner János, a szegedi múzeum igazgatója és a szegedi Somogyi-könyvtár őre, Szeged, Kulturpalota.
- Réthy László dr., múzeumi igazgató őr, Budapest, VIII., Szentkirályi-u. 14.
- Réthy Zsigmond, régiségkereskedő, Budapest, IV., Városház-u. 8.
- Roger Adolf, régiségkereskedő, Budapest, IV., Váci-u. 2.
- Rosenberg Salamon (Sally Rosenberg), éremkereskedő, Frankfurt a/M. Schillerstrasse 18.
- Schlesinger József, magánzó, Budapest, VI., Új-utca 6.
- Seemayer János orsz. képviselő, Budapest, VIII., Szentkirályi-u. 11.
- Somogyi-könyvtár és városi múzeum, Szeged.
- Somssich János gróf, joghallgató, Pozsony, Dunasor 4. és Hetes (Somogy m.).
- Szabó Ferencz, orsz. képviselő, Budapest, VIII., Szentkirályi-u. 11.
- Szemlér Mihály, tanár, Budapest, VI., Nagy-János-u. 6.
- Szende Gyula dr., kir. kath. főgimn. tanár, Pozsony, Grössling-u. 4.
- Sziklay Jenő, mérnök, Budapest, II., Margit-körút 49.
- Szivák Imre dr., orsz. képviselő, ügyvéd, stb. Budapest, IV., Egyetem tér 5.
- Szolnok-Dobokamegyei irodalmi, történelmi és ethnographiai társulat, Deés.
- Tergina Gyula dr., kir. tanfelügyelő, Szeged.
- Thallóczy Lajos, udvari tanácsos, cs. és kir. osztályfőnök, Bécs, I., Johannesgasse 6.
- Tóth Sándor, kegyesr. gimn. tanár, Kolozsvár.
- Tömörkény István, író, a szegedi Somogyi-könyvtár őre, Szeged.
- Trinks Vilmos, éremkereskedő, Bécs, Lug-eck 3.
- Ujváry Béla, magánzó, Dunapentele (Fejér m.).
- Ungár Olga, Budapest, V., Báthory-u. 6.
- Varga Béla (tinódi), az osztrák-magyar bank tisztviselője Bpest, V., Visegrádi-u. 10.
- Vas Lipót, postafőtiszt, Budapest, VIII., Aggteleki-u. 7.
- Váry Szabó Elemér, uradalmi számvevő, Nagyszénás (Békés m.).
- Versecz városi múzeum, Versecz (Temes m.).
- Walla Ferencz dr., éremkereskedő, Bécs, I., Fridrichstrasse 6.
- Weifert Ignác, birtokos és sörfőzőtulajdonos, Pancsova (Torontál m.).
- Weiss Berthold, orsz. képviselő, Budapest, VI., Váci-körút 27.
- Wisinger Mór, régiségkereskedő, Budapest, IV., Kristóf-tér 2.
- Wormser Miksa (Maximilian Wormser), éremkereskedő és banküzlet-tul. Bécs, I., Kaerntnerstrasse 31.
- Zimmermann Lajos dr., ügyvédjelölt, Budapest, VIII., Röck-Szilárd-u. 37.

Auszug des Inhalts.

(Für unsere Mitglieder im Auslande.)

1. **Antritts-Artikel des Redacteurs.** Der Redacteur bietet einen kurzen Überblick über die Pflege der Numismatik, speziell über das Sammeln der Münzen u. Medaillen in Ungarn und begrüsst die unlängst gegründete Gesellschaft. Er zeigt gleichzeitig auf die Ursachen hin, welche dieselbe zu Stande brachten und weist auch hin auf den internationalen Moment, welcher neuerer Zeit auf dem Felde der Numismatik hervortritt. Nachdem er in kurzen Worten die Lage der Numismatik im Auslande schilderte, zählt er die Ziele der Gesellschaft vor, und die Mittel, mit welchen diese die Lösung so vieler wissenschaftlicher Fragen und Aufgaben erlangen und die wissenschaftliche Pflege der Numismatik in Ungarn zur Blüthe bringen will.

2. **Wilhelm Fraknói**, der bewährte Forscher und bekannte Geschichtsschreiber schildert die Geschichte zweier Medaillen, welche der ungarische Landtag von 1790—91 zu Ehren Ferdinands IV., König v. Sicilien und seiner Gemahlin, der Erzherzogin Carolina, anlässlich ihrer Anwesenheit bei der ung. Königskrönung Leopolds II. in Pozsony (Pressburg) prägen liess. Felice Caronni, Bibliothekar des Grafen Michael Viczay, des grossen ungarischen Sammlers, verfertigte die Croquis, welche der Graf Franz Széchényi mehrfach umändern liess und zur Ausführung dem Hof- u. Kammermedailleur Johann Würth übergab. Es wurden 30 grosse und 60 kleine Medaillen in Gold, 100 grosse und 600 kleine in Silber ausgeprägt.

3. **Dr. Ladislaus Réthy** publizirt zwei, nach Muster der ungarischen Dukaten geprägte ausländische Goldmünzen. Die eine gehört zur Grafschaft Correggio, (Camille d'Autriche † 1600,) die andere ist mit dem Wappen der Grafen v. Bronckhorst und dem Bilde des heil. Victorinus, Patron der Grafschaft v. Batenburg, geschmückt.

4. **Philipp Kunváry**, Besitzer einer schönen Münzensammlung, giebt zwei überprägte Silbermünzen seiner Sammlung zum Besten: 1. Oesterr. Silber-Zwanziger v. 1848, überprägt mit dem Stempel der Kupferkreutzer v. 1816. — Angeblich sollen ungarische Honvéds des Generals Arthur Görgey oder seines Bruders Armin dieses Stück in Körmöczbánya (Kremnitz) geprägt haben, jedoch ist dies nicht bestimmt nachweisbar. — 2. Oesterr. Zweigulden-Stück vom Jahre 1855, überprägt mit dem Stempel einer Medaille zur ung. Königskrönung 1867.

5. **Emil Jurkovich**, Professor, der sich schon durch Archivalforschungen über die Geschichte der Bergstadt Besztercebánya (Neusohl) vielfache Verdienste erwarb, beschreibt die Episode, wie zur Zeit Leopolds II. im Jahre 1791 die Schrötlinge („Plätln“) der französischen Kupferscheidemünzen in Besztercebánya verfertigt wurden.

6. **Edmund Gohl** publizirt auf Grund des vor einem Jahre in Budapest, — am Fusse des Blocksberges, — auf classischem Eravisker-Boden gefundenen grossen Eravisker-Münzenfundes, ein Studium über das Münzwesen des keltischen Eraviskerstammes, welcher die Gespanschaften Esztergom, Pest und Fehér an der Donau, in Westungarn bewohnte. Verfasser bekämpft die — (auf Grund der im Arch. Értesítő 1883 und in der Wiener Num. Zeitschr. Bd. III u. XII erschienenen Artikel Neudeck's) — sehr verbreitete irrige Ansicht, als wären diese Münzen theils die Münzen der Quaden, (vom I—II. Jahrh. nach Chr., bis zum Markomannenkrieg,) theils aber von den Eraviskern, aber im Quadenlande geprägt. Die ähnlichen Münzfunde von Trsztenna, (früher: Fund v. „Sillein“ genannt), Bia (2), Batta, Süttő, Batina und Budapest, welche *alle*, mit Münzen der Röm. Republik und einigen des Augustus datiert waren — (ausgenommen den einen Fund von Bia, wo auch einige Tiberius- und ein einziger Caligula-Denar mitgefunden wurde,) — ferner

die drei charakteristischen Serien (Cornelia, Papia, Postumia) des Budapester Fundes, in welchen die stufenweise barbarisierung der Münzen in engem Übergange, vom echten röm. Denar angefangen bis zur nationalisirten (RAVIZ oder IRA/SCI) Eravisker-Münze in je mehreren Übergangs-Typen vertreten ist, dann auch das Gewicht v. 3'2—3'5 gr. der Münzen, welches nicht als das Normalgewicht (3'41 gr.) der Denare des Nero, sondern als — (bei allen Barbaren-Geprägen charakteristische) — erleichterte Imitationen der älteren, 3'89 gr. wiegenden republikaner Denare anzusehen sind, — diese und vielfache andere Umstände dringen den Verfasser nothwendigerweise das Zeitalter dieser Gepräge vor und höchstens in die Zeit des Augustus zu setzen. — Allerdings ist es annehmbar, dass diese Münzen auch unter der röm. Herrschaft einige Zeit im localen Verkehr zugelassen wurden, was man auch vom Denar des Caligula (im Biaer Funde) ersehen kann. — Die Münzen, welche man früher den „Quadenkönigen Vannius, Ariogaesus, Sissavarus, Poltivarus, Omisarus“ zuschrieb, sind alle Vollblut-Eravisker-Münzen und sind durch hybrid verwechselte, gemeinschaftliche, und grösstentheils auch aus denselben, — (wahrscheinlich gesenkten!) — Stempeln geprägte Vor- oder Rückseiten mit jenen Eravisker Münzen im engsten Zusammenhange, welche durch ihre Aufschriften: IRAVI, RAVIS, IRAVISCI u. s. w. ihre Herstammung klar verrathen. Auch die obengenannten Fundstellen bezeugen in geographischer Hinsicht den Sitz der Eravisker im Donauthale. — Ferner entstanden auch die angeblichen „Quadische Königsmünzen“ theils aus irriger Lesung der Münz-Aufschriften. — Aus buchstabenähnlichen, sinnlosen Zeichen entstand der „Vannius“, aus der verdorbenen Aufschrift: CPOSTVM/Ā kam ein „Poltivarus“ und „Sissavarus“ hervor. Aus LAVRI wurde „Ariogaesus“, aus DOMISA ein „Omisarus“. Verfasser legt dann seine Argumente auseinander, warum er diese Münzen in die 2. Hälfte des I. Jahrhunderts vor Chr. setzt und glaubt endgiltig bewiesen zu haben, dass diese Münzen eraviskische Gepräge sind, im Donauthale geprägt, und zwar nicht nach Augustus' Zeiten. Dieser Artikel wird nächstens auch in deutscher Sprache erscheinen.

7. **Raritäten:** 1. Berg-Jeton v. Óhegy (Altgepirg) in Ungarn, 1704. — 2. Hieroglyphische Goldmünze oder Exagium aus Aegypten.

8. **Münzfunde.** — 9. **Museen:** a) 100jähriges Jubiläum des Ung. Nat. Museums. b) (Offizieller) Bericht über das Nat. Museum: 1901. c) Sammlung Delhaes. d) Museum in Győr (Raab). e) Museum in Miskolcz. — 10. **Literatur.** — 11. **Verschiedenes:** a) Neue Medaillen. b) Internationale Num. Gesellschaft. — 12. **Cataloge und Auctionen,** Num. Bücher. — 13. **Gesellschafts-Angelegenheiten.** — Offiziale, Ausschuss und Mitglieder des Magyar Numizmatikai Társulat.

Die Illustration auf S. 13 stellt eine einseitige Silbermedaille vor, zur Erinnerung der Belagerung von Gyulafehérvár (Karlsburg) i. J. 1849, jene auf S. 48 eine Bronze-Plakette von Edmund Beck, mit dem Porträt des Gr. Franz Széchenyi, Gründer d. Ung. Nat. Mus.

KUN S. antiquar-könyvkereskedőnél BUDAPEST, IV., Múzeum-körút 21. szám

kaphatók az alább felsorolt numizmatikai művek:

Münzcabinet. Das neu eröffnete. 4 kötet. kor.	— Ugyanaz. Igen szép teljes példány. Rumi kor.
Nürnberg, 1761—1773. Egykorú félbörkötés. 30.—	György példánya volt Széchenyi Ferencz gróf ajándékából. Sajátkezű bejegyzésével.
Münz-Journal. Mit zahlreiche Tafeln. Folio	Eredeti ppkötésben 40.—
2 Bände. Ofen, 1832. Félvászonköt. 12.—	
Musellio J. Numismata antiqua. 315 táblával. Folio. Veronae, 1751. Félvászonköt. 50.—	
Raczynski E. Le Medailler de Pologne. 2 kötet. Berlin, 1845. Félbörkötés. 50.—	Vaillant J. Nummi antiqui Familiarum Romanarum. Számos táblával. 2 köt. Amsteldami 1703. Régi börkötésben. 60.—
Tabulae Numismaticae. Pro Catalogo numorum Hungariae ac Transylvaniae Instituti Nationalis Széchenyiani. 107 tábla, az első tábla hiányzik 24.—	Wiczay A. M. Musei Hedervárii, Numos Antiquos, Graecos et Latinos, Számos régi táblával. Vindobonae, 1814. Igen szép félbörkötésben 50.—

Történelmi és régészeti művekben nagy választék. — Árjegyzék ingyen és bérmentve küldetik.

FEJÉR JÓZSEF

BUDAPEST,

IV., Ferencz József-rakpart 2. szám, III. em. 19.

Veszek és eladok

→ régi pénzeket és földből kiásott régiségeket. ←

Gyűjtők figyelmébe!

Prückler J. C.

bélyegkereskedő

BUDAPEST,

IV., Koronaherczeg-utca 3. sz.

Ajánlja

ritkaságokkal és mindenféle ujdonságokkal,
valamint

régi pénzekkel

is dúsan felszerelt raktárát.

Veszek! Eladok! Cserélek!

Most megjelent

136. számú könyvárjegyzékemet,

melynek tartalma:

**történet, irodalomtörténet, művészet,
műtörténet, érmészet**

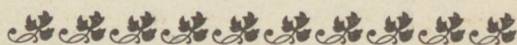
érdeklődőknek kívánatra ingyen megküldöm.

DOBROVSZKY ÁGOST

antiquáriuma

Budapesten, IV., Eskü-út 6. szám

(Klotild-palota).

SCHLESINGER J. és TÁRSA

bank- és váltó-üzlete

most Budapest, V., Ferencz József-tér 8. sz.

1903. február 1-től kezdve

Budapest, V., Váci-körút 30.

vesz és elad arany- és ezüst pénzeket és érmeket.

Lényeges árleszállítás.

EGGER TESTVÉREK UTÓDA

ROGER ADOLF

→→→→→ régiség-, érem- és műkereskedés ←←←←←

BUDAPEST, IV., Váci-utca 2. szám.

Ajánlja dúsan felszerelt raktárát bronz, porcellán, elefántesont, márványban. Fegyvereket,

→→→→→ bútorokat legjutányosabb árak mellett. ←←←←←

Egész éremgyűjtemények vásárlása.

Bevásárlás legmagasabb árak mellett

Bevásárlás legmagasabb árak mellett

Kimutatás a társulat pénztárába befolyt pénzekről.

Alapító tagok alapítványi összegei (200 korona):

Dessewffy Sándor püspök (Temesvár).

Hatvany-Deutsch Károly (Budapest).

Karátsonyi Jenő gróf (Budapest).

Sacelláry György (Budapest).

Fővárosi rendes tagok 1902. évi tagsági díja ezímén (10 korona):

Baghy Béla dr., Despinits Péter dr., Dirner Gusztávné, Forster Gyula, Gerhardt Gusztáv, Gohl Ödön, Gorove László, Herzog Mór Lipót, Kammerer Ernő dr., Kilényi Hugó, Krajsik Ferencz dr., Kúnváry Fülöp, Lenz József, Pákozdy Károly dr., Pfinn József, Pick Adolf, Rausch Ferencz, Réthy László dr., Réthi Zsigmond, Szemlér Mihály, Sziklay Jenő, Vass Lipót, Weiss Berthold, Zimmermann Lajos dr.

Vidéki rendes tagok 1902. évi tagsági díja ezímén (10 korona):

Babics József (Zombolya), Délmagyarországi történelmi és régészeti múzeum - társulat (Temesvár), Hadzsy János dr. (Bács-Topolya), Jeszenszky Alajos (Nyitra), Maszlaghy Ferencz (Esztergom), Pintér Sándor (Nagy-Szécsény), Radovanovics György (Ujvidék), Somssich János gróf (Pozsony).

Vidéki rendes tagok 1902. évi tagsági díja ezímén (6 korona):

Bartalos Gyula (Eger), Bács-Bodrogh vármegyei történelmi társulat (Zombor), Berkeszi István dr. (Temesvár), Beszkid Antal dr. (Szepes-Ófalu), Besztercebányai városi múzeum (Besztercebánya), Bibó-Bige György (Szabadka), Bodrogi János (Nagy-Enyed), Borsodmiskolci közművelődési és múzeum-egylet (Miskolcz), Borsos István (Pápa), Bothár Samu dr. (Besztercebánya), Csoma József (Abauj-Devecser), Darnay Kálmán (Sümeg), Daubner József (Ulma), Dobiaschi József (Arad), Duka Marcel (Szeged), Egger Ármin (Bécs), Fejér Gyula (Nagy-Szalonta), Fischer Emil (Bécs), Frey Imre (Zombor), Gálócsy Zoltán (Ungvár), Helbing Ottó (München), Hess Adolf (Frankfurt), Hirsch Jakab dr. (München), Horváth B. Ákos dr. (Vereskő), Husvéth István (Zombor), Jeszenszky Géza (Patvarócz), Joanovits Sándor (Orsova), Kállai Dezső (Bécs), Kerekes Mihály (Nagy-Enyed), Kerényi Alajos (Csoma), Kertay Viktor (Eger), Kováts Ede (Kolozsvár), Leszih Andor (Miskolcz), ifj. Lossonczy István (Miskolcz), Lukeschitz Ármin (Grác), Mahr Pál (Miskolcz), Merzbacher Jenő dr. (München), Milleker Bódog (Versecz), Nedeljkovics Tódor (Zimony), Patzner István (Temesvár), Petrikovich János dr. (Turócz-Szent-Márton), Plathy István (Ungvár), Pokorny László (Tata), Pongrácz Imre (Orsova), Puky József (K.-K.-Félegyháza), Reizner János (Szeged), Somogyi könyvtár és városi múzeum (Szeged), Szende Gyula (Pozsony), Szolnok-Doboka megyei irodalmi, történelmi és ethnografiai társulat (Deés), Tömörkény István (Szeged), Ujváry Béla (Dunapentele), Váry Szabó Elemér (Nagy-Szénás), Versecz városi múzeum (Versecz), Walla Ferencz dr. (Bécs), Weifert Ignác (Pancsova) 1901. és 1902. évekre, Wormser Miksa (Bécs).

Előfizetési díj a Közlönyre:

Katona Béla (Bécs) 10 korona.